

Tarja Vehkaoja

MIELENTERVEYSKUNTOUTUJIIEN TYÖLLISTYMISSIVALMIUDET
JA TYÖLLISTYMISTÄ ESTÄVÄT TEKIJÄT

Sosiaali- ja terveysala
Kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma

2009

MIELENTERVEYSKUNTOUTUJIEN TYÖLLISTYMISSIVALMIUDET JA TYÖLLISTYMISTÄ ESTÄVÄT TEKIJÄT

Vehkaoja, Tarja
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma
Maaliskuu 2009
Saaristo, Sirpa SHO ja Sallinen, Merja TtM
YKL: 36.131
Sivumäärä: 67

Asiasanat: Mielenterveyskuntoutujat, työllistyminen, työhönsijoittuminen, kuntouttava työtoiminta, syrjäytyminen

---

Porin seudulla on käynnissä Mielenterveyskuntoutujien työllistymishanke, jonka tarkoituksena on uusia toimintakäytäntöjä etsimällä ja luomalla edistää mielenterveyskuntoutujien työllistymistä avoimille työmarkkinoille ja ehkäistä heidän yhteiskunnasta syrjäytymistään. Tämä opinnäytetyö on tehty tilaustyönä tälle hankkeelle. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa mielenterveyskuntoutujien työllistymisvalmiuksia ja työllistymistä estäviä tekijöitä.

Tutkimus kohdistettiin kolmeen mielenterveyskuntoutujien kuntoutumisyksikköön: Kuntoutumiskeskus Jopiin, Torin kuntoutumisyksikköön ja Klubitalo Sarastukseen. Tutkimukseen osallistui näiden yksiköiden mielenterveyskuntoutujat sekä heidän kuntoutukseen osallistuva henkilökunta. Tutkimusmenetelmänä käytettiin kvantitatiivista eli määrällistä tutkimustapaa. Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselylomakkeilla, jotka sisälsivät suljettuja ja avoimia kysymyksiä.

Mielenterveyskuntoutujien osalta vastausprosentti jäi alhaiseksi ollen 32,8 %. Työntekijöiden vastausprosentti oli huomattavasti parempi, 73,6 %. Vastauksista oli nähtävissä, että mielenterveyskuntoutujat muodostuvat hyvin eri-ikäisistä ja erilaisen sairaushistorian omaavista kuntoutujista. Tutkimukseen osallistuneiden mukaan merkittävimpiä työllistymisvalmiuksia olivat erityisosaaminen (ATK- ja kielitaidot), melko hyvä yleinen terveydentila ja kokemukset hyvästä elämänhallinnasta sekä sosiaalisista taidoista. Taloudellisen toimeentulon paraneminen oli suurin työmotivaatioon vaikuttava tekijä, mutta myös arvostuksen saaminen, parempi vointi ja hyödyllisyyden tunne olivat vahvasti motivoivia tekijöitä. Työllistymisen esteinä tuli esiin muun muassa koulutuksen ja työkokemuksen puute sekä mielenterveysongelma ja siihen liittyvä mielialojen vaihtelu. Sopivien työpaikkojen puute ja puutteellinen tai toimimaton yhteistyö esimerkiksi työvoimatoimiston ja työnantajien kanssa vaikeuttavat myös mielenterveyskuntoutujien työllistymistä merkittävästi. Mielenterveyskuntoutujien sekä työntekijöiden kyselyn tulokset olivat pääosin samansuuntaisia.

Mielenterveyskuntoutujien työllistymispolkujen suunnitteleminen vaatii yksilöllistä ohjausta ja työllistymiseen liittyvien tekijöiden integroimista kuntoutumisprosessiin. Tutkimuksessa esiin tulleita arvioita työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä on mahdollista hyödyntää meneillään olevassa työllistymishankkeessa. Vaikka vastausprosentti kuntoutujien osalta oli matala, tulokset edustavat kuitenkin juuri tämän seudun mielenterveyskuntoutujien ja henkilökunnan näkemyksiä.

PEOPLE IN MENTAL HEALTH REHABILITATION PROGRAM AND THEIR ABILITY TO BECOME EMPLOYED AND THINGS PREVENTING THEM FROM GETTING JOBS

Vehkaoja, Tarja

Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Rehabilitation Counselling and Planning

March 2009

Saaristo, Sirpa PT, Sallinen, Merja, MSc

PLC: 36.131

Number of pages: 67

Key words: Mental health problems, rehabilitation, work ability, employment, vocational training, unemployment

---

An employment project for mental health rehabilitees was started in Pori, Finland, in 2008 to find the work possibilities and new ways to employ mental health rehabilitees and to prevent their exclusion from the society. This study is a linked to the project and the aim was to survey the perceived abilities of the rehabilitees and identify possible prohibitive elements for employment.

This study was a quantitative survey conducted in three Mental Health Rehabilitation centres in Pori district (“Jopi”, “Tori”, “Sarastus”). The personnel and rehabilitees of those three centres were asked to answer to questionnaires, which included both closed and open questions. Response rate among the rehabilitees was low, 32.8 % but among the personnel it was 73.6 %.

The result showed that people with mental health problems are a heterogeneous group in relation to age, educational background and illness history. According to the respondents the ability to be employed required good data- and language skills and social skills as well as good physical and psychosocial health. Higher income, a better social status and feeling of being necessary were the most important motivating factors to a working role. The responses showed that insufficient education and lack of work experience were experienced as obstacle to get work. Additional restricting elements for employment were lack of suitable jobs as well as lack of collaboration and contacts with employers and with Employment Agency.

Planning individual paths for the mental health rehabilitees in order to return to work requires good counselling and integrating the work related issues to the rehabilitation process. The result of this study can be benefited as background material for the project to enhance employment of mental health rehabilitees.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	9
2	MIELENTERVEYSKUNTOUTUJAN PROFILI JA KUNTOUTUMISPROSESSI	11
3	MIELENTERVEYSKUNTOUTUJAN ASEMA TYÖMARKKINOILLA.....	13
3.1	Työtoiminnasta avoimille työmarkkinoille	14
3.2	Vajaakuntoisesta osatyökykyiseksi	15
4	TYÖLLISTYMISSIVALMIUDET	16
4.1	Ammatilliseen osaamiseen liittyvät valmiudet.....	17
4.2	Terveystila ja työkyky	18
4.3	Sosiaaliset taidot ja työelämävalmiudet	20
4.4	Elämänhallinta	21
4.5	Motivaatio	21
5	TYÖLLISTYMISEN ESTEET	23
5.1	Mielenterveyskuntoutujaan liittyvät työllistymisen esteet	23
5.2	Työnantajista johtuvat työllistymisen esteet	24
5.3	Muut esteet	25
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	26
6.1	Tutkimuksen tarkoitus	26
6.2	Tutkimuskysymykset.....	27
6.3	Tutkimuksen kohderyhmät	27
6.4	Tutkimusmenetelmä	29
6.5	Tutkimuksen suorittaminen	30
6.6	Aineiston analyysi	31
7	TUTKIMUSTULOKSET	31
7.1	Mielenterveyskuntoutujien arviot työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä	32
7.1.1	Työn hallintaan liittyvät tekijät	33
7.1.2	Terveystilaan ja työkykyyn liittyvät tekijät	34
7.1.3	Elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvät tekijät	36
7.1.4	Työmotivaatioon liittyvät tekijät.....	38
7.1.5	Ulkoiset tekijät	40

7.2	Työntekijöiden arviot työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä	42
7.2.1	Työn hallintaan liittyvät tekijät	42
7.2.2	Terveydentilaan ja työkykyyn liittyvät tekijät	43
7.2.3	Elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvät tekijät	44
7.2.4	Työmotivaatioon liittyvät tekijät.....	46
7.2.5	Ulkoiset tekijät	48
8	YHTEENVETO TULOKSISTA	50
9	POHDINTA	54
9.1	Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelu	55
9.2	Tutkimustulosten tarkastelu	57
	LÄHTEET	64
	LIITTEET	

Työssä esiin tulevia käsitteitä

Avoimet työmarkkinat → Avoimilla työmarkkinoilla tarkoitetaan työpaikkoja, joita ei tueta julkisin varoin. Työ on työsuhteeseen perustuvaa ansiotyötä, josta maksetaan asianmukaista alalla maksettavaa palkkaa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2009.)

Välityömarkkinat → Välityömarkkinoilla tarkoitetaan työttömyyden ja avointen työmarkkinoiden välissä olevaa työllistymisen kenttää eli eri tavoin tuettuja työmarkkinoita. Välityömarkkinoille sijoittuvat yleensä vaikeasti työllistyvät henkilöt ja työpaikkoina ovat usein yhdistykset, järjestöt tai työpajat. Välityömarkkinoiden toiminnallisena tavoitteena on avata väyliä avoimille työmarkkinoille. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2009.)

Työkyvyttömyyseläke → Kun alle 63- vuotiaan henkilön sairaus alentaa työkykyä vähintään vuoden ajan, voi hänellä olla mahdollisuus saada työntekijän eläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä. Kansaneläkelain mukainen määrittely on samansuuntainen. Työkyvyttömyyseläke myönnetään määrääjäksi tai toistaiseksi. (Vuorela 2007, 3.)

Kuntoutustuki → Kuntoutustuki on määräaikainen työkyvyttömyyseläke, joka myönnetään silloin, kun katsotaan, että henkilön työkyky voi palautua hoidon tai kuntoutuksen avulla. Kuntoutustuki myönnetään sellaiselle ajanjaksolle minkä henkilön arvioidaan olevan työkyvytön. Myöntäminen edellyttää hoito- tai kuntoutussuunnitelman laatimista tai sen valmistelua. (Vuorela 2007, 3.)

Tuettu työllistyminen - työllistyminen työvalmentajan tuella → Työllistyminen työsuhteeseen palkkatyöhön avoimille työmarkkinoille tapahtuu työvalmentajan avulla. Työvalmentaja on henkilö, joka auttaa hakemaan ja etsimään työpaikkaa, tukee vammaista / vajaakuntoista työn tekemisessä ja työyhteisöön integroitumisessa. Työvalmentajapalvelut ovat liitetty osaksi työhallinnon palveluvalikoimaa ja ovat tällöin kuntoutujalle / työnhakijalle maksuttomia. (Valkonen, Peltola & Härkäpää 2006, 11-12.)

Työ siirtymätyöohjelman avulla → Siirtymätyö on klubitalojen mielenterveyskuntoutujille järjestämää työtä avoimilta työmarkkinoilta. Klubitalo vastaa kuntoutujan valinnasta työpaikkaan, työtehtäviin valmentamisesta, tarjoaa tukea työssä selviytymisessä ja toimii sijaisena, jos kuntoutuja on estynyt työskentelystä. Työ perustuu työnantajan ja kuntoutujan väliseen työsopimukseen ja työstä maksetaan työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Työ on yleensä määrä- ja osa-aikaista. (Valkonen ym. 2006, 10.)

Työ työkeskuksessa (ennen suojatyö) → Työkeskusten työtoiminta on perustunut vuodesta 2006 lähtien sosiaalihuoltolakiin. Lain mukaan toiminnalla tarkoitetaan kuntoutus- ja tukitoimia, joilla edistetään vammaisten henkilöiden työhön sijoittumista avoimille työmarkkinoille. Tukitoimista osa voi olla työsuhteessa tehtävää työtä. Vammaisille, jotka eivät pysty osallistumaan yllä olevan tasoiseen toimintaan, järjestetään toimintakykyä ylläpitävää työtoimintaa. Tällöin työtoiminta ei perustu työsuhteeseen. (Sosiaalihuoltolaki 1982, 27d § ja 27e §.) Työkeskustoimintaa järjestetään eri tavoin: työ- tai monipalvelukeskuksissa tai niin sanottuna avotyönä. Avotyö on erityisesti mielenterveyskuntoutujille suunnattu työkuntoutusmenetelmä. Työstä saatava palkka on yleensä työosuusrahaa, joka on muuta toimeentuloturvaa täydentävää. (Rantamäki 2003, 35.)

Kuntouttava työtoiminta → Kunnan tulee järjestää kuntouttavaa työtoimintaa, joka edistää työttömän pääsyä avoimille työmarkkinoille. Työ ei perustu työsuhteeseen, eikä sitä saa järjestää yritysten kautta. Työtoiminta tapahtuu muun muassa kunnan, kuntayhtymän, säätiön tai valtion organisaatiossa. Työtoiminnan ajalta maksetaan työmarkkinatukea tai toimeentulotukea sekä ylläpitokorvausta. Työtoiminta on määräaikaista ja usein myös osa-aikaista. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001, 2 §, 6 § ja 13 §.)

Palkkatuettu työ → Palkkatuki on työhallinnon työnantajalle maksamaa tukea työttömän työntekijän palkkauskustannuksiin. Palkkatuen myöntämisen edellytyksenä on, että työnantaja sitoutuu maksamaan kyseiseen työsuhteeseen sovellettavan työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Työnantaja ei voi olla valtion virasto tai laitos. Palkkatuen myöntämisen tarkoituksena on parantaa työttömän työnhakijan mahdollisuuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille. (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 2002, 7 luku 1-3 §.)

Työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus → Tällä tarkoitetaan työvoimaviranomaisen työvoimapolitiittisin perustein hankkimaa koulutusta aikuiskoulutuksen koulutuspalvelujen tuottajalta. Aikuiskoulutuksen tarkoituksena on edistää ammatillisia valmiuksia ja siten parantaa mahdollisuuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille. Työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen osallistuville maksetaan koulutuksen ajalta koulutustukea tai työmarkkinatukea sekä ylläpitokorvausta. (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 2002, 6 luku 1 § ja 9 luku 1 §.)

Työ- ja koulutuskokeilut / työharjoittelu / työelämävalmennus → Toimenpiteet ovat työhallinnon työelämävalmiuksia kehittäviä palveluja. Näihin liittyvät toimenpiteet ja niiden kesto vaihtelevat ja lähtevät työnhakijan tarpeista. Toiminta, esimerkiksi työharjoittelu, ei perustu työsuhteeseen. Työnhakijan taloudellisena toimeentulona näiden ajalta on työmarkkinatuki tai työllistämistuki ja mahdollisesti ylläpitokorvaus. (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 2002, 8 luku 1 §.)

Kuntoutustutkimus → Kuntoutustutkimuksen avulla selvitetään työ- ja toimintakykyä sekä mahdollisuuksia kuntoutua työelämään. Se sisältää lääketieteellisiä, psykologisia ja sosiaalisia tutkimuksia. Työvoimatoimisto voi ohjata työnhakijan kuntoutustutkimukseen, jota tehdään muun muassa työklinikoilla ja kuntoutuslaitoksissa. (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 2002, 6 luku 13 §.)

1 JOHDANTO

Työ on laajasti yhteiskunnallisesti arvostettu elementti ja pitkälti sen kautta rakentuu yksilön osallisuus yhteiskuntaan. Työn tekemistä voi pitää sosiaalisena normina ja työtä tekemällä yksilö tekee itsensä sosiaalisesti hyväksytyksi ja arvostetuksi yhteiskunnan jäseneksi. Tähän liittyy mielenterveyskuntoutujan ns. normaaliuden kokeminen, jolloin hän työn tekemisen kautta tuntee olevansa samanarvoinen kuin muutkin ihmiset. Tällainen tunne voi syntyä esimerkiksi siitä, että seisoo metroasemalla muiden työhön lähtevien ja sieltä palaavien joukossa, kuten eräs vastaajista kertoi Valkosen ym. tutkimuksessa. Esimerkki kuvaa hyvin sitä, mitä mielenterveyskuntoutuja toivoo elämältään - normaaliuden tunnetta ja kokemista. Työn tekemisellä on siinä merkittävä rooli. (Valkonen ym. 2006, 2.)

Tutkimustulosten mukaan mielenterveyskuntoutujien kokemat työn vaikutukset ovat moniulotteiset. MieliTYÖ- projektiin liittyvässä tutkimuksessa kartoitettiin työn merkitystä mielenterveyskuntoutujalle. Arvioinnin kohteina olivat väittämät: sai olla tekemisissä ihmisten kanssa, tehdä mielekästä / haastavaa / itsenäistä työtä, olla avuksi toisille ihmisille, osallistua koulutuksiin, kokeilla jaksamista sekä vahvistusta itsetunnolle. Mielenterveyskuntoutujia pyydettiin arvioimaan näitä asteikolla 1-10 ja kaikissa vastausten keskiarvo asettui 8-9:n välille. (Rautakorpi 2002, 42-47.) Laajemmin ajatellen mielenterveyskuntoutujien työelämään sijoittuminen vaikuttaa muun muassa heidän terveydentilaansa ja sen kautta terveydenhuollon kustannuksiin, työttömyysturvamenojen pieneen ja syrjäytymisen vähenemiseen (Valkonen ym. 2006, 58-59).

Mielenterveys luo pohjan yksilön hyvinvoinnille. Tutkimusten perusteella noin joka neljäs suomalaisista kärsii ajankohtaisesti haittaavista psyykkisistä oireista, joista tavallisimpia ovat erilaiset masennustilat, ahdistuneisuushäiriöt ja alkoholiin liittyvät häiriöt (Pirkola & Sohlman 2005, 5). Vaikeat mielenterveysongelmat ja niistä aiheutuvat haitat ovat määrällisesti pysyneet lähes samoina viimeisen 20 vuoden ajan. Sen sijaan masennus ja työuupumus ovat lisääntyneet huomattavasti ja ovat syynä lisääntyneeseen työkyvyttömyyteen. (Valkonen ym. 2006, 4.)

Vuonna 2007 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli yhteensä 27 343 henkilöä. Kolmasosalla syynä olivat mielenterveys- tai käytöshäiriöt. Heistä lähes puolet oli 16-44-vuotiaita, mikä tarkoittaa sitä, että parhaimmassa työiässä olevia henkilöitä syrjäytyy työmarkkinoilta. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2007, 107.)

Mielenterveyden keskusliiton teettämän Mielenterveysbarometri 2007-tutkimuksen mukaan mielenterveyskuntoutujista 44 % haluaisi siirtyä eläkkeeltä takaisin työelämään ja 39 % olisi valmiita tekemään osa-aikatyötä eläkkeellä ollessa. Tutkimuksessa kysyttiin psykiatrien ja psykologien arviota siitä, tuetaanko Suomessa riittävästi mielenterveydelisistä syistä eläkkeellä olevien siirtymistä takaisin työelämään. Psykiatreista vain 2 % ja psykologeista 5 % vastasi tähän kysymykseen kyllä -vaihtoehdolla. (Sauri 2007, 17-18.)

Tämä tutkimus liittyy Porin alueella olevaan Mielenterveyskuntoutujien työllistymishankkeeseen. Hankkeen tarkoituksena on edistää mielenterveyskuntoutujien työllistymistä, sekä etsiä ja kehittää uusia menetelmiä mielenterveyskuntoutujien työllistymiseen Porin alueella. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa mielenterveyskuntoutujien omia näkemyksiä, kokemuksia ja arvioita työllistymisvalmiuksista ja työmarkkinoille pääsyä estävistä tekijöistä. Samalla on tarkoitus kerätä myös tietoa siitä, minkälaisena yksiköissä toimivat työntekijät näkevät mielenterveyskuntoutujan työllistymisvalmiudet ja työllistymisen esteet. Kyselytutkimus kohdistetaan kolmeen mielenterveysongelmista kärsivien kuntoutusyksikköön: Torin kuntoutumisyksikköön, Kuntoutumiskeskus Joppiin ja Klubitalo Sarastukseen. Tutkimuksen tuloksia on tarkoitus hyödyntää kehitettäessä toimintoja mielenterveyskuntoutujien työllistymiseksi avoimille työmarkkinoille.

2 MIELENTERVEYSKUNTOUTUJAN PROFIILI JA KUNTOUTUMISPROSESSI

Mielenterveysongelmista puhutaan silloin, kun yksilön tunne-elämään ja ajattelukykyyn liittyy erilaisia oireita. Tällaisia oireita ovat esimerkiksi mielialahäiriöt, tunteiden muuttuminen, keskittymisen ja muistin häiriöt, unihäiriöt, erilaiset harhat tai häiriöt arvostelukyvyssä. Oireiden kesto, laatu ja vakavuus ratkaisevat miten vakavasta mielenterveyden häiriöstä on kysymys. Lievät mielenterveysongelmat voivat olla tilapäisiä, mutta pitkään jatkunut oireilu johtaa yleensä jonkinasteiseen sairaudentilan arviointiin ja diagnosointiin. (Koskisuus 2003, 12-13.)

Mielenterveyshäiriö vaikuttaa yksilön elämään monella tasolla. Näkyvimvät vaikutukset tulevat esiin sosiaalisissa suhteissa, elämänhallinnassa ja yleisessä toimintakyvyssä. Mielenterveyskuntoutujilta kerättyjen omien kokemusten yhteisiksi piirteiksi muodostuivat seuraavat kuvaukset: tunne elämänhallinnan menettämisestä, erilaisuuden tunne suhteessa muihin ihmisiin, voimattomuus ja pelko tulevaisuudesta. Mitä kauemmin tällaiset tunteet hallitsevat yksilön jokapäiväistä elämää, sitä vaikeampi niiden muodostamasta epätoivon kehästä on päästä irti. (Koskisuus 2003, 13.)

Mielenterveysongelmista kärsivien henkilöiden kuntoutusta voidaan kuvata eri termein. Psykiatrisella kuntoutuksella tarkoitetaan yleensä vakavampien mielisairauksien - skitsofrenian ja psykoottisen pitkäkestoisen masennuksen ja manian - kuntoutusta (Lähteenlahti 2003, 173). Mielenterveyskuntoutuksella tarkoitetaan laaja-alaisempaa käsitettä. Tällöin toimenpiteet eivät rajoitu vain diagnoosin saaneisiin kuntoutujiin, vaan kuntoutuksella tarkoitetaan kaikkia niitä toimintamuotoja, joilla tuetaan mielenterveyden häiriöistä kärsivän yksilön arjessa selviytymistä. (Riikonen & Järvikoski 2003, 162.)

Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan mielenterveyskuntoutujalla työikäistä henkilöä, jolla on jonkinasteinen mielenterveysongelma. Mielenterveyskuntoutuksella tarkoitetaan kaikkia niitä kuntoutumiseen liittyviä elementtejä, jotka parantavat mielenterveyskuntoutujan osallistumista tavanomaisiin elämän toimintoihin ja pääsyä työmarkkinoille.

Kuntoutuksen näkökulmasta ei ole oleellista mikä diagnoosi mielenterveyskuntoutujalla on, vaan miten paljon ja millä tavoin sairaus tai oireilu vaikuttaa hänen toimintakykyynsä. Kuntoutuminen on prosessi, jonka eri vaiheiden kautta tapahtuu muutosta kuntoutujan elämässä. Mielenterveyskuntoutujilta itseltään saatujen vastausten mukaan kuntoutuminen on siirtymistä epätoivosta toivoon, pääsyä ulos elämän kieltämisestä kohti itsensä hyväksymistä, vetäytymisestä ja ulkopuolisuuden kokemisesta siirtymistä osallistumiseen, aktiivista selviytymiskeinojen opettelua ja myönteisen minäkuvan luomista (Koskisuus 2003, 25-31).

Kuntoutuminen edellyttää kuntoutujalta kuntoutumisvalmiutta. Tällä tarkoitetaan sitä, että kuntoutuja on kykenevä asettamaan omaa elämäänsä koskevia muutostavoitteita ja pystyy sitoutumaan niiden toteuttamiseen. Tarve sitoutua kuntoutukseen perustuu kuntoutujan omaan haluun olla nykyistä tyytyväisempi elämäänsä, pyrkimys voida hyvin ja halu saavuttaa uusia asioita elämässä. Tuloksellista kuntoutumista ei saada aikaan pelkästään ulkoisen muutospaineen vaikutuksella. (Koskisuus 2004, 18 ja 105.)

Käsite valtaistuminen tai voimaantuminen liittyy elämänhallintaan ja on keskeinen tekijä mielenterveyskuntoutujan kuntoutumisprosessissa. Sairaudesta johtuva itseluottamuksen ja elämänhallinnan horjumisen aiheuttavat helposti riippuvuussuhteen syntymisen muihin ihmisiin. Kuntoutuja menettää ns. vallan itsensä, kyvyn toimia itsensä ja elämänsä ohjaajana. Kuntoutuksen tavoitteena on saada kuntoutujalle sisäistä voimaa ja valtaa, joiden avulla hänen itsenäisyytensä lisääntyy ja hän saa takaisin tunteen, että pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä. (Järvikoski & Härkäpää 2006, 130-131.)

Mielenterveyskuntoutujan kuntoutuminen on nähtävä prosessina, jossa työ voi toimia yhtenä kuntouttavana elementtinä. Työhön kuntoutuminen näyttää olevan mielenterveyskuntoutujille keskimääräistä vaikeampaa. Työelämään kuntoutuminen tulee sisällyttää kuntoutussuunnitelmaan jo varhaisessa vaiheessa ja pyrkiä pois ajattelutavasta, jossa työmahdollisuuksia ajatellaan vasta sitten, kun arvioidaan työkyvyn ja taitojen olevan tietyllä tasolla. (Riikonen & Järvikoski 2003, 170-171.) Oikein ajoitetusti ja annosteltuna kuntoutumisprosessiin mahtuu myös työllistyminen (Suni 2003, 9). Kuntoutumisyksiköissä olevien kuntoutujien kohdalla kuntoutumisprosessi on alkanut jo sairauden hoitovaiheessa ja heillä on takana erilaisia ja eri pituisia sairaala- ja terapiajaksoja.

3 MIELENTERVEYSKUNTOUTUJAN ASEMA TYÖMARKKINOIL- LA

Työ ja tavoitteellinen toiminta on kaikkien yksilöiden ja erityisesti mielenterveyskuntoutujien kannalta keskeistä. Suomalaisen yhteiskunnan rakenne perustuu pitkälti työn tekemiseen ja sen kautta rakentuu myös yksilön yhteiskunnallinen osallisuus. Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan tehtävänä on edistää työllisyyttä ja pyrkiä turvamaan jokaiselle oikeus työhön. (Suomen perustuslaki 1999, 18 §.) Tähän sopii hyvin työ- ja elinkeinoministeriön uusin politiikkaohjelma, jonka tavoitteena on huolehtia kansalaisten työpanoksen saamisesta mahdollisimman täysimääräisesti käyttöön. Ministeriössä onkin havahduttu siihen, että vajaakuntoisissa on käyttämätöntä työvoimareserviä, jonka hyödyntäminen palvelisi lisätyövoiman tarvetta ja ehkäisisi syrjäytymistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2008.)

Työtä, tukea ja mielenterveyttä -tutkimuksessa kerättiin tietoa kolmesta mielenterveyskuntoutujan työllistymispaikasta: Klubitalon työllistymisohjelmasta, työvalmennuksesta ja työstä työkeskuksessa. Mielenterveyskuntoutujien itsensä määrittelemistä työnteon vaikutuksista merkityksellisimpiä olivat itsetunnon paraneminen, elämänrytmin löytyminen, sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääntyminen, mielekkään tekemisen löytyminen ja taloudellisen tilanteen paraneminen. Nämä kaikki vaikuttivat monin tavoin ja lisäsivät heidän jaksamista ja yleistä hyvinvointia. Samalla työkokemuksen karttuminen lisäsi itseluottamusta ja sitä kautta toivoa sijoittua pysyvästi työelämään. (Valkonen ym. 2006, 48-57.)

Samaan tutkimukseen liittyvä kysely yksiköiden työntekijöille antoi samansuuntaiset vastaukset. Merkittäviä muita havaintoja olivat mielenterveyskuntoutujien terveydentilassa ja ulkoisessa olemuksessa tapahtuneet positiiviset muutokset, ulospäin suuntautuneisuuden lisääntyminen ja yhteiskuntaan integroituminen. (Valkonen ym. 2006, 58-59.) Nämä positiiviset kokemukset kuvaavat laaja-alaisesti mielenterveyskuntoutujassa tapahtuvaa kuntoutumista, jonka työn tekeminen saa aikaan.

3.1 Työtoiminnasta avoimille työmarkkinoille

Työministeriössä valmistellaan toimenpiteitä, joiden avulla työllistymistä voidaan lisätä. Etenkin työkyvyttömyyseläkkeellä olevia mielenterveyskuntoutujia, kuten myös muita vajaakuntoisia ja vammaisia, pyritään saamaan takaisin työelämään, jos he ovat itse siihen halukkaita ja kokevat pystyvänsä tekemään jotain työtä. Työelämään siirtymisen edistämiseksi valmistui vuonna 2008 Vuorelan selvitys, jossa hän esittää joukon toimenpiteitä, joilla tavoite toteutettaisiin. Ne hän kiteyttää yhteen lauseeseen: ”Massaratkaisuja työkyvyttömyyseläkkeeltä työllistymiseen ei ole löydettävissä vaan työhön paluun virta voi muodostua monista pienistä puroista”. (Vuorela 2008, 97.)

Kuntoutuminen on yksilöllinen, jokaisen kohdalla eri tavoin ja eri tahtiin etenevä prosessi. Tämän takia työelämään kuntoutumiseksi tarvitaan erilaisia työllistymisen muotoja ja menetelmiä. Mielenterveyskuntoutujien perinteisiä työllistymismuotoja ovat olleet työterapia, työkeskusten työtoiminta ja avotyötoiminta. Näistä saatava taloudellinen toimeentulo ja hyvinvointi eivät kuitenkaan vastaa avoimilta työmarkkinoilta saatua ansiotuloa. Tällä vuosikymmenellä on toteutunut useita projekteja, joiden yhtenä tarkoituksena on ollut lisätä mielenterveyskuntoutujien työllistymisedellytyksiä avoimille työmarkkinoille siirtymiseksi ja sinne kiinnittymiseksi. Työvalmentajan tukeen perustuva tuettu työllistyminen, sosiaalinen yritys- ja osuustoiminta sekä mielenterveyskuntoutujien klubitalojen siirtymätyöohjelmat ovat luoneet uudenlaisia mahdollisuuksia ja samalla vaikuttaneet työnantajien asenteisiin. (Valkonen ym. 2006, 5.)

Yhdysvalloissa tuettu työllistyminen luetaan ammatillisen kuntoutuksen menetelmäksi ja sen on todettu olevan tehokkain toimintamalli mielenterveysongelmaisten työllistymiseksi. Tuetussa työllistymismallissa työllistyjän taidot ja valmiudet vahvistuvat työssä ollessa. Tämä kävi ilmi myös Tutka-projektiin osallistuneiden korkeasti koulutettujen mielenterveyskuntoutujien työllistymistilanteesta. 12 kuukauden seurantajakson jälkeen heistä 43 % oli työllistyneenä ja verrokkiryhmänä olleiden muiden työttömien työllistymisosaus oli vain 9 %. Työttömänä mielenterveyskuntoutujista oli 35 % ja verrokkiryhmästä 70 %. (Valkonen & Harju 2005, 1 ja 71.)

Aktivoivasta, kuntoutusjärjestelmän sisällä tapahtuvasta työtoiminnasta siirtyminen avoimille työmarkkinoille edellyttää monipuolisia tukitoimia, joiden olisi hyvä jatkua vielä jonkin aikaa työllistymisen jälkeenkin. Tutka-projektiin osallistuneita mielenterveyskuntoutujia pyydettiin arvioimaan projektilta saadun tuen vaikutusta työllistymisprosessissa. Heidän arviot hyödyllisimmistä vaikutusmekanismeista olivat: luottamuksellisen suhteen syntyminen työvalmentajaan, projektin kannustava ilmapiiri, mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin suunnitelmiin, työvalmentajalta saadun ohjauksen ja tuen merkitys sekä omien voimavarojen, mahdollisuuksien ja tulevaisuuden arvioiminen. (Valkonen & Harju 2005, 81.)

3.2 Vajaakuntoisesta osatyökykyiseksi

Mielenterveyskuntoutujan työelämään sijoittuminen on muuhun väestönosaan verrattuna vaikeampaa lähinnä sairauteen liittyvien tekijöiden vuoksi (Rautakorpi 2002, 11). Mielenterveyskuntoutujiin liitetään erilaisia termejä kuten vajaakuntoinen, vammainen, heikossa työmarkkina-asemassa oleva tai vaikeasti työllistyvä. Näistä kaikista on olemassa useita eri määritelmiä näkökulmasta riippuen. Yhteistä niille kaikille on, että termillä viitataan aina jollain tavalla kuntoutujan toiminnalliseen rajoitukseen tai kyvyttömyyteen ja niiden suhdetta ympäristön asettamiin odotuksiin ja vaatimuksiin.

Laki julkisesta työvoimapalvelusta määrittelee vajakuntoiseksi henkilön, jonka mahdollisuudet saada sopivaa työtä, säilyttää työ tai edetä siinä ovat heikentyneet huomattavasti. Tämä edellyttää sairautta tai vammaa, joka on asianmukaisesti todettu yleensä lääkärin arvion perusteella. Julkiset työvoimapalvelut ovat keskeinen väylä työllistymisessä. Niiden piiriin pääsy edellyttää, että mielenterveyskuntoutuja hyväksytään työttömäksi työnhakijaksi. Laki julkisesta työvoimapalvelusta määrittelee työttömän työnhakijan seuraavin kriteerein: a) 17 vuotta täyttänyt b) työkykyinen c) työmarkkinoiden käytettävissä d) työtön. Näistä työkykyinen määritellään seuraavasti: a) ei saa sairauspäivärahaa b) ei saa työkyvyttömyyseläkettä c) ei saa kuntoutustukea. Työkykyisenä pidetään kuitenkin edellä mainituin tavoin työkyvyttömäksi todettua henkilöä, jonka työllistymistä voidaan työvoimatoimiston arvion mukaan tukea tuloksellisesti julkisella työvoimapalvelulla. (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 2002, 1 Luku 7-8 §.)

Mielenterveyskuntoutuja voi siis näiden määritelmien mukaan olla työttömänä työnhakijana työvoimatoimistossa. Todellisuudessa käytännön toiminnoissa on kirjavuutta ja tähän on kiinnittänyt huomiota myös Vuorela selvityksessään ”Työtä haluaville työvoimapalveluja”. Tutkimuksen väliraportissa hän arvioi työllistymistä vaikeuttavaksi tekijäksi pääasiassa lainsäädännön ja järjestelmän luoman tilanteen, joka estää mielenterveyskuntoutujaa olemaan työnhakijana. Tutkimuksessa kävi ilmi, että käytännössä työvoimatoimistot eivät välttämättä hyväksy mielenterveyskuntoutujia palvelujen piiriin ja tämä sulkee pois yhden väylän avoimille työmarkkinoille. (Vuorela 2007, 10-12.)

Vajaakuntoisuusmäärittelyssä tulisi mielenterveyskuntoutujan kohdalla muistaa, että se ei ole välttämättä pysyvä ominaisuus. Psykiatrisella hoidolla ja mielenterveyskuntoutuksella tavoitellaan tilannetta, jolloin sairaus tai oireet ovat hallinnassa tai poistuneet ja tämän takia vajaakuntoisuus-termiä tulisi käyttää harkiten. Vuorelan selvityksen loppuraportissa yhtenä muutosesityksenä onkin, että termi vajaakuntoinen muutettaisiin osatyökykyiseksi. Tällöin se muuttaisi työkykykäsityksen positiiviseksi - vajavuudesta kyvykkyydeksi. Työkykyä ja työelämään osallistumista painottava termi edistäisi muun muassa mielenterveyskuntoutujien hyväksymistä työmarkkinoille osatyökykyisinä työntekijöinä. (Vuorela 2008, 32.)

4 TYÖLLISTYMISSIVALMIUDET

Sosiaalityön luokituksen mukaan työllistymisvalmiuksilla tarkoitetaan yksilön edellytyksiä ja kykyjä osallistua / palata työelämään tai hankkia työpaikka (Kallinen-Kräkin & Kärki 2004, 51). Työllistymisvalmiuksilla tarkoitetaan siis yksilön henkilökohtaisia ominaisuuksia sekä tietoja / taitoja ja ne antavat suuntaviivat sille, minkälaiseen työhön hänellä on mahdollisuus sijoittua.

Vaikka nykyään työllistyminen avoimille työmarkkinoille edellyttää ensisijaisesti jonkinasteista ammatillista tutkintoa, työelämä odottaa yksilöltä muutakin kuin ammatillista osaamista kuten elämänhallinta- ja vuorovaikutustaitoja, ongelmanratkaisutaitoja,

motivaatiota, innovatiivisuutta, positiivisuutta ja sosiaalisuutta. Työelämässä jatkuvasti tapahtuvat muutokset edellyttävät vielä lisäksi yksilöltä muun muassa sopeutumiskykyä ja halua kehittää itseään, oppia jatkuvasti uutta. (Vulli 2002, 3.)

Työllistymisvalmiuksia voidaan lisätä tarpeenmukaisella lisäkoulutuksella. Helsingin klubitalon toteuttamassa projektissa järjestettiin jäsenille atk-koulutusta usealla tasolla, lukitoimintaa ja työnhakukursseja. Projektille asetettua työllistymistavoitetta ei saavutettu, mutta opiskelu- ja työllistymisvalmiudet lisääntyivät ja loivat pohjaa opiskelulle tai työllistymiselle. Vaikkei työllistymistä tapahtunut, kurssille osallistuminen lisäsi aktivoitumistasoa, elämäntaitoja, itsetuntoa ja uskoa tulevaisuuteen. (Puumalainen 2004, 45-47.)

4.1 Ammatilliseen osaamiseen liittyvät valmiudet

Ammatillisen osaamisen tasoa arvioidaan koulutuksen lisäksi työkokemuksella. Mielen-terveyskuntoutujat muodostuvat monen ikäisistä ja erilaisen sairaushistorian omaavista henkilöistä. Osalla on työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta, mutta vastaavasti joillakin sitä ei ole yhtään. Heidän väliin jää ryhmä kuntoutujia, jotka ovat työskennelleet erilaisissa tehtävissä työkeskuksissa tai avoimilla työmarkkinoilla tukitoimenpiteiden avulla. Kaikki työnteko kartuttaa osaamista ja lisää valmiuksia sijoittua uudelleen työmarkkinoille.

Mielenterveyskuntoutujilla voi olla työn tekemiseen liittyvää erityisosaamista myös muuten kuin koulutuksen tai työkokemuksen kautta haettuna. Monet ovat voineet osallistua jossain elämänsä vaiheessa harrastustoimintaan josta on karttunut esimerkiksi kielitaitoa, käsityötaitoja, musikaalista osaamista, ohjaustaitoja. Etenkin nuoret ovat nykyään tottuneita tietokoneen käyttäjiä ja näistä taidoista on huomattavasti apua työelämään sijoittumisessa, koska atk-taitoja tarvitaan lähestulkoon kaikenlaisissa työpaikoissa. Näitä kerran opittuja taitoja tulisi ”houkutella” esiin ja hyödyntää mietittäessä työllistymistä niin mielenkiinnon kuin myös mahdollisuuksien osalta.

Työttömien aktivoimiseksi on olemassa erilaisia työllistymistä tukevia toimenpiteitä, joita on kohdistettu etenkin heikossa työmarkkina-asemassa oleville (Taulukko 1). Niiden tarkoituksena on lisätä työllistymisvalmiuksia, luoda kuntoutujalle mahdollisuuksia tutustua eri aloihin ja selvittää tai pitää yllä työkykyisyyttä. Toimenpiteillä tavoitellaan avoimille työmarkkinoille sijoittumista. Ammatillinen kuntoutus tulisi olla mukana mielenterveyskuntoutujan hoito- tai kuntoutussuunnitelmassa ja näitä toimintoja voidaan toteuttaa heidän työelämäänsä tähtäävässä kuntoutuksessa. (Valkonen ym. 2006, 5.)

Taulukko 1. Työllistymistä tukevia toimenpiteitä. (Taulukon lähteenä on käytetty työvoimatoimiston erilaisia esitteitä.)

➤ Kuntouttava työtoiminta	➤ Työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus
➤ Työharjoittelu	➤ Työ- ja koulutuskokeilu
➤ Palkkatuettu työ	➤ Työelämävalmennus
➤ Työ työvalmentajan tuella	➤ Työ työkeskuksessa
➤ Kuntoutustutkimus	➤ Työ siirtymätyöohjelman kautta

4.2 Terveydentila ja työkyky

Parpo sekä Heponiemi ym. esittelevät omissa tutkimuksissaan lukuisan määrän muita tutkimuksia, joissa on kartoitettu työttömyyden ja terveydentilan välistä vaikutusta. Tutkimukset ovat kohdistuneet työttömiin yleisellä tasolla, mutta niissä on käsitelty myös mielenterveysongelmia yhtenä terveydentilan osatekijänä. Tulosten mukaan työttömät voivat huonommin ja ovat sairaampia kuin työssä olevat. Työn vaikutus terveydentilaan on silti kaksijakoinen; työttömyys heikentää terveydentilaa, mutta toisaalta esimerkiksi mielenterveyden häiriöt aiheuttavat työkyvyttömyyttä. Alentuneen terveydentilan katsotaan kuitenkin heikentävän mahdollisuuksia toimia työmarkkinoilla, mutta uudelleen työllistymisen parantavan sitä. (Heponiemi ym. 2008,11-20, Parpo 2007, 21.)

Työkyky luo perustan yksilön työllistyvyydelle. Työkykyä voidaan pitää kokonaisuutena, joka muodostuu eri osatekijöistä kuten työssä jaksamisesta, työn hallinnasta ja työyhteisön toimintaan osallistumisesta (Aspvik 2003, 31). Työkyvyn arvioinnissa on tärkeä huomioida, että se ei muodostu pelkästään yksilön suorituskyvystä tai terveydentilasta, vaan siihen vaikuttaa myös sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö (Vuorela 2003, 92).

Mielenterveyskuntoutujien taloudellisen toimeentulon lähteenä on hyvin usein työkyvyttömyyseläke. Tällöin heidän työkykynsä on määritelty eläkelainsäädännöstä käsin ja tarkoittaa käytännössä sitä, että lääkäri on todennut kuntoutujalla sairauden, vian tai vamman, joka estää häntä tekemästä työtä. Tällöin näkökulman voidaan sanoa olevan sosiaalivakuuksellinen ja sairaussidonnainen, jolloin huomio kiinnittyy enemmän kuntoutujan rajoitteisiin kuin jäljellä oleviin voimavaroihin. Työkyky voidaan määritellä muistakin näkökulmista. Ammatillinen työkykykäsitelmä määrittelee sen olevan yksilön toimintakykyedellytysten ja työn vaatimusten välinen suhde. Työterveyden näkökulma on samansuuntainen, mutta siinä puhutaan toimintakykyedellytysten tilalla voimavaroista, jotka muodostuvat terveyden, toimintakyvyn, koulutuksen ja osaamisen lisäksi mm. arvoista, asenteista, motivaatiosta ja työtyytyväisyydestä. (Holm & Hopponen 2007, 7-8.)

Mielenterveyskuntoutujille suunnatulla Mielekäs yritys-projektilla kartoitettiin muun muassa fyysistä ja henkistä työkykyä. Vastaajista 59 % arvioi fyysisen terveyden sekä fyysisen ja henkisen toimintakyvyn hyväksi tai erittäin hyväksi. Arvio työkyvystä suhteessa työssä jaksamiseen pudotti hyvän / erittäin hyvän vastausvaihtoehdon valinneiden määrän 45 %:iin. Tarkemmassa analysoinnissa ilmeni, että ne, jotka arvioivat toimintakykynsä hyväksi näkivät kuitenkin työkykynsä huonompana. Toisaalta ne, jotka arvioivat fyysisen sekä henkisen toimintakyvyn huonoksi näkivät työkykynsä olevan parempi. Tulokset loivat tutkijoille kysymyksiä ja oletuksia, jotka jäivät vaille selventävää vastausta. (Rautakorpi, Rinta-Jouppi & Vuorela 2006, 20-22.)

Vammaisten työkykytutkimuksen mukaan tulokset olivat huonompia. Mielenterveyden keskusliittoon kuuluvista alle 44-vuotiaista vastaajista 73 % arvioi työkykynsä huonoksi tai kohtalaiseksi ja loput 27 % hyväksi. Yli 44-vuotiaiden osalta huonon tai kohtalaisen arvion antoi vielä suurempi määrä. Tuloksissa on huomioitava vielä se, että osa vastaajista oli työelämässä olevia. (Holm & Hopponen 2007, 27.)

4.3 Sosiaaliset taidot ja työelämävalmiudet

Olipa työ minkäläistä tahansa, edellyttää se työntekijältä tiettytasoisia sosiaalisia taitoja ja yleisiä työelämävalmiuksia, joita ovat esimerkiksi työaikojen ja tiettyjen työpaikan pelisääntöjen noudattaminen. Kommunikaatiotaidot ovat lähtökohtana yhteistyölle ja vuorovaikutukselle. Kommunikaatiotaitoja ovat kuunteleminen, suullinen-, kirjallinen- sekä nykyaikana myös sähköinen viestintä. (Vulli 2002, 34-35.)

Mielenterveyskuntoutujat voivat kokea työelämään siirtymisen hyvin eri tavoin. Sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääntyminen vaikuttaa joihinkin myönteisesti ja toisiin kielteisesti. Kokemukseen vaikuttaa muun muassa oma persoona, sosiaalisten taitojen taso, työyhteisö ja siltä saatu tuki. Tutkimustulosten mukaan mielenterveyskuntoutujien myönteiset kokemukset muodostuivat mahdollisuudesta tavata uusia ihmisiä ja sen kautta harjaannuttaa sosiaalisia taitoja. Sosiaalisuuden lisääntyminen näkyi myös siten, että työhön lähtiessään kuntoutujan elämänpiiri laajeni ja pelkkä kotoa pois lähteminen vaikutti hänen sosiaalisuuden kehittymiseen myönteisesti. Osa kuntoutujista koki sosiaaliset tilanteet ahdistavina ja ne saattoivat lisätä jännittyneisyyttä. (Valkonen ym. 2006, 51-54.)

Työllistymisen onnistumisen edellytyksenä on muun muassa sosiaalisen tuen saaminen. Ymmärretyksi ja kuulluksi tuleminen, kannustava ja hyväksyvä ilmapiiri sekä näkemys, että mielenterveyskuntoutujakin voi olla tukea antava edistävät työyhteisön integroitumista. (Valkonen ym. 2006, 51.)

Pitkäaikaistyöttömille mielenterveyskuntoutujille suunnattu MieliTYÖ-projekti toteutti kuntoutusta kahdella tavalla: tarjoamalla mielekkään työn sekä siihen liittyvän koulutuksen. Työn rinnalla kulkevan koulutuksen tavoitteena oli sosiaalisiin taitoihin vaikuttaminen ja ammatillisten työelämävalmiuksien vahvistaminen. Tutkimukseen osallistuneista valtaosa koki tällaisen koulutuksen erittäin merkityksellisenä. Esimerkiksi 72 % vastaajista arvioi saaneensa koulutuksesta erittäin paljon tukea sosiaalisten kontaktien luomiseen. (Rautakorpi 2002, 25, 42 ja 56.)

4.4 Elämänhallinta

Elämänhallintaan sisältyy useita termejä kuten ajankäytön hallinta, organisointitaito, stressitilanteiden hallinta, ongelmanratkaisukyky, päätöksentekotaito, itsetuntemus, omien vahvuuksien ja heikkouksien tiedostaminen sekä itsehallinta. Nämä kaikki yhdistäen elämänhallinta on luottamuksen tunnetta itseensä - kykyä selviytyä arkipäivän erilaisista elämäntilanteista. Se on myös tunnetta siitä, että pystyy ohjaamaan omaa elämäänsä ilman, että hänestä riippumattomat tekijät vaikuttavat siihen oleellisesti. Itseenä uskova yksilö pystyy asettamaan elämälleen tavoitteita ja toteuttamaan niitä. (Vulli 2002, 33.)

Kuntoutuksen näkökulmasta elämänhallinnan voi määritellä olevan arjesta suoriutumista ja kuntoutujan elämässä eri rooleihin liittyvien tehtävien hallinnasta. Tähän liittyy läheisesti käsitteet toimintakyky, itsenäisyys ja omatoimisuus. Miten kuntoutuja haluaa elää, mitä hän haluaa tehdä, millaisia taitoja kuntoutuja tarvitsee ja miten niitä voidaan kehittää? (Koskisuus 2004, 13-15.)

Käytännön toiminnoista selviytymisessä – elämän hallinnassa – ohjaavan tekijänä on myös ihmisen oma sisäinen mielikuva siitä, miten ja missä määrin voimme vaikuttaa elämäämme. Mielenterveyskuntoutujalla sairauden takia nämä sisäiset mielikuvat ovat heikentyneet, muuttuneet epävarmoiksi tai ne hahmotetaan väärin. Toimintakyvyn ja hallintakäsityksen aleneminen johtaa helposti riippuvuuden ja avuttomuuden olotilaan. Kun kuntoutuksen tavoitteena on elämänhallinnan lisääntyminen, se sisältää sekä varsinaisen toiminnan, että siihen vaikuttavat kuntoutujan omat pystyvyys- ja hallintaoletukset. (Koskisuus 2004, 13-15.)

4.5 Motivaatio

Motiivit ovat tekijöitä, jotka ohjaavat yksilön toimintaa psyyken tasolla. Erään luokittelun mukaan motiivit voidaan jakaa biologisiin, sosiaalisiin ja psykologisiin. Biologiset motiivit pitävät yllä ihmisen perustoimintoja, sosiaaliset motiivit liittyvät muun muassa valtaan, suoriutumiseen tai sosiaaliseen arvostukseen ja psykologiset motiivit ohjaavat

toimintaa muun muassa uteliaisuuden, älyllisen ajattelun tai esteettisen nautinnon muodossa. Motiivit ilmenevät haluna, tarpeena, yllykkeenä tai vaikuttimena ja ohjaavat tekemisen tavoitetta ja päämäärää. Motivaatio muodostuu näistä motiiveista ja niiden voimakkuus tai kesto vaikuttaa siihen, minkälaiseksi yksilön toiminta muodostuu - mikä saa hänet toimimaan ja miten. (Kalakoski ym. 2007, 15-16.)

Työn tekemisen motivaatioon voivat vaikuttaa kaikki edellä mainittujen luokittelujen tasot - toiset enemmän ja toiset vähemmän yksilöstä riippuen. Työstä saatava palkka takaa yksilölle ja perheelle taloudellisen toimeentulon myötä fyysisen hyvinvoinnin toteutumisen (asuminen, ruoka jne.). Työyhteisöön kuulumisen, työn kautta saatava arvostus ja itsensä tärkeäksi kokeminen ovat sosiaalisia motivoivia tekijöitä. Uuden oppiminen, mielekäs tekeminen, haasteellisen toiminnan tavoittelu tai miellyttävän lopputuloksen saavuttaminen toimivat psykologisina työn innoittajina. Motivaation taso vaihtelee kenellä tahansa, mutta yleisesti ottaen toiminnan tavoitteiden pitäisi olla sopusoinnussa mahdollisuuksien kanssa, jotta motivaatio esimerkiksi työn tekemiseen säilyy.

Motivaatio on keskeinen työllistymisvalmiuteen vaikuttava tekijä, se saa ihmisen toimimaan ja pääsemään tavoitteeseen. Muun muassa mielenterveyskuntoutujille suunnatun projektin tulosten pohjalta työhön motivoivat tekijät jaettiin kolmeen ryhmään. Ensimmäiseksi innostavaksi alueeksi mainittiin taloudelliset tekijät. Toiseen ryhmään asetuiivat sosiaaliset syyt kuten uusien ihmissuhteiden luominen, työyhteisöön kuulumisen, arvostuksen saaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Kolmannen alueen muodostivat omaa identiteettiä määrittelevät tekijät kuten itsensä toteuttaminen ja kehittäminen, merkityksellisyyden kokeminen, mielekkään tekemisen löytyminen sekä tunne tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä. (Valkonen & Harju 2005, 61.)

5 TYÖLLISTYMISEN ESTEET

Työllistymisen esteinä voi katsoa olevan osittain samat asiat kuin työllistymisvalmiudetkin, jos ne ovat vähäiset tai heikot. Esimerkiksi koulutuksen tai työkokemuksen puute vaikeuttaa työelämään pääsyä ja sairaudesta johtuvat mielialojen muutokset koetaan ongelmallisiksi. Heikkojen työllistymisvalmiuksien lisäksi on olemassa joitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat oleellisesti mielenterveyskuntoutujan työelämään sijoittumiseen, esimerkiksi asenteet ja taloudellisen toimeentulon vaikutukset. Pitkään jatkunut työmarkkinoilta pois oleminen nostaa kynnystä uudelleentyöllistymiseen niin mielenterveyskuntoutujan kuin myös työnantajan näkökulmasta. (Parpo 2007, 19.)

5.1 Mielenterveyskuntoutujaan liittyvät työllistymisen esteet

Vuosina 2001-2004 toteutettuun Tutka-projektiin osallistuneista 65 % oli korkeasti koulutettuja mielenterveyskuntoutujia. Heidän omien näkemystensä mukaan työllistymistä estäviä tekijöitä olivat:

- a) *omaan terveydentilaan ja persoonaan liittyvät tekijät* kuten psyykkinen / fyysinen sairaus tai vamma, vaihtelevat mielialat, itseluottamuksen puute, voimattomuus, ujous, jännittäminen tai motivaation puute.
- b) *omiin valmiuksiin tai elämäntilanteeseen liittyvät tekijät* kuten koulutuksen puute tai vastaavasti liian hyvä koulutus, osaamisen tai pätevyyden puute, pitkä tauko työhistoriassa, vähäinen työkokemus, asunnottomuus tai sosiaalisten verkostojen puute.
- c) *ulkopuoliset tekijät* kuten yleinen työttömyystilanne, työnantajien lyhytnäköisyys ja toimintatavat, työnantajien asenteet, ikärasismi, työpaikkojen fyysiset esteet tai perhetilanteisiin liittyvät tekijät. (Valkonen & Harju 2005, 59-60.)

Parpon (2007, 70-71) pitkäaikaistyöttömien työllistymisen esteitä kartoittavan tutkimuksen tuloksena merkittävimpiä ja yleistettävimpiä työllistymisen esteitä ovat: korkea ikä, alhainen koulutus, yksin asuminen sekä kaupungissa asuminen (pääkaupunkiseutu pois lukien). Tulokset perustuvat työttömien subjektiivisiin kokemuksiin ja useiden vastausten mukaan työmarkkinoilla esiintyy ikäsyrrjintää, vaikka sitä ei tuoda suoranaisesti

julki. Alhaisen koulutuksen työllistymistä heikentävistä vaikutuksista on jo aiempaakin tutkimustietoa ja tämä tutkimus vahvisti sitä. Tällä ei kuitenkaan ole aivan suoraa yhteyttä työllistymiseen, koska korkeastakaan koulutusasteesta ei välttämättä ole hyötyä, jos kyseisellä alalla on huonot työllisyysnäkymät. Työllistymistä vaikeuttavista tekijöistä yksin ja kaupungissa asuminen ovat tuloksia, jotka ovat hieman yllättäviä. Niiden merkitys perustuu sosiaalisen elämän rakenteisiin ja työllistymismahdollisuuksiin työpaikojen keskittyä muutamiin kasvukeskuksiin.

Mielenterveysongelma aiheuttaa usein ympäristössä negatiivisia asenteita. Mielenterveyskuntoutujalle itselleenkin se on yksi merkittävä työllistymiseen vaikuttava tekijä. Sairauden aiheuttamaa leimautumista halutaan välttää mikä on ymmärrettävää. Tämä tuli ilmi myös Tutka-projektissa, jossa suuri osa mielenterveyskuntoutujista halusi hoitaa kontaktit työpaikoille itse, eivätkä he halunneet tuoda missään vaiheessa esiin mielenterveysongelmaansa. (Valkonen & Harju 2005, 110.)

5.2 Työnantajista johtuvat työllistymisen esteet

Yrityskuvan ”tahriintuminen” tai työyhteisöä ”sekoittava” ajatusmaailma on lähtöisin työnantajien negatiivisesta asennoitumisesta mielenterveyskuntoutujaa kohtaan. Euroopan unionin jäsenmaissa on toteutettu vuosina 2001-2007 Equal-yhteisöaloiteohjelmaa, jonka tarkoituksena on vaikuttaa työmarkkinoihin liittyvään syrjintään, eriarvoisuuteen sekä työhön sijoittumiseen. Tähän liittyvistä hankkeista saatujen tutkimustulosten mukaan työnantajien asenteet ja ennakkoluulot ovat merkittävin este työnantajayhteistyön luomisessa. Ennakkoluuloja voi aiheuttaa epävarmuus työntekijän työssä pärjäämisestä ja heidän tuottavuutensa arvioidaan heikommaksi. Vajaakuntoisten nähdään tarvitsevan enemmän ohjausta työn suorittamiseen ja tämä voi aiheuttaa työyhteisössä ristiriitoja. Vajaakuntoisen palkkaaminen nähdään myös taloudellisena riskinä. Työnantajien haluttomuuteen palkata mielenterveyskuntoutuja voi vaikuttaa pelko ylimääräisistä kustannuksista, joita arvioidaan syntyvän sairauspoissaoloista ja työkyvyttömyyseläkkeelle jäämisestä. Pelkoa voi aiheuttaa jopa työllistämiseen liittyvä byrokratia. (Ala-Kauhaluoma, Lempola & Härkäpää 2005, 98, Heponiemi ym. 2008, 38-39.)

Tähän liittyvissä tutkimuksissa työnantajat antoivat itse arvioita työllistymisen esteiksi joita olivat muun muassa lisäohjauksen tarve työtehtäviin, työpaikan sääntöjen noudattamisen vaikeudet, mielialan vaihtelut, epäilyt kuntoutujan työssä jaksamisesta, kuntoutujien heikompi työpanos ja työyhteisöön liittyvät sopeutumisongelmat. Tutkimustuloksissa on silti myös positiivisia kokemuksia. Sellaiset työnantajat, jotka olivat työllistäneet mielenterveyskuntoutujan, kokivat työllistymisen sujuneen paremmin kuin he ennakkoon olettivat. Nämä kokemukset vahvistavat ajatusta, että ennakkoluulot ovat vahvasti työllistymistä estävä tekijä. (Valkonen & Harju 2005, 84-87, Valkonen ym. 2006, 64.)

5.3 Muut esteet

Työllistymisvalmiudet eivät vielä yksistään takaa yksilölle työpaikkaa. Tarvitaan myös työllistymismahdollisuuksia, joilla tarkoitetaan työmarkkinoiden, työssäkäyntialueiden tai asuinpaikan edellytyksiä tarjota yksilölle tarkoituksenmukaista työtä (Kallinen-Kräkin & Kärki 2004, 51). Yhtenä oleellisempaa esteenä työllistymiselle on työnantajayhteyksien puuttuminen. Mielenterveyskuntoutujien työllistyminen edellyttää sopivien työpaikkojen löytymistä. Klubitalon siirtymätyöohjelmassa työnantajayhteyksiä rakennettiin kahdella tavalla: neuvottelemalla suoraan työnantajien kanssa tai klubitalon hallituksen jäsenten kautta, jolloin he olivat yhteydessä tuntemiinsa työnantajiin ja markkinoivat siirtotyöohjelmaa. Helsingin klubitalon toteuttamassa projektissa saatiin tästä jälkimmäisestä toimintatavasta hyviä kokemuksia. (Puumalainen 2004, 42-43, 48.)

Yleisesti yksi työttömiä koskeva työllistymisen este voi olla työttömyysloukku. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa työttömyyden aikainen toimeentuloturva on lähes samansuuruinen kuin työstä saatava palkka. Tällöin työtön saattaa harkita tarkoin työn vastaanottamisen mielekkyyttä. Monet työttömät ovat kuitenkin sitä mieltä, että lyhytkin työllistyminen lisää työkokemusta ja työllistymismahdollisuuksia jatkossa. Toinen vastaava termi on tuloloukku, joka tarkoittaa sitä, että työstä saatava ansiotulo vähentää toimeentuloturvaa ja nettotulot saattavat jopa pienentyä. Epätietoisuus lyhytaikaisen työn vaikutuksista taloudelliseen tilanteeseen ja siitä aiheutuva erilaisten selvitysten tekeminen ovat työttömyysloukkuja yleisempi työmarkkinoille osallistumista estävä tekijä. (Parpo 2007, 18 ja 72.)

Mielenterveyskuntoutujan kohdalla samanlaisen työllistymisen esteen voi muodostaa työkyvyttömyyseläke tai kuntoutustuki. Tällöin heidän mahdollisuutensa tehdä työtä ilman, että eläketulo pienenee, on rajattu. Työkyvyttömyyseläkkeen keskeyttämiseen tai lakkauttamiseen on myös omat määräyksensä ja rajoituksensa. Työkyvyttömyysjärjestelmään onkin vaadittu joustavuutta, jotta palkkatyöhön osallistuminen olisi mahdollista ja kannustavaa, jos työkyvyttömyyseläkkeellä olija on halukas palaamaan työelämään. (Vuorela 2008, 49-55.)

Työvoimatoimistojen erilaiset toimintakäytännöt voivat olla yhtenä työllistymisen esteenä. Osa työvoimatoimistoista ei ole hyväksynyt työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella olevaa mielenterveyskuntoutujaa täysivaltaiseksi asiakkaaksi, jolloin he ovat jääneet ilman työvoimatoimiston tarjoamia palveluja. Vuorelan mukaan nykyinen toimintakäytäntö työhallinnossa näyttää jättävän liian laajan ja väljästi ohjeistetun harkintavallan yksittäiselle virkailijalle. Toimintakäytäntöjen erilaisuuteen voi vaikuttaa myös työvoimatoimistojen virkailijoiden puutteellinen tietämys esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeeltä työhön siirtymisessä. (Vuorela 2007, 12-13.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimuksen tarkoitus

Kyselytutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa Porin seudun mielenterveyskuntoutujien avoimille työmarkkinoille työllistymiseen liittyviä tekijöitä: mielenterveyskuntoutujien työllistymisvalmiuksia ja työllistymisen esteitä. Tutkimuksen kohderyhminä olivat Satakunnan sairaanhoitopiirin psykiatrian tulosalueen kaksi avohoitoyksikköä: Kuntoutumiskeskus Jopi ja Torin kuntoutumisyksikkö. Kolmantena kohderyhmänä oli mielenterveyskuntoutujien Klubitalo Sarastus. Kysely kohdistui näiden yksiköiden mielenterveyskuntoutujille sekä työntekijöille.

Tutkimuksessa pääpaino oli mielenterveyskuntoutujien vastauksissa, mutta työntekijöille suunnatulla kyselyllä halusin kartoittaa myös heidän arvioita samoista asioista. Tarkoituksena ei ollut tehdä vertailevaa tutkimusta, vaan tarkastella joiltain osin niiden yhteneväisyyttä / eroavaisuuksia. Samansuuntaisten vastausten voi katsoa tukevan kuntoutumisprosessia.

6.2 Tutkimuskysymykset

1. Minkälaisia valmiuksia mielenterveyskuntoutujilla on työllistyä avoimille työmarkkinoille mielenterveyskuntoutujien itsensä arvioimana?
2. Minkälaiset tekijät estävät mielenterveyskuntoutujien työllistymisen avoimille työmarkkinoille mielenterveyskuntoutujien omien arvioiden perusteella?
3. Minkälaisina valmiuksia henkilökunta arvioi mielenterveyskuntoutujilla olevan avoimille työmarkkinoille työllistymiseksi?
4. Minkälaiset tekijät henkilökunnan mielestä estävät mielenterveyskuntoutujien avoimille työmarkkinoille työllistymisen?

6.3 Tutkimuksen kohderyhmät

Kuntoutumiskeskus Jopi

Jopin avohoitopotilaiden kuntoutusta toteutetaan muun muassa hoidollisen työn keinoin. Sen kuntouttavan työyhteisön ohjaajat ovat mielenterveystyön ammattilaisia. Kuntoutujaksi hakeutuu varsinaisen hoitotahon yhteydenoton perusteella skitsofreniaa, kaksisuuntaista mielialahäiriötä tai masennusta sairastavat aikuiset. Jopissa kuntoutumista ja työmarkkinavalmiuksia edistetään työtoiminnalla, joita ovat alihankintatyöt, keittiötyö omassa ravintolassa, siivoustyö yksikössä, virkistystoiminta ja atk. (Satakunnan sairaanhoitopiiri 2008 a.)

Torin kuntoutumisyksikkö

Torin kuntoutumisyksikkö tarjoaa kuntoutusta 18-30-vuotiaille skitsofreniaa tai muita vakavia mielenterveyden häiriöitä sairastaville nuorille. Se on 15-paikkainen, päiväosastomuotoinen suunnitelmallisen kuntoutuksen vaihe. Lisäksi tilojen läheisyydessä on asumisyksikkö, joka tarjoaa mahdollisuuden määräaikaiseen asumiseen kerrallaan kolmelle yksikön kuntoutujalle. Kuntoutumisyksikköön pääsee henkilö, joka selviytyy sairauden hoidosta avohoidon turvin ja on motivoitunut kuntoutumiseen. Toiminnassa otetaan huomioon kuntoutujan kokonaistilanne ja yhtenä keskeisenä tavoitteena - myös kuntoutujien itsensä mielestä - on ammattiin ja työelämään kuntoutuminen. Jakson aikana kuntoutujalle laaditaan tavoitteellinen ammatillisen kuntoutuksen suunnitelma, jossa otetaan huomioon esimerkiksi työ- ja koulutuskokeilut, työkliniikkatutkimukset ja koulutukseen liittyvät asiat. Yhteistyötä tehdään työvoimatoimiston ammatinvalintapsykologin ja Kelan kuntoutustyöntekijöiden kanssa. (Satakunnan sairaanhoitopiiri 2008 b.)

Klubitalo Sarastus

Sarastuksen toiminta perustuu Yhdysvalloissa vuonna 1948 perustettuun Fountain House-klubitaloliikkeeseen. Toimintakonsepti on nykyään maailmanlaajuinen ja Suomessa se on toiminut vuodesta 1995 lähtien. Toimintaa on tällä hetkellä noin 20:llä eri paikkakunnalla. Sarastus aloitti toimintansa vuonna 2002. Tällä hetkellä jäseniä on noin 130. Kaikilla jäsenillä on jokin mielenterveysongelma ja toimintaan he tulevat usein hoitavan tahon suosituksesta. Jäsenyys on täysin vapaaehtoista ja jäseneksi pääsee mielenterveysongelmainen, jolla ei ole akuuttia päihde- tai lääkeriippuvuutta eikä hän uhkaa klubitalon turvallisuutta henkisesti tai fyysisesti. (Klubitalo Sarastus 2008.)

Klubitalon yhteisön muodostavat sen mielenterveyskuntoutujista koostuvat jäsenet ja henkilökunta, joka toimii yhteisössä kuntoutujien kanssa samanarvoisina toiminnan ohjaajina. Yhtenä tärkeimpänä toimintaperiaatteena onkin tasavertaisuus. Muita periaatteita ovat vapaaehtoisuus, vertaistuki, mielekäs toiminta ja työorientoitunut päivä. Yhdessä he pyörittävät klubitalon toimintaa, jota kutsutaan termillä työpainotteinen päivä. Klubitalolla tehtävä työ muodostuu yksinomaan työstä, joka syntyy sen omasta toiminnasta ja klubitaloyhteisön kehittämisestä. Klubitalolla tehtävästä työstä ei makseta palkkaa. Tämän lisäksi klubitalolla on siirtymätyöohjelma, jonka tarkoituksena on mahdol-

listaa jäsenten työskentely esimerkiksi liike-elämän ja teollisuuden työpaikoissa. Tällöin työstä maksetaan asianmukainen korvaus. Siirtymätyössä klubitalon henkilökunnalla on välittäjän rooli: se hankkii työpaikan, valmentaa kuntoutujan työtehtäviin ja toimii hänen sijaisenaan, jos kuntoutuja on estynyt työskentelystä. (Klubitalo Sarastus 2008.)

6.4 Tutkimusmenetelmä

Kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen ominaispiirteitä ovat tiedon strukturointi, mittaaminen ja esittäminen numeroin sekä tutkimuksen objektiivisuus ja vastaajien suuri määrä. Strukturoinnissa tutkittava asia ja sen ominaisuudet vakioidaan esimerkiksi kyselylomakkeeseen kysymyksiksi ja vastausvaihtoehdoiksi, jolloin ne ovat samanlaisia kaikille vastaajille. Tutkittavia asioita ja niiden ominaisuuksia käsitellään yleisesti kuvaillen numeroiden avulla. Tällöin tutkimustieto saadaan numeroina tai se ryhmitellään numeeriseen muotoon. Tutkimusten analysoinnissa numeraalinen tulos selitetään lisäksi sanallisesti – millä tavoin eri asiat liittyvät toisiinsa tai miten ne eroavat toisistaan. Tutkimuksen objektiivisuus tarkoittaa sitä, että tutkija pyrkii käsittelemään tuloksia puolueettomasti. (Vilka 2007, 13-16.)

Kvantitatiivisen tutkimuksen aineisto voidaan kerätä survey-tutkimusstrategiaa noudattaen. Tavallisesti survey-tutkimus toteutetaan kyselylomakkeella, jolloin tietoa kerätään standardoiduilla (vakioituilla) kysymyksillä tietyltä ihmisjoukolta. Sen tarkoituksena on kuvailla, selittää tai kartoittaa tutkimustuloksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 125.)

Tutkimusta varten suunnittelin mielenterveyskuntoutujille ja yksiköiden työntekijöille kyselylomakkeen, jossa oli suljettuja ja avoimia kysymyksiä (Liite 1 ja 2). Kysymyksillä kartoitin teoriaosuudessa esiin tuotuja työllistymisvalmiuksia ja työllistymisen esteitä. Osassa kysymyksistä oli arviointiasteikko, jonka skaala oli 0-10. Asteikon valinnan lähtökohtana oli sen mahdollisimman helppo käsittäminen. Taulukoista kaksi ja kolme on nähtävissä millä kysymyksillä hain vastauksia eri osa-alueisiin tutkimuskysymyksittäin.

Taulukko 2. Kysymykset, joilla hain vastauksia tutkimuskysymyksiin 1 ja 2. (Kyselykaavake mielenterveyskuntoutujille.)

1. TYÖLLISTYMISSVALMIUDET	2. TYÖLLISTYMISEN ESTEET
Osaamistaso → 1, 2, 4,5, 6 Terveystila → 10, 11, 12 Työkyky → 13, 14, 17, 18 Sosiaaliset taidot → 9 Elämänhallinta → 7, 8, 9, 15 Motivaatio → 3, 16, 19	Alhainen Osaamistaso → 1, 2, 4, 5, 6, 20 Terveystila → 10, 11, 12, 20 Työkyvyttömyys → 13, 14, 17, 18 Elämänhallinta, sosiaaliset taidot → 9 Alhainen motivaatio → 3, 15, 16, 19 Ikä → 20 Ihmisten asenteet → 20 Työpaikkojen puute → 20 Työkyvyttömyyseläke/kuntoutustuki → 20 Tiedon puute → 20

Taulukko 3. Kysymykset, joilla hain vastauksia tutkimuskysymyksiin 3 ja 4. (Kyselykaavake henkilökunnalle.)

3. TYÖLLISTYMISSVALMIUDET	4. TYÖLLISTYMISEN ESTEET
Osaamistaso → 1, 3, 4, 5 Terveystila → 9, 10, 11 Työkyky → 12, 13, 16, 17 Sosiaaliset taidot → 6 Elämänhallinta → 6, 7, 8, 14 Motivaatio → 2, 15, 18	Alhainen osaamistaso → 1, 3, 4, 5, 19 Terveystila → 9, 10, 11, 19 Työkyvyttömyys → 12, 13, 16, 17 Elämänhallinta, sosiaaliset taidot → 6 Alhainen motivaatio → 2, 14, 15 Ikä → 19 Ihmisten asenteet → 19 Työpaikkojen puute → 19 Työkyvyttömyyseläke/kuntoutustuki → 19 Yhteistyön riittämättömyys → 19

Mielenterveyskuntoutujien kyselylomake esitettiin Klubitalo Sarastuksessa, eikä siihen esitetty muutoksia. Henkilökunnan kyselylomakkeen esitettiin kaksi ryhmän opiskelijaa ja siihen tehtävät muutokset koskivat sanamuotoja.

6.5 Tutkimuksen suorittaminen

Kuntoutumiskeskus Jopin ja Torin kuntoutumisyksikön kohdalta hain tutkimusluvan Satakunnan keskussairaalan eettiseltä toimikunnalta (Liite 3 ja 4). Klubitalo Sarastuksen tutkimusluvan myönsi sen yhteisökokous (Liite 5 ja 6).

Kysely toteutui kaikissa yksiköissä samaan aikaan 19.11- 2.12.2008. Kävin kertomassa tutkimuksesta kaikissa yksiköissä ja huolehdin kyselylomakkeiden niihin viemisen ja pois hakemisen. Tänä aikana toimintaan osallistuneilla oli mahdollisuus osallistua tutkimukseen. Kaikissa yksiköissä kartoitettiin kyseisenä aikana käyneet mielenterveyskuntoutujat. Jopissa kävijöitä oli 54, Torin yksikössä 25 ja Sarastuksessa 55. Torin yksikössä käy lisäksi kuntoutujia polikliinisesti ja myös heille suotiin mahdollisuus osallistua tutkimukseen. Tästä syystä kyseisenä aikana toimintaan osallistuneiden määrä on suurempi kuin yksikön varsinaisten kuntoutujien määrä. Kuntoutukseen osallistuvan henkilökunnan määrä kartoitettiin samoin. Jopissa heitä toimi 4, Torin yksikössä 9 ja Sarastuksessa 6.

6.6 Aineiston analyysi

Kokosin kyselylomakkeiden standardoidut kysymykset havaintomatriisiksi, josta sain yksiulotteiset jakaumat ja kuviot tixel-ohjelman avulla. Joistakin kysymyksistä katsoin ristiintaulukoinnin avulla miten vastaukset jakautuivat eri-ikäisten vastaajien kesken. Kyselylomakkeessa olleisiin avoimiin kysymyksiin tuli vastauksia vaihtelevasti. Kokosin niiden sisällön yhteen ja käytin muun aineiston analysoinnissa syventävänä tietona.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimusajanjakson aikana toimintaan osallistui kaikissa yksiköissä yhteensä 134 mielenterveyskuntoutujaa. Kyselylomakkeen heistä täytti 44, joten vastausprosentiksi muodostui 32,8 %. Alhaiseen vastausprosenttiin vaikuttavina tekijöinä voi olla muun muassa epävakaata terveydentilaa, kuntoutus ei tähtää työelämään sijoittumiseen tai kaavakkeen täyttäminen koettiin vaikeana. Kuntoutukseen osallistuvia työntekijöitä oli yksiköissä yhteensä 19. Heistä kaavakkeen täytti 14, joka antaa vastausprosentiksi 73,6 %.

Tutkimuskysymyksillä oli tarkoitus kartoittaa kuntoutujien ja työntekijöiden arvioita samoista asioista. Ajatuksena oli tarkastella poikkeavatko ne toisistaan, vaikka vertailun tekeminen ei ollutkaan varsinaisena tutkimuskysymyksenä. Tarkastelun helpottamiseksi kuviot on koottu molempien vastausten perusteella samalla tavoin.

Koska monet kysymykset antoivat tietoa työllistymisvalmiuksista sekä työllistymisen esteistä, on tulokset rakennettu siten, että niitä molempia kuvataan kunkin osion yhteydessä. Kaikki eivät ole vastanneet jokaiseen kysymykseen. Tuloksissa on mainittu vastaajien määrä (n=), jos se poikkeaa kokonaismäärästä.

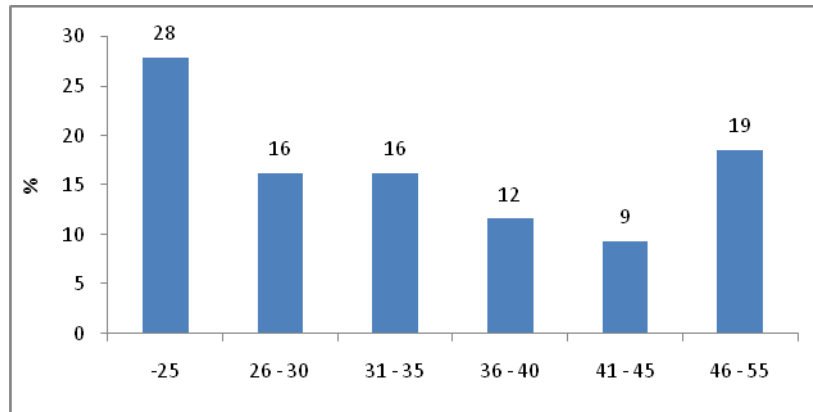
Arviointiasteikkoa 0-10 on kuvattu joissakin kohdin myös sanallisesti. Tällöin asteikko on jaoteltu seuraavasti: 0 = ei yhtään, 1-2 = vähän, 3-4 = melko vähän, 5-6 = kohtalaisesti, 7-8 = paljon ja 9-10 = erittäin paljon.

7.1 Mielenterveyskuntoutujien arviot työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä

Määrällisesti vastauksia tuli kaikista yksiköistä lähes saman verran: Jopista ja Torin yksiköstä molemmista 15 kpl ja Sarastuksesta 14 kpl. Torin yksikön toimintaan osallistuu kuitenkin huomattavasti vähemmän kuntoutujia, joten siihen suhteutettuna osallistuminen siellä oli aktiivisempaa.

Vastaajista 58 % oli miehiä. Vastaajien ikä jakautui välille 19-55 vuotta ja siten, että 60 % on alle 35-vuotiaita (Kuvio 1). Tähän vaikuttaa se, että Torin yksikön kuntoutujat ovat nuoria aikuisia. Suuri osa vastaajista edustaa siten ikäryhmää jolle työelämään liittyvät asiat ovat erittäin ajankohtaisia ja tärkeitä.

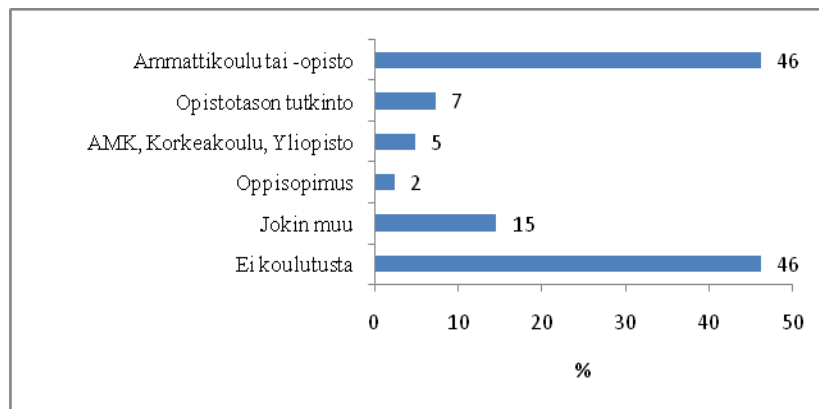

Kuvio 1. Mielenterveyskuntoutujien ikäjakauma.

Kyselyssä tiedustelin kuntoutujien (n=41) arviota miten paljon ikä vaikeuttaa työllistymistä. 32 % arvioi, ettei se vaikeuta yhtään ja loput vastaukset jakautuivat asteikolle tasaisesti. Ristiintaulukoinnilla kävi ilmi, että alle 30-vuotiaat eivät koe iällä olevan merkitystä, mutta yli 40-vuotiaista suurin osa arvioi sen vaikeuttavan paljon tai erittäin paljon.

7.1.1 Työn hallintaan liittyvät tekijät

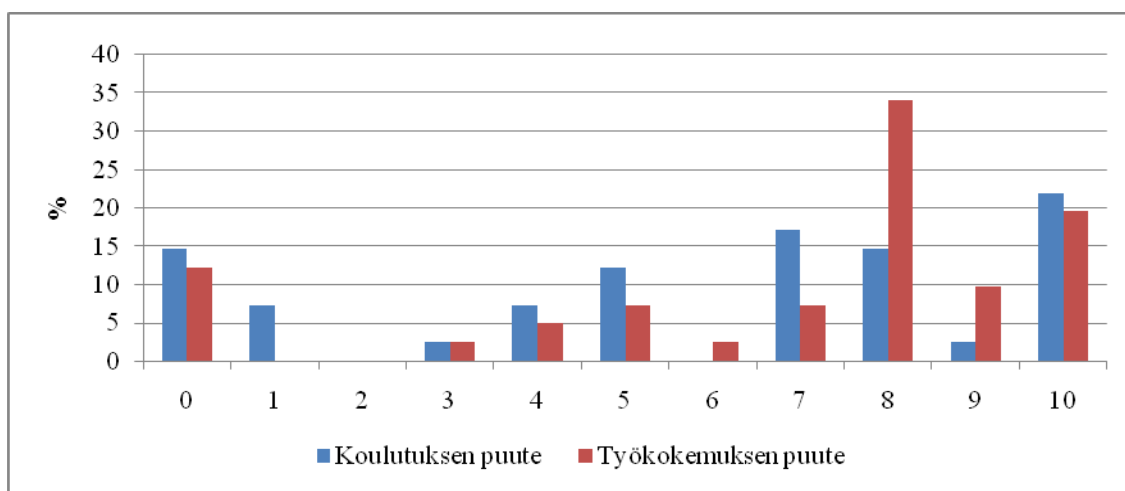
Hiukan yli puolella kuntoutujista pohjakoulutuksena on peruskoulu (52 %), mutta moni on käynyt myös lukion (43 %) ja omaa laajemman pohjan jatkumahdollisuuksille. Ammatillisen koulutuksen osalta vastaukset (n=41) jakautuvat selkeästi kahteen ryhmään: ammattikoulun / -opiston käyneisiin ja ammatillista koulutusta vaille oleviin (Kuvio 2).

Kuvio 2. Mielenterveyskuntoutujien ammatillinen koulutus.

Kartoitin kyselyllä myös kuntoutujien erityisosaamista. Kysymykseen vastasi 43 kuntoutujaa ja heistä 67 % arvioi omaavansa taitoja, joista olisi hyötyä työllistymisessä. Avoimessa kysymyksessä he saivat määritellä sanallisesti, minkälaista erityisosaamista heillä on. Selkeästi merkittävimiksi vastauksiksi muodostuivat kielitaito ja ATK-taidot. Muuna erityisosaamisena mainittiin kuvataiteiden hallinta, käsityötaidot, sosiaalisuus, musikaalisuus, hallinnollinen osaaminen, luovuus, liikuntaan ja/tai ohjaamiseen liittyvät taidot ja keittiöalan osaaminen.

Työkokemusta omaavien määrä jakautui tasan puoliksi. Työkokemuksen kesto vaihteli muutamasta kuukaudesta viiteentoista vuoteen siten, että suurimmalla osalla se oli alle viisi vuotta. Alhainen koulutus ja vähäinen työkokemus ovat tekijöitä, jotka voivat olla työllistymisen esteenä. Kuntoutujien (n=41) arvioiden mukaan koulutuksen puute vaikeuttaa työllistymistä vaihtelevasti. Sen sijaan työkokemuksen puuttuminen arvioitiin (n=41) suuremmaksi työllistymisen esteeksi. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Mielensterveyskuntoutujien arviot koulutuksen ja työkokemuksen puutteesta. Asteikolla 0 = ei vaikeuta työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

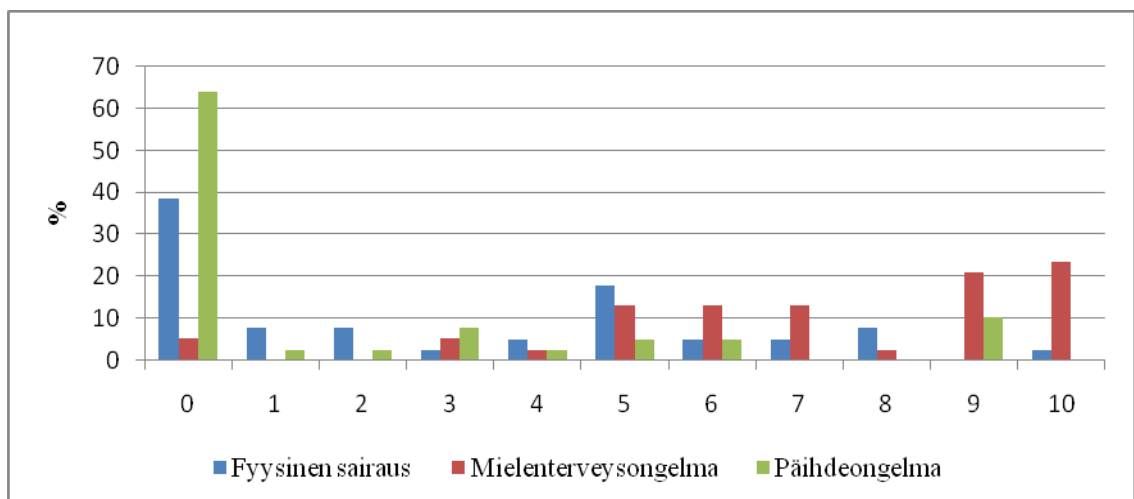
7.1.2 Terveydentilaan ja työkykyyn liittyvät tekijät

Terveydentilaa kartoittavien kysymysten tuloksista on nähtävissä kuntoutujien hyvin monen tasoinen sairaushistoria ja tämän hetkinen terveydentila. Alle kolme vuotta sairastaneiden / kuntoutuksessa olleiden osuus (n=43) on suurin (28 %) ja yli 15 vuotta sairastaneita / kuntoutuksessa olleita on vuosijakaumassa toiseksi eniten (23 %). Nämä

kaksi muodostavat noin puolet vastauksista muiden jäädessä melko tasaisesti väli vuosille.

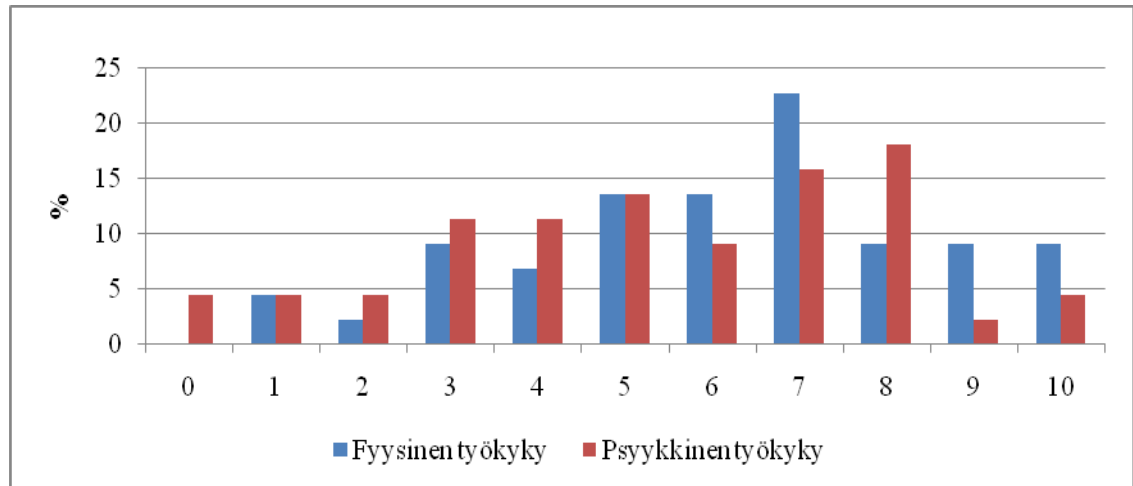
Kuntoutujien tuli arvioida yleistä terveydentilaansa asteikolla 0-10. Vastaukset painottuivat selkeästi 5-10 välille ja siten, että yli 40 % arvioi sen olevan 7-8. Tämän mukaan kuntoutujat kokevat yleisen terveydentilansa melko hyväksi, eikä sen pitäisi vaikeuttaa työllistymistä ainakaan merkittävästi.

Kuntoutujista kaksi kolmasosaa (n=43) ilmoitti, ettei heillä ole fyysisiä sairauksia. Fyysisen sairauden ei myöskään arvioitu vaikeuttavan työllistymistä. Mielenterveysongelman vaikutus työllistymiseen arvioitiin merkittävämmäksi, 45 % (n=38) arvioi sen vaikeuttavan erittäin paljon. Kuntoutujien (n=39) mukaan heillä ei ole päihdeongelmaa. Työllistymisen kannalta 64 % arvioi sen merkityksen nolllaksi. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Mielenterveyskuntoutujien arviot terveydentilaan liittyvien tekijöiden vaikutuksesta työllistymiseen. Asteikolla 0 = ei vaikeuta työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

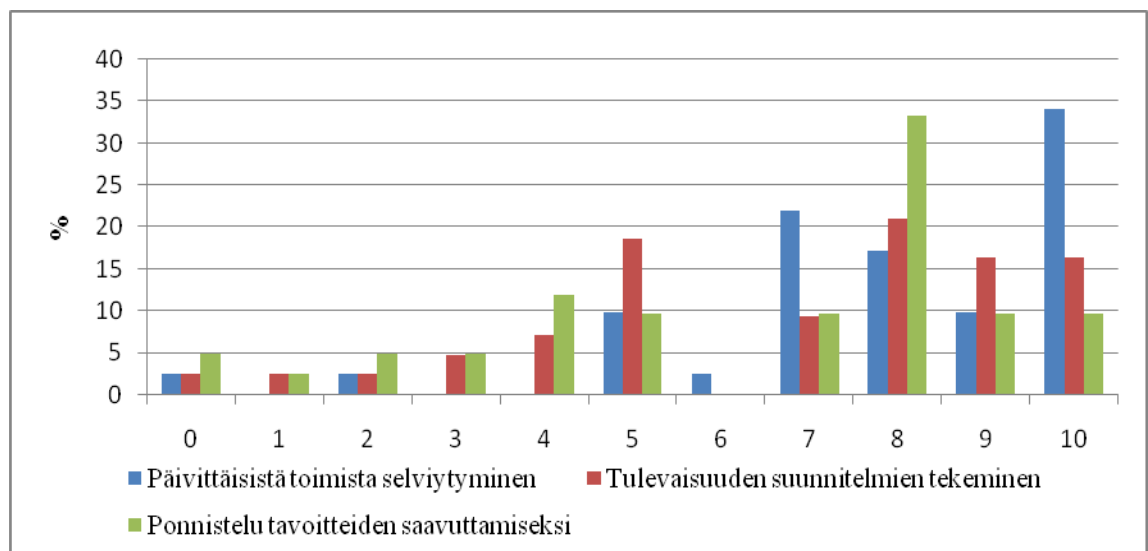
Fyysistä ja psyykkistä työkykyä kartoittavissa kysymyksissä vastaukset jakautuivat melko tasaisesti koko asteikolle (Kuvio 5). Työssä jaksamista kartoittavissa kysymyksissä tuli arvioida työpäivien määrää / viikko ja päivittäistä työaika. Suurin osa kuntoutujista (n=42) arvioi sopivimmaksi työpäivien määräksi kolme (33 %) tai viisi (38 %) päivää viikossa. Työpäivien pituudeksi suurin osa (n=43) valitsi 5-6 tuntia, mutta monelle sopisi myös 3-4 tuntia. Noin viidesosa arvioi pystyvänsä kokopäivätyöhön.

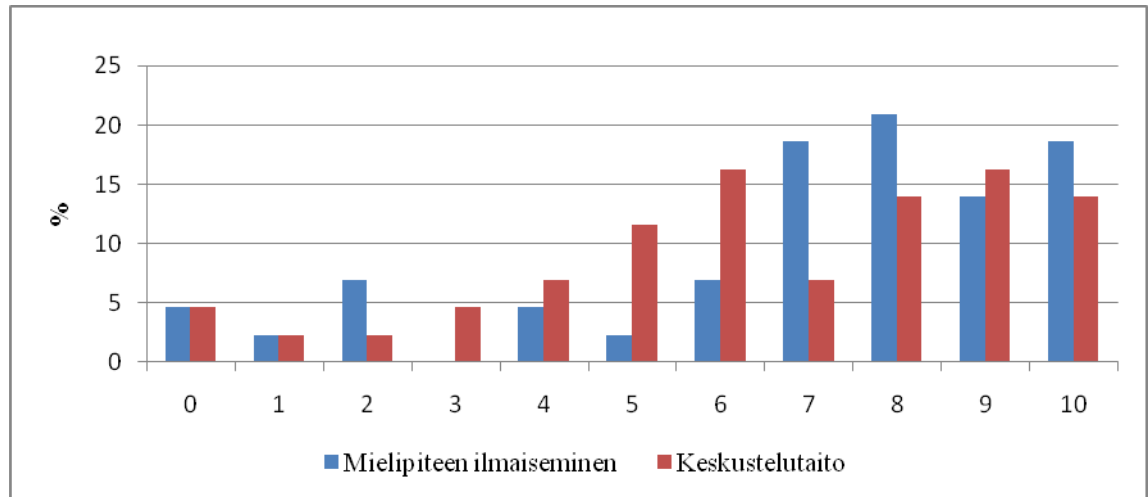
Kuvio 5. Mielenterveyskuntoutujien arviot fyysisestä ja psyykkisestä työkyvystä. Asteikolla 0 = huonoin mahdollinen työkyky ja 10 = paras mahdollinen työkyky.

7.1.3 Elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvät tekijät

Elämänhallintaa ja sosiaalisia taitoja kartoitin pyytämällä kuntoutujia arvioimaan erilaisten väittämien paikkaansa pitävyyttä (n=40-44). Kuvioista kuusi ja seitsemän näkyy, että selkeästi suurin osa kuntoutujista pystyy hallitsemaan elämäänsä, suunnittelemaan tulevaisuutta ja selviytyy sosiaalisesta kanssakäymisestä.

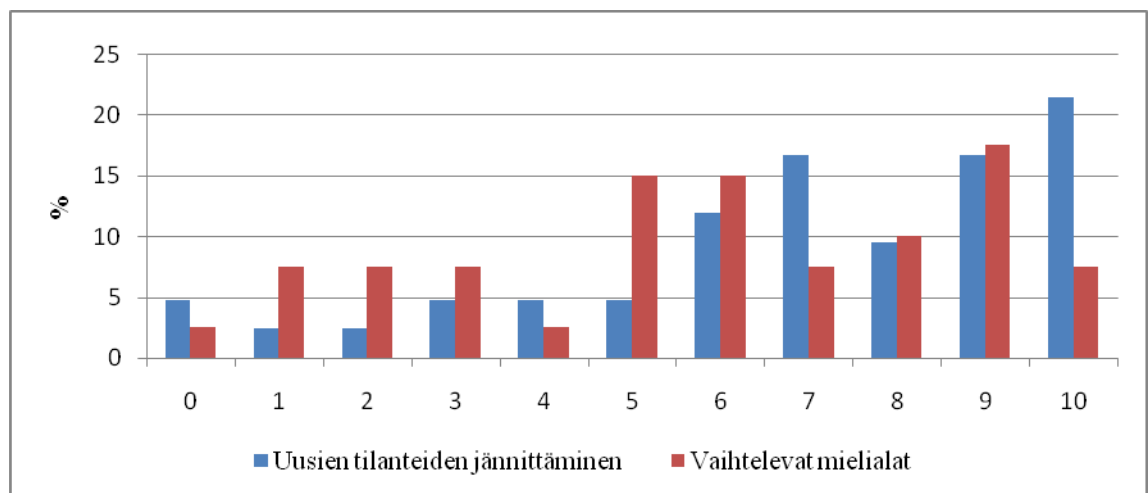

Kuvio 6. Mielenterveyskuntoutujien arviot elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvistä tekijöistä. Asteikolla 0 = toteutuu huonosti ja 10 = toteutuu erittäin hyvin.

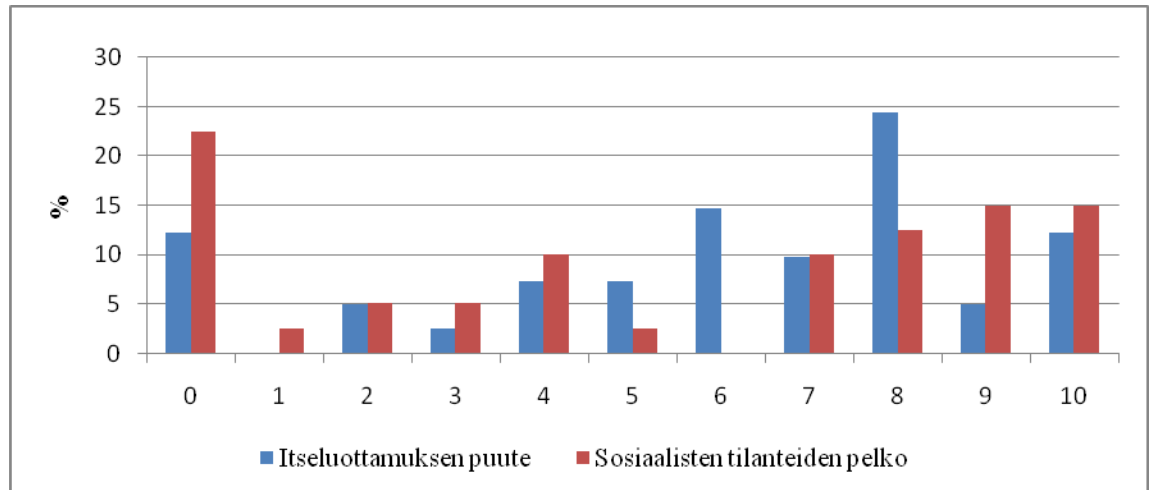

Kuvio 7. Mielensterveyskuntoutujien arviot elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvistä tekijöistä. Asteikolla 0 = toteutuu huonosti ja 10 = toteutuu erittäin hyvin.

Arviot väittämistä ”jännitän uusia tilanteita” ja ”mielialat vaihtelevat” jakautuvat koko asteikolle painottuen kuitenkin sen loppupäähän (Kuvio 8). Tämä tarkoittaa sitä, että ne vaikeuttavat elämänhallintaa vaihtelevasti, mutta suurimman osan kohdalla paljon tai erittäin paljon. Kysymyksessä 20 kuntoutujien tuli arvioida (n=40-41) joidenkin tekijöiden vaikutusta työllistymiseen (Kuvio 9). Vastaukset vaihtelevat paljon ja ristiintaulukoinnillakin katsottuna vastaukset jakautuvat melko tasaisesti eri ikäryhmille.

Kuvio 8. Mielensterveyskuntoutujien arviot elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvistä tekijöistä. 0 = toteutuu huonosti ja 10 = toteutuu erittäin hyvin.

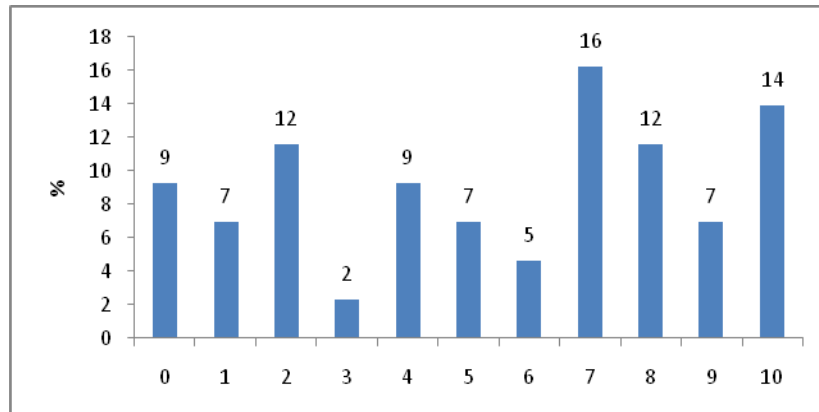
Kuvio 9. Mielenterveyskuntoutujien arviot elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin vaikuttavien tekijöiden merkityksestä työllistymiseen. 0 = ei vaikeuta yhtään työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

Mielenterveyskuntoutujat tarvitsevat työllistymiseen liittyvissä asioissa erilaisia tukitoimenpiteitä eri tahoilta. Kuntoutujat kokivat saavansa hyvin tukea perheeltä / ystäviltä ja yksiköiden työntekijöiltä. Tuen merkitys käy osittain ilmi myös kysymyksestä 15. Sen mukaan (n=41) kuntoutujista 78 % ei ole hakenut itsenäisesti työpaikkaa.

Kuntoutujista selkeästi suurin osa (77 %) tiesi, että heille on tehty kuntoutussuunnitelma. Kyllä-vastajia oli määrällisesti 34 kpl ja heistä 12 oli määritellyt avoimeen kysymykseen mitä työllistymiseen liittyviä toimenpiteitä heidän kuntoutussuunnitelmansa sisältävät. Työllistymissuunnitelmina mainittiin erilaiset toimenpiteet opiskeluun ja työpaikan saamiseen liittyen.

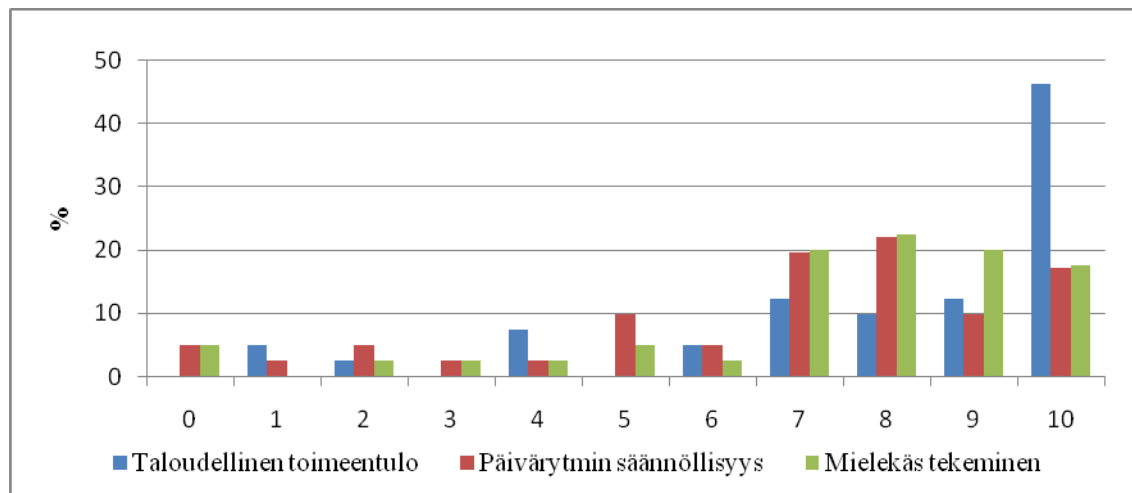
7.1.4 Työmotivaatioon liittyvät tekijät

Halukkuus opiskelujen jatkamiseksi jakautui lähes puoliksi. Kysymykseen oli kuitenkin vastannut vain 31 kuntoutujaa, joten tulos ei edusta kaikkia tutkimukseen osallistuneita. Ristiintaulukoinnin avulla oli nähtävissä, että alle 35-vuotiaat ovat selkeästi halukkaampia jatkamaan opintoja. Halukkuus (n=43) sijoittua työelämään jakautui laajasti koko asteikolle (Kuvio 10). Ristiintaulukointi motivaation ja iän kesken antoi tulokset, joiden mukaan suurin motivaatio on alle 30-vuotiailla sekä 46-55-vuotiailla ja alhaisin motivaatio sijoittuu ikäryhmään 41-45-vuotiaat.

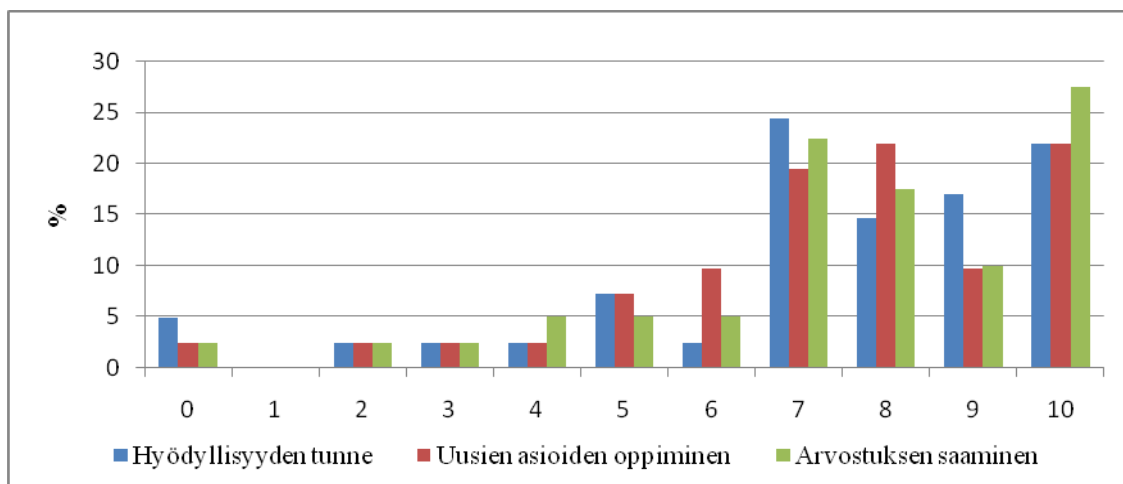

Kuvio 10. Mielenterveyskuntoutujien motivaatio työllistymiseen. Asteikolla 0 = heikoin mahdollinen motivaatio ja 10 = paras mahdollinen motivaatio.

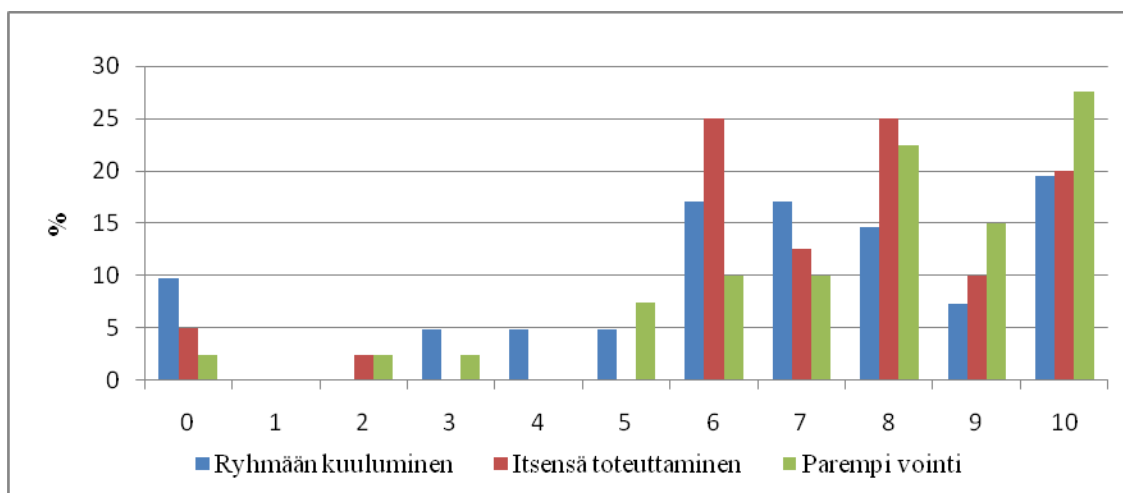
Kuntoutujien tuli arvioida kymmenen eri tekijän vaikutusta siihen, miten paljon ne innostavat heitä työpaikan saamisessa. Eri kohtiin oli vastannut 40 tai 41 kuntoutujaa. Merkittävin motivoija heidän mielestään oli taloudellisen toimeentulon paraneminen. Päivärytmin säännöllisyys, mielekkään tekemisen saaminen, hyödyllisyyden tunne, uusien asioiden oppiminen, arvostuksen saaminen, ryhmään kuulumisen tunne, itsensä toteuttaminen ja parempi vointi olivat kaikki tekijöitä, joissa vastaukset asettuivat asteikolla selkeästi välille 6-10. (Kuviot 11-13.) Vaihtoehto ”tapaan uusia ihmisiä” oli ainoa, jossa vastaukset jakautuivat tasaisemmin.

Kuvio 11. Mielenterveyskuntoutujien arviot eri tekijöiden vaikutuksesta työllistymistä innostavasti. Asteikolla 0 = ei innosta työpaikan saamisessa ja 10 = innostaa erittäin paljon työpaikan saamisessa.

Kuvio 12. Mielenterveyskuntoutujien arviot eri tekijöiden vaikutuksesta työllistymistä innostavasti. Asteikolla 0 = ei innosta työpaikan saamisessa ja 10 = innostaa erittäin paljon työpaikan saamisessa.

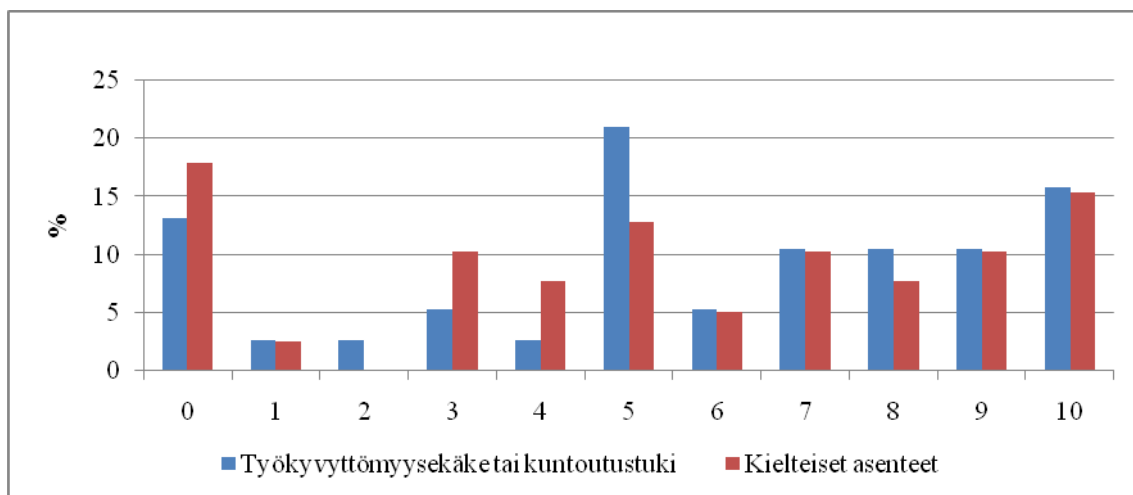

Kuvio 13. Mielenterveyskuntoutujien arviot eri tekijöiden vaikutuksesta työllistymistä innostavasti. Asteikolla 0 = ei innosta työpaikan saamisessa ja 10 = innostaa erittäin paljon työpaikan saamisessa.

7.1.5 Ulkoiset tekijät

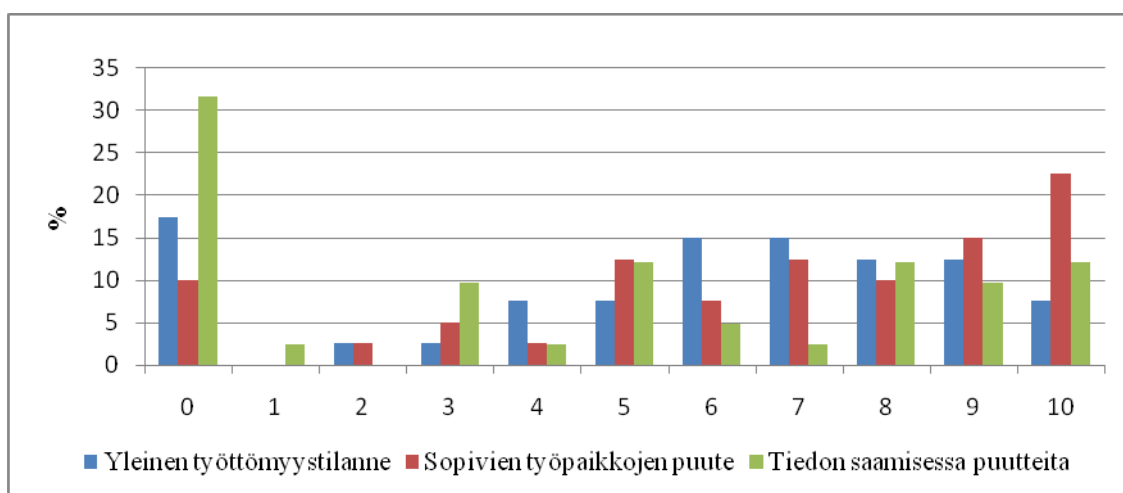
Kysymyksellä 20 kartoitin joidenkin kuntoutujasta riippumattomien tekijöiden vaikutusta työllistymiseen. Kuntoutujien arviot (n=39) taloudellisen toimeentuloturvan ja kielteisten asenteiden vaikutuksesta vaihtelivat (Kuvio 14). Sanallisissa vastauksissa mainittiin, että asenteet voivat olla molemminpuolisia, myös kuntoutujasta itsestään johtuvia. Vastauksissa pohdittiin asiaa myös työnantajan näkökulmasta eli mielenterveyskuntoutujan työllistämistä pitäisi edistää luomalla taloudellisia helpotuksia työnantajalle.

Kuvio 14. Mielensterveyskuntoutujien arviot työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä ja niiden merkityksestä. Asteikolla 0 = ei vaikeuta yhtään työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

Yleinen työttömyystilanne ja sopivien työpaikkojen puute ovat tekijöitä, jotka kuntoutujat arvioivat (n=40) vaikeuttavan työllistymistä vaihtelevasti. Tiedon saaminen työllistymispalveluista ei suurimman osan mielestä vaikeuta työllistymistä. Arvosanan 8-10 on valinnut suunnilleen yhtä moni. (Kuvio 15.) Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että moni haluaisi enemmän tietoa eri mahdollisuuksista. Tämä käy ilmi myös avoimen kysymyksen vastauksista, joissa toivottiin lisätietoa esimerkiksi luentojen muodossa. Lisäksi työllistymistä estävänä tekijänä mainittiin muun muassa ajokortin tai auton puute.

Kuvio 15. Mielensterveyskuntoutujien arviot työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä ja niiden merkityksestä. Asteikolla 0 = ei vaikeuta yhtään työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

7.2 Työntekijöiden arviot työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä

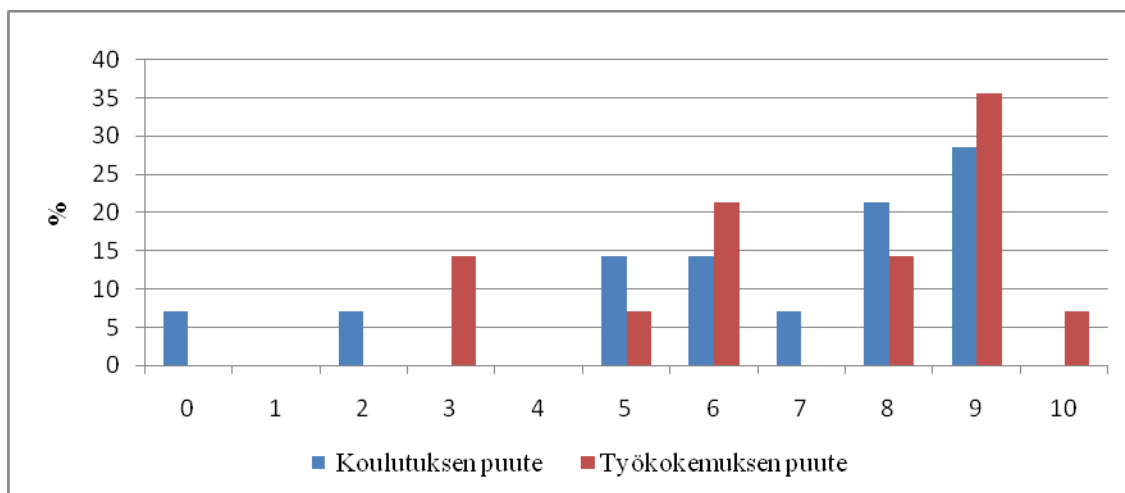
Myös työntekijöiden osallistuminen oli aktiivisinta Torin yksikössä (50 %). Tosin siellä on työntekijöitäkin enemmän kuin muissa yksiköissä, joten tuloksesta ei voi tehdä aivan suoraviivaisia johtopäätöksiä. Kyselylomakkeen ohjeistuksessa heitä pyydettiin arvioimaan oman yksikkönsä mielenterveyskuntoutujia keskimäärin. Tämä osoittautui kuitenkin vaikeaksi, koska kuntoutujien tilanteet vaihtelevat laidasta laitaan.

7.2.1 Työn hallintaan liittyvät tekijät

Koulutuksella tai muuten hankittua mielenterveyskuntoutujien osaamista kartoitettiin erilaisilla kysymyksillä. Vastausten määrä niihin vaihteli niin paljon, että niistä kaikista ei pysty luomaan tuloksia. Erityisosaamisen arvioinnissa ATK-aidot ja kielitaito löytyivät useimmista vastauksista. Muuna erityisosaamisena mainittiin samoja asioita kuin kuntoutujien vastauksissa.

Työntekijät arvioivat työllistämistoimenpiteiden vaikutusta uuden työsuhteen syntymiseen niiden toimenpiteiden osalta, joihin kuntoutujat ovat osallistuneet. Vastausten mukaan he ovat osallistuneet eniten työkokeiluun / työharjoitteluun, kuntouttavaan työtoimintaan ja työhön työvalmentajan tuella. Vaikuttavuudeltaan parhaimmiksi toimenpiteiksi osoittautuivat kuntouttava työtoiminta ja työ siirtymätyöohjelman avulla. Palkkatuettu työ arvioitiin vaikuttavuudeltaan heikoimmaksi. Työntekijöistä 79 % arvioi, että kuntoutujilla on työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta.

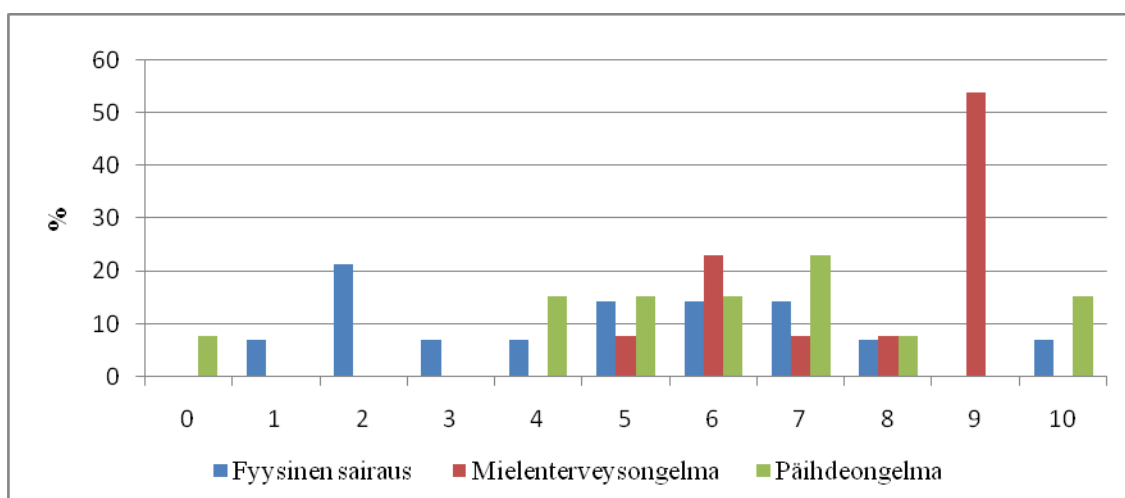
Vastausten perusteella koulutuksen ja työkokemuksen puute vaikeuttavat kuntoutujien työllistymistä vaihtelevasti. Vastaukset painottuvat kuitenkin arviointiasteikon loppupäähän. (Kuvio 16.)

Kuvio 16. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien koulutuksen ja työkokemuksen puutteen vaikutuksesta. Asteikolla 0 = ei vaikeuta työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

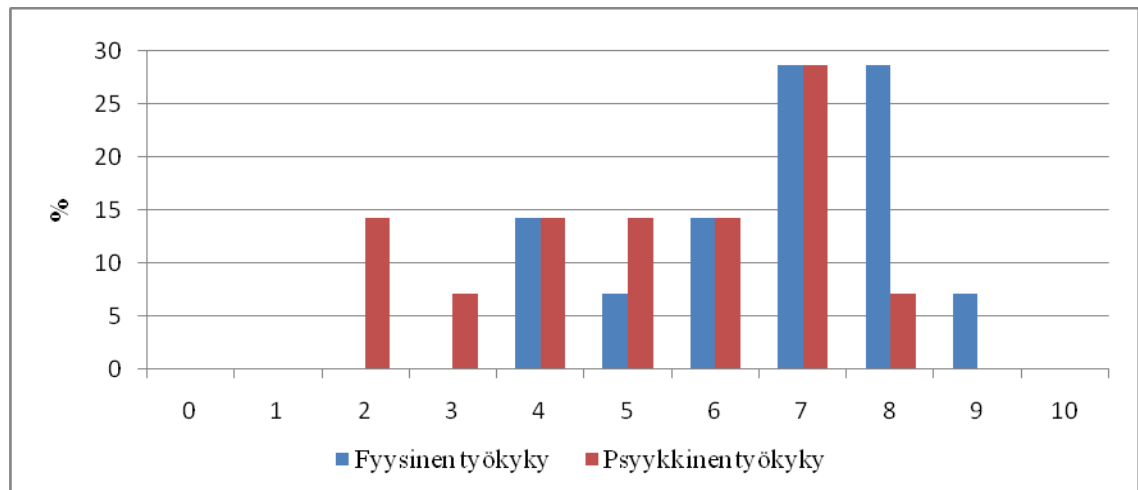
7.2.2 Terveydentilaan ja työkykyyn liittyvät tekijät

Kuntoutujien yleisen terveydentilan arvioinnissa työntekijöiden vastaukset painottuvat asteikolla lukuihin 6-7. Työntekijöistä 77 % arvioi (n=13), että kuntoutujilla on fyysisiä sairauksia ja joiden merkitys työllistymisen kannalta on vaihteleva. Mielenterveysongelman he arvioivat (n=13) vaikeuttavan työllistymistä erittäin paljon. Merkittävyyttä lisää se, että arviointiasteikolla ei ole yhtään vastausta alle viiden. Arviot (n=13) päihdeongelman vaikutuksesta jakautuivat laajemmin. (Kuvio 17.)

Kuvio 17. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien terveydentilaan liittyvien tekijöiden vaikutuksesta työllistymiseen. Asteikolla 0 = ei vaikeuta työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

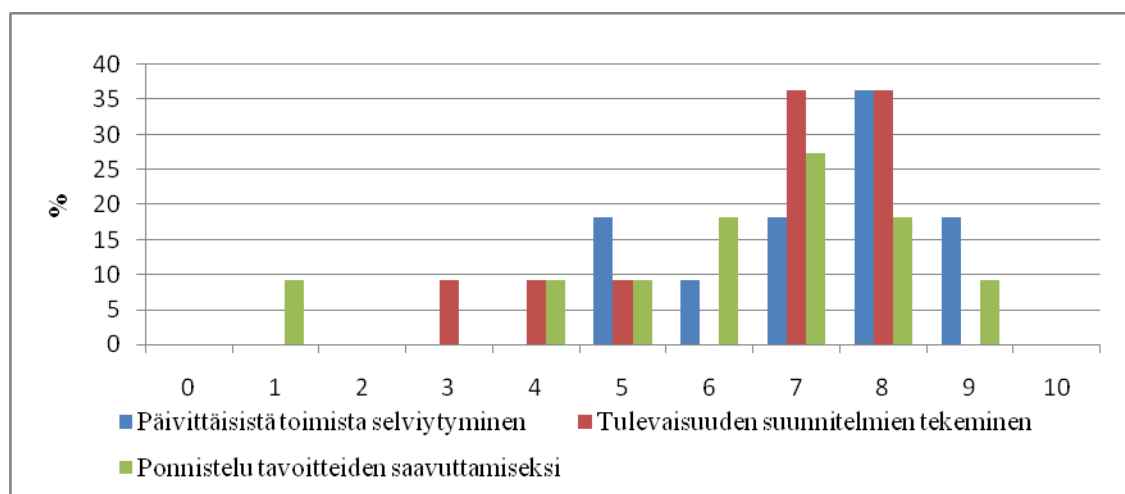
Työkyvyn arvioinnissa vastaukset jakautuvat asteikon keskivaiheille. Fyysinen työkyky arvioitiin kuitenkin paremmaksi kuin psyykinen työkyky (Kuvio 18). Työntekijät arvioivat, että kuntoutujista 43 % olisi valmis viisipäiväiseen työviikkoon. Työpäivän sopivimmaksi pituudeksi he näkivät (n=11) 3-4 tuntia tai 5-6 tuntia.

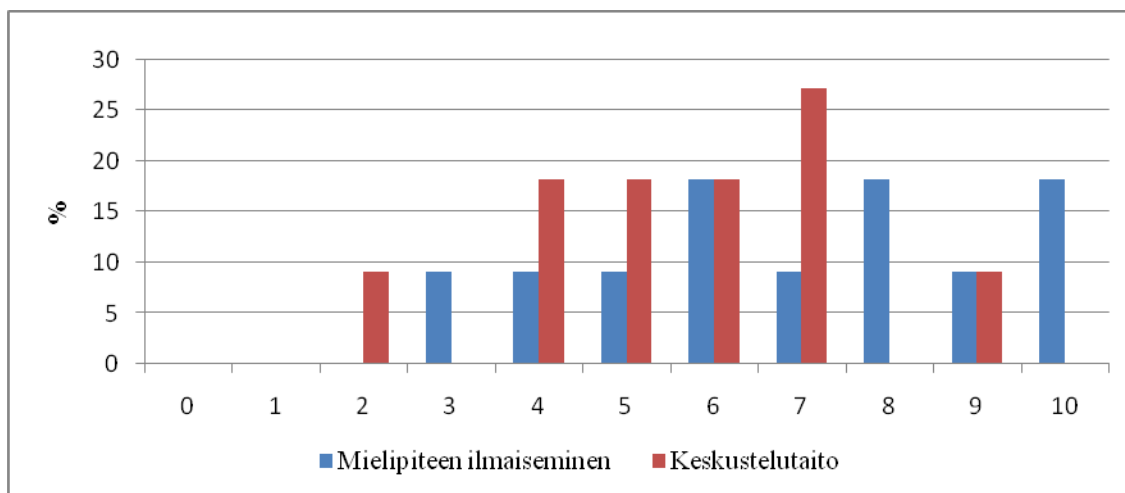
Kuvio 18. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien työkyvystä. Asteikolla 0 = huonoin mahdollinen työkyky ja 10 = paras mahdollinen työkyky.

7.2.3 Elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvät tekijät

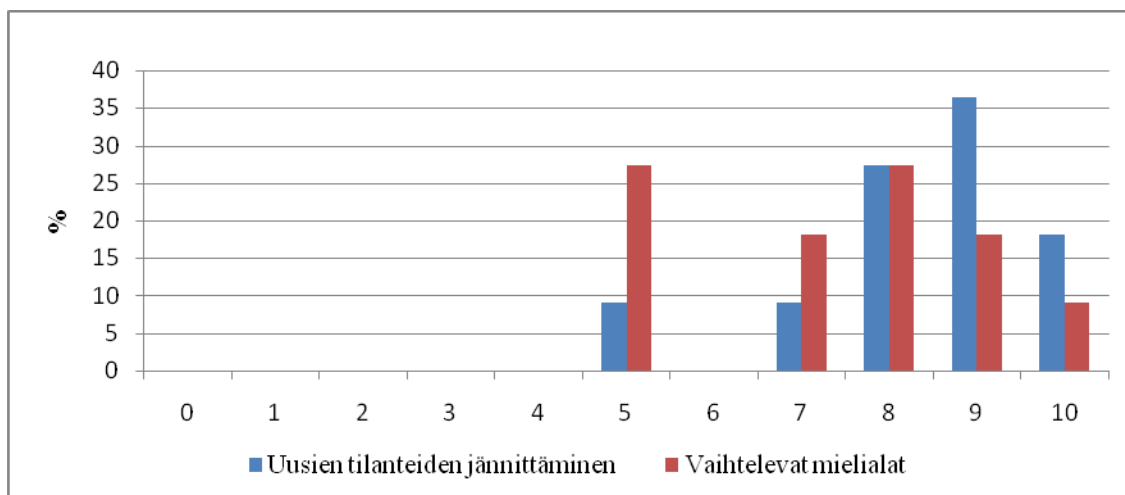
Seuraavista kuvioista (19-21) on nähtävissä, miten työntekijät ovat arvioineet (n=11) kuntoutujien selviytymisen elämänhallinnasta ja sosiaalisista tilanteista.

Kuvio 19. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvistä tekijöistä. Asteikolla 0 = toteutuu huonosti ja 10 = toteutuu erittäin hyvin.

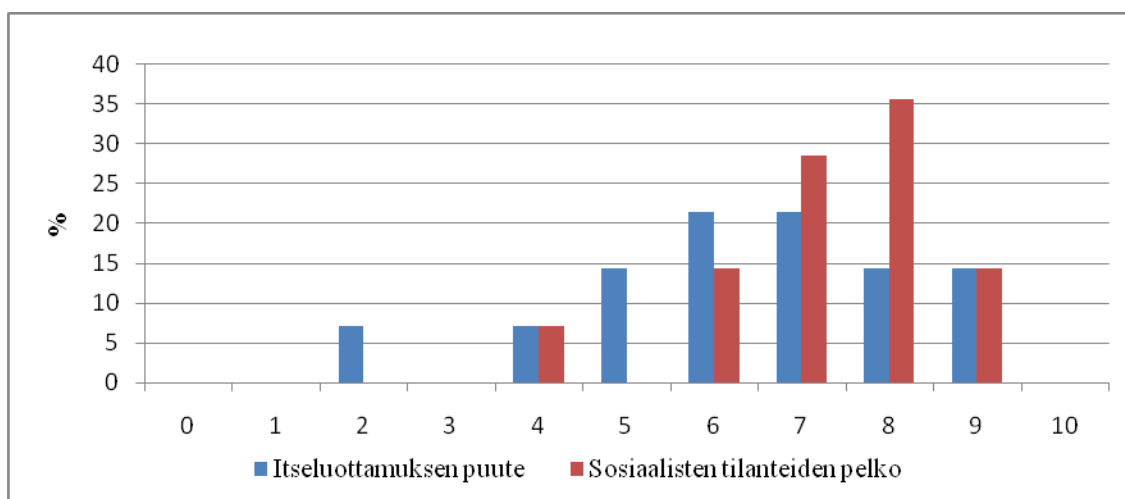

Kuvio 20. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvistä tekijöistä. Asteikolla 0 = toteutuu huonosti ja 10 = toteutuu erittäin hyvin.

Kuvio 21. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien elämänhallintaan ja sosiaalisiin taitoihin liittyvistä tekijöistä. Asteikolla 0 = toteutuu huonosti ja 10 = toteutuu erittäin hyvin.

Selkein positiivinen tulos löytyy kohdasta tulevaisuuden suunnitelmien tekeminen. Yli 70 %:n osalta sen arvioitiin onnistuvan hyvin. Sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvien tekijöiden (mielipiteen ilmaiseminen ja keskustelutaito) arvioinnissa tulokset jakautuivat asteikon keskivaiheille ja loppupäähän siten, että mielipiteen ilmaiseminen onnistuu paremmin kuin keskustelutaito. Uusien tilanteiden jännittäminen ja vaihtelevat mielialat ovat selkeästi tekijöitä, joiden arvioitiin vaikuttavan elämänhallintaa rajoittavasti. Itseluottamuksen puute ja sosiaalisten tilanteiden pelko vaikeuttaa työllistymistä melko paljon tai paljon (Kuvio 22).

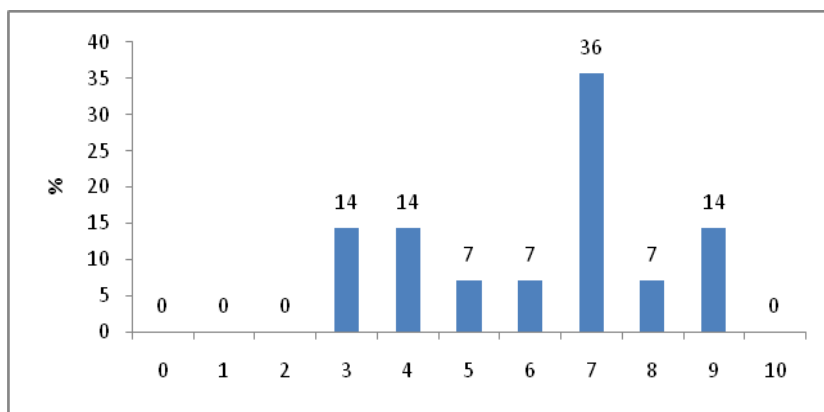
Kuvio 22. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien elämänhallintaan ja sosiaaliin taitoihin vaikuttavien tekijöiden merkityksestä työllistymiseen. 0 = ei vaikeuta yhtään työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

Työntekijät katsovat (n=11) antavansa kuntoutujille paljon tai erittäin paljon tukea työllistymissuunnitelmissa. Perhe tai ystävät tukevat kuntoutujaa myös hyvin. Työntekijät arvioivat (n=12), että kaksi kolmasosaa kuntoutujista on hakenut työpaikkaa itsenäisesti.

Työntekijöistä kaikki (n=13) vastasivat myöntävästi kysymykseen tehdäänkö yksikösänne kuntoutujille kuntoutussuunnitelma. Avoimen kysymyksen vastauksista käy ilmi, että kuntoutussuunnitelmat sisältävät monipuolisia toimenpiteitä urasuunnitteluun ja työelämään liittyen.

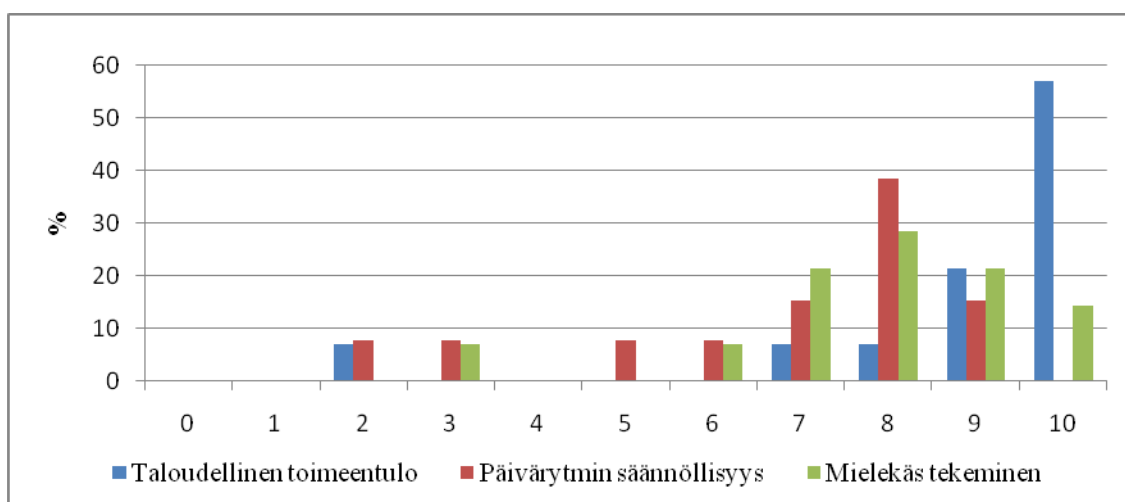
7.2.4 Työmotivaatioon liittyvät tekijät

Työntekijöistä kaikki jotka vastasivat (n=9) kysymykseen arvioivat kuntoutujien olevan halukkaita jatkamaan opiskelua. Arvio motivaatiosta työllistymisen suhteen asettuu asteikolla suurimmillaan kohtaan 7 ja muut jakautuvat melko tasaisesti eri kohtiin (Kuvio 23).

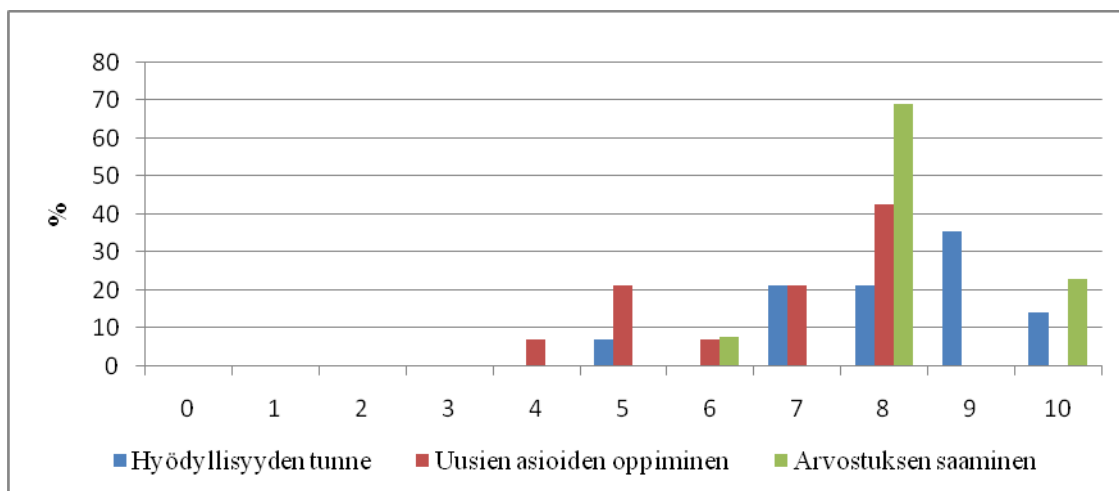

Kuvio 23. Työntekijöiden arviot mielenterveyskuntoutujien työllistymismotivaatiosta. Asteikolla 0 = heikoin mahdollinen motivaatio ja 10 = paras mahdollinen motivaatio.

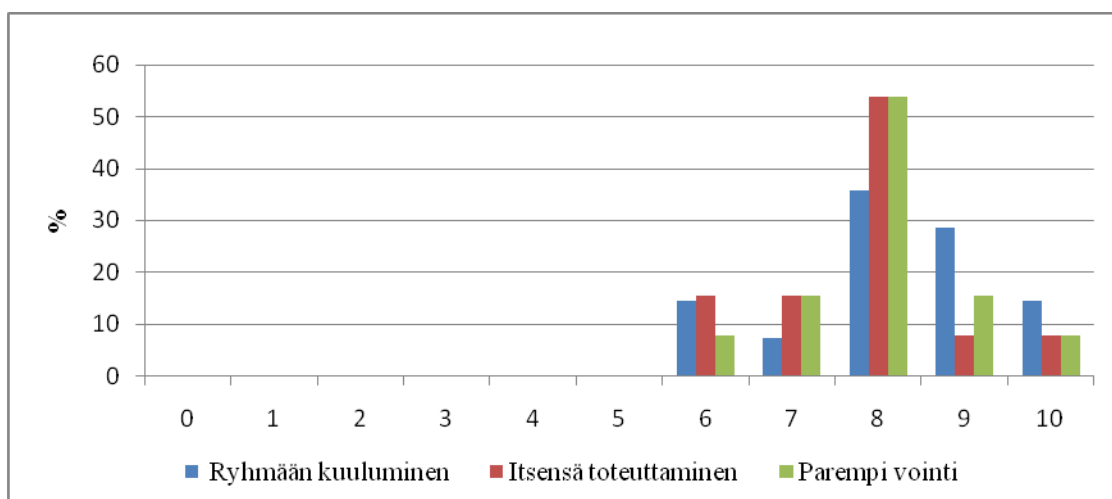
Motivaation tasoa arvioitiin myös sillä, miten innostava vaikutus eri tekijöillä olisi työpaikan saamisessa. Eri kohtiin vastanneita oli vaihtelevasti 13 tai 14 henkilöä. Taloudellisen toimeentulon paraneminen arvioitiin merkittävimmäksi motivoijaksi. Arvostuksen saaminen, itsensä toteuttaminen ja parempi vointi olivat kohtia, joissa selkeästi suurin osa vastauksista asettui asteikolla kohtaan 8 ja tarkoittaa suurta motivaatiota. Huomion arvoista on, että kokonaisuudessaan vastaukset painottuvat asteikon loppupäähän, eikä alhaisempia arvioita ole monen tekijän kohdalla valittuna ollenkaan. (Kuviot 24-26.) Työntekijöiden näkemyksen mukaan iällä ei juurikaan ole merkitystä työllistymisen kannalta. Vastaajista 36 % arvioi vaikutuksen asteikolla nollassa ja 29 % kolmeksi.

Kuvio 24. Työntekijöiden arviot eri tekijöiden vaikutuksesta mielenterveyskuntoutujien työllistymistä innostavasti. Asteikolla 0 = ei innosta työpaikan saamisessa ja 10 = innostaa erittäin paljon työpaikan saamisessa.

Kuvio 25. Työntekijöiden arviot eri tekijöiden vaikutuksesta mielenterveyskuntoutujien työllistymistä innostavasti. Asteikolla 0 = ei innosta työpaikan saamisessa ja 10 = innostaa erittäin paljon työpaikan saamisessa.

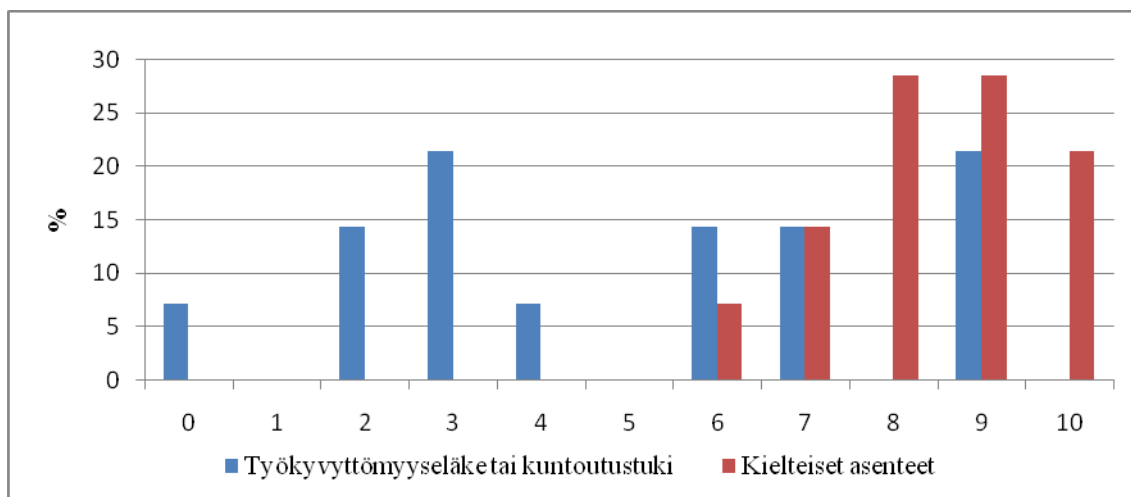

Kuvio 26. Työntekijöiden arviot eri tekijöiden vaikutuksesta mielenterveyskuntoutujien työllistymistä innostavasti. Asteikolla 0 = ei innosta työpaikan saamisessa ja 10 = innostaa erittäin paljon työpaikan saamisessa.

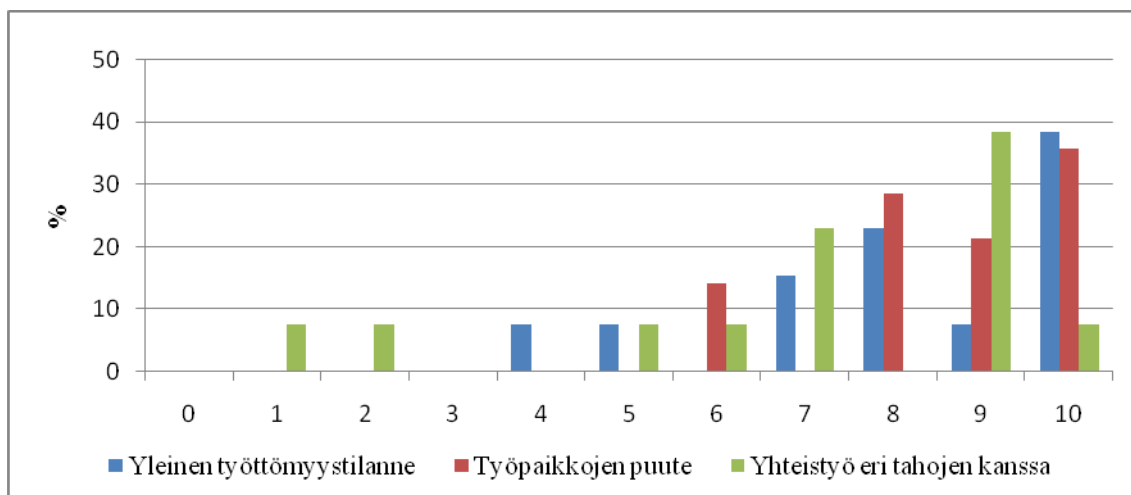
7.2.5 Ulkoiset tekijät

Avoimeen kysymykseen kirjoitetuista vastauksista lähes kaikki koskivat tekijöitä, joihin kuntoutajat eivät pysty vaikuttamaan. Joustamaton eläkejärjestelmä nähtiin tekijäksi, joka vaikeuttaa monen työelämään sijoittumista. Siihen liittyvät vastaukset kuviossa 27 jakautuvat kuitenkin eri kohtiin. Työnantajapuolen ja viranomaisten kielteiset asenteet nähtiin erittäin merkittäväksi työllistymistä vaikeuttavaksi tekijäksi (Kuvio 27).

Kuvio 27. Työntekijöiden arviot ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta mielenterveyskuntoutujien työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä ja niiden merkityksestä. Asteikolla 0 = ei vaikeuta yhtään työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

Kuvio 28. Työntekijöiden arviot ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta mielenterveyskuntoutujien työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä ja niiden merkityksestä. Asteikolla 0 = ei vaikeuta yhtään työllistymistä ja 10 = vaikeuttaa erittäin paljon työllistymistä.

Myös kuvion 28 tekijöihin viitattiin useissa sanallisissa vastauksissa. Esimerkiksi asiointi työvoimatoimiston kanssa on hankalaa, osa-aikatyötä on tarjolla liian vähän, mahdollisuudet räätälöityjen työllistymispalvelujen käyttöön ovat vähäiset ja yrittäjät tarvitsivat enemmän tukea mielenterveyskuntoutujan työllistämiseen. Näiden tekijöiden vaikutus mielenterveyskuntoutujan työllistymiseen arvioitiin (n=13-14) merkittäviksi (Kuvio 28).

8 YHTEENVETO TULOKSISTA

Tutkimuksella kartoitin porilaisten mielenterveyskuntoutujien ja heidän kanssaan työskentelevien työntekijöiden arvioita kuntoutujien työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä. Kohderyhminä oli kolme mielenterveyskuntoutujien kuntoutumisyksikköä. Kuntoutujien osalta vastauksia tuli kaikista yksiköistä yhtä paljon. Työntekijöiden osalta puolet vastauksista tuli Torin yksiköstä ja toinen puoli jakautui kahden muun yksikön kesken. Kuntoutujien ikäjakauma asettui välille 19-55 vuotta. Nämä seikat huomioiden vastauksia tuli eri tavoin toimivista yksiköistä ja monen ikäisiltä ja edustavat siten kuntoutujia monipuolisesti. Tässä yhteenvedossa käyn läpi ensin työllistymisvalmiuksia ja sen jälkeen työllistymisen esteitä kuntoutujien sekä työntekijöiden arvioimana.

Työelämään sijoittumiseen vaikuttaa koulutuksella ja työkokemuksella hankittu osaaminen. Suurin osa kuntoutujista on pohjakoulutukseltaan peruskoulun käyneitä, mutta myös lukion suorittaneita on paljon ja tämä lisää mahdollisuuksia esimerkiksi jatkoopinnoille. 67 % kuntoutujista arvioi omaavansa jotain erityisosaamista ja näistä yleisimpinä mainittiin ATK-taitojen ja kielitaidon hallinta. Työkokemuksen osalta vastaukset jakautuivat kahtia. Puolet kuntoutujista on osallistunut työelämään työkokemuksen vaihdellessa muutamasta kuukaudesta jopa 15 vuoteen.

Työntekijöiden vastauksissa tuli ilmi samanlaiset tulokset erityisosaamisen osalta. 79 % arvioi kuntoutujilla olevan työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta. Työllistämistuki-toimenpiteistä työllistymisen kannalta vaikuttavimmiksi nähtiin kuntouttava työtoiminta ja klubitalon siirtymätyö.

Yli 40 % kuntoutujista piti yleistä terveydentilaansa hyvänä. Suurimmalla osalla ei ole fyysisiä sairauksia eikä niiden siten koettu myöskään olevan työllistymisen esteenä. Vastausten perusteella kuntoutujilla ei ole päihdeongelmaa. Yli 60 % antoi sille arvioksi nolla, mikä tarkoittaa, että se ei vaikeuta työllistymistä yhtään. Fyysisen ja psyykkisen työkyvyn arvioinnissa vastaukset jakautuivat koko asteikolle. Lähes 50 % arvioi fyysisen työkyvyn hyväksi tai erittäin hyväksi. Psyykkisen työkyvyn arvioinnissa vastaukset

jakautuivat tasaisemmin painottuen asteikon keskivaiheille.

Työntekijöiden vastauksissa kuntoutujien yleinen terveydentila arvioitiin hiukan heikommaksi verrattuna kuntoutujien vastauksiin. Kaksi kolmasosaa arvioi kuntoutujilla olevan fyysisiä sairauksia, mutta niiden merkitys työllistymisen kannalta vaihtelevaksi. Päihdeongelman vaikutus työllistymiseen nähtiin suurempana kuin mitä kuntoutujat itse arvioivat. Työkyky arvioitiin vaihtelevaksi ja fyysinen työkyky hiukan paremmaksi kuin psyykinen työkyky.

Selkeästi suurin osa kuntoutujista kokee elämänhallintansa hyväksi tai erittäin hyväksi. Tätä kartoitettiin arvioimalla päivittäisistä toimista selviytymistä, kykyä suunnitella tulevaisuutta ja ponnistelua tavoitteiden saavuttamiseksi. Sosiaaliset taidot ovat vastausten perusteella hyvät tai erittäin hyvät. 70 % kuntoutujista on sitä mieltä, että he pystyvät ilmaisemaan mielipiteensä hyvin tai erittäin hyvin. Puolet vastaajista kokee myös keskustelutaitonsa hyväksi tai erittäin hyväksi. Kuntoutussuunnitelman voi katsoa olevan yksi elämänhallintaan vaikuttava tekijä. 77 % tiesi sellaisen olemassaolon omalla kohdallaan ja osa oli eritellyt mitä toimenpiteitä tulevaisuutta varten on suunniteltu.

Työntekijöiden näkemys kuntoutujien elämänhallinnasta on samansuuntainen tai jopa hiukan parempi, koska arviointiasteikon alkupään vaihtoehtoja ei ole juurikaan valittuna. Heidän mielestä kuntoutujien sosiaaliset taidot ovat keskinkertaisella tasolla. Myös he ovat arvioineet mielipiteiden ilmaisun sujuvan paremmin kuin keskustelutaidon.

Motivaatiota kartoitettiin useilla kysymyksillä. Nuoremmat kuntoutujat olisivat halukkaita opiskelemaan ja siten edistämään työelämään sijoittumista. Vaikka noin puolet kuntoutujista ilmoitti halukkuutensa työllistymiseen, jakautuivat vastaukset työmotivaatiosta koko asteikolle. Paras motivaatio oli alle 30-vuotiailla ja yli 46-vuotiailla. Monet tekijät vaikuttavat työmotivaatioon. Tutkimuksessa kysyttiin eri tekijöiden vaikutusta työllistymisen suhteen. Taloudellisen toimeentulon paraneminen nähtiin motivoivampana vaihtoehtona, noin 45 % antoi sille arvosanan 10. Myös muut tekijät kuten esimerkiksi arvostuksen saaminen, parempi vointi ja hyödyllisyyden tunne olivat tekijöitä, jotka innostivat työpaikan saamisessa paljon.

Motivaatio työllistymiseen ei vaihdellut työntekijöiden arvioissa yhtä paljon kuin kuntoutujilla. 36 % arvioi kuntoutujien motivaatiosaksi seitsemän ja muut vastaukset asetuvat sen molemmiin puolin painottuen kuitenkin sitä alhaisempiin lukuihin. Täten tuloksen mukaan motivaatio voisi olla myös lievästi työllistymistä estävä tekijä. Taloudellisen toimeentulon koheneminen nähtiin merkittävimmäksi työhön sijoittumista innoittavaksi tekijäksi myös työntekijöiden mielestä. Arvostuksen saaminen oli toiseksi merkittävin motivoija ja itsensä toteuttaminen sekä parempi vointi seuraavina.

Alle 30-vuotiaat eivät koe iällä olevan vaikutusta työllistymiseen. Sen sijaan yli 40-vuotiaista suurin osa arvioi sen vaikeuttavan työllistymistä paljon tai erittäin paljon. Ammatillinen koulutus puuttuu 46 %:lta, joka tosin johtuu osittain vastaajien nuoresta iästä. Neljäsosa kuntoutujista arvioi, että koulutuksen puute vaikeuttaa työllistymistä erittäin paljon ja noin 30 % paljon. Työkokemuksen puute koettiin merkittävämmäksi työllistymisen esteeksi. Noin 70 % arvioi sen vaikeuttavan työllistymistä paljon tai erittäin paljon.

Kuntoutujien terveydentilassa on suuria vaihteluja. Yli 15 vuotta sairastaneita / kuntoutuksessa olleita oli vastaajissa toiseksi eniten ja tämä voi olla tekijä, joka vaikeuttaa työelämään pääsyä. Kuntoutujista 45 % arvioi mielenterveysongelman vaikeuttavan työllistymistä erittäin paljon. Työssä jaksamista kartoittavista kysymyksistä kävi ilmi, että kuntoutajat arvioivat pystyvänsä tekemään parhaiten osa-aikatyötä. Noin viidesosa ajatteli voivansa tehdä kokoaikatyötä.

Työntekijöistä noin 60 % arvioi, että koulutuksen ja työkokemuksen puute vaikeuttavat työllistymistä paljon tai erittäin paljon. Mielenterveysongelman vaikutus työllistymisessä nähtiin merkittäväksi myös työntekijöiden keskuudessa. Heistä 55 % arvioi mielenterveysongelman vaikeuttavan kuntoutujien työllistymistä erittäin paljon. Vastausten perusteella osa-aikatyö sopisi kuntoutujille myös työntekijöiden mielestä.

Elämänhallintaa ja sosiaalisia taitoja kartoittavia tekijöitä olivat muun muassa uusien tilanteiden jännittäminen ja vaihtelevat mielialat. Yli 60 % kuntoutujista jännittää uusia tilanteita paljon tai erittäin paljon ja suurin osa ilmoitti mielialojensa vaihtelevan. Sosiaalisten tilanteiden pelko vaikeuttaa työllistymistä paljon tai erittäin paljon yli puolella

kuntoutujista. Viidesosa on tosin arvioinut vaikutuksen nollassi. Itseluottamuksen puutteen nähtiin vaikeuttavan työllistymistä vaihtelevammin. Kuntoutujista suurin osa (78 %) ei ole hakenut työpaikkaa itsenäisesti.

Elämänhallintaan liittyvien tekijöiden osalta työntekijöiden arviot ovat merkitykseltään suurempia kuin kuntoutujien vastauksissa. Uusien tilanteiden jännittäminen ja mielialojen vaihtelu on heidän arvioidensa mukaan suurempaa, asteikolla ei ole alle viiden arvosanaa kummassakaan kohtaa. Itseluottamuksen puute ja sosiaalisten tilanteiden pelko nähtiin työllistymistä estäviksi tekijöiksi. Työntekijät arvioivat kuntoutujien omaaloitteisuuden paremmaksi kuin he itse. Työntekijöistä kaksi kolmasosaa ajatteli kuntoutujien hakeneen itsenäisesti työpaikkaa.

Työkyvyttömyyseläkkeen tai kuntoutustuen merkitys työllistymiselle jakoi kuntoutujien vastaukset koko asteikolle. Noin 45 % arvioi sen vaikeuttavan työllistymistä paljon tai erittäin paljon. Arviot kielteisten asenteiden vaikutuksesta olivat lähes samanlaiset. Yleinen työttömyystilanne ja sopivien työpaikkojen puute vaikuttavat myös merkittävästi. Noin 30 % katsoi, ettei työllistymiseen liittyvässä tiedon saamisessa ole puutteita, mutta suunnilleen yhtä moni on arvioinut sen vaikeuttavan työllistymistä paljon tai erittäin paljon. Tähän viitattiin myös sanallisissa vastauksissa.

Muun muassa joustamaton eläkejärjestelmä nähtiin työntekijöiden sanallisissa vastauksissa merkittäväksi työllistymisen esteeksi. Sen numeraalisessa arvioinnissa vastaukset jakautuivat kuitenkin eri tavoin ja koko asteikolle. Sen sijaan kielteisten asenteiden vaikutus nähtiin merkittävänä, kaikki vastaukset asettuivat asteikolla välille 6-10. Yleinen työttömyystilanne ja sopivien työpaikkojen puute nähtiin selkeästi työllistymistä estäviksi tekijöiksi. Esimerkiksi noin 85 % arvioi työpaikkojen puutteen vaikeuttavan työllistymistä paljon tai erittäin paljon. Työllistymistä edistävä yhteistyö eri tahojen kanssa on tekijä joka vaikuttaa työllistymispolkujen syntymiseen. Työntekijöistä 45 % arvioi yhteistyön puutteen tai toimimattomuuden vaikeuttavan kuntoutujien työllistymistä erittäin paljon ja tähän liittyivät myös monet sanalliset vastaukset.

9 POHDINTA

Lähtökohta tutkimukselle oli ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymishanke”, jolla tavoitellaan uusien toimintakäytäntöjen kehittämistä mielenterveyskuntoutujien avoimille työmarkkinoille työllistymiseksi. Hankesuunnitelmassa on yhtenä tavoitteena kerätä tietoa mielenterveyskuntoutujien työllistymiseen liittyvästä profiilista sekä työllistämisestä työnantajien näkökulmasta. Päädyin kartoittamaan tietoa mielenterveyskuntoutujien työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä lähinnä omista aikaresursseistani johtuen. Suunniteltu aikataulu ei kuitenkaan pitänyt ja työn tekeminen osoittautui muutenkin haasteellisemmaksi mitä aluksi arvioin.

Mielenterveyskuntoutujien tai muuten heikommassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistymiseen liittyviä projekteja, tutkimuksia tai hankkeita on toteutunut tällä vuosikymmenellä useita esimerkiksi Tutka-projekti, MieliTYÖ-projekti ja Työtä, tukea ja mielenterveyttä-tutkimus. Niistä kootut julkaisut olivat hyviä lähteitä ja antoivat monipuolisen kuvan erilaisista toimenpiteistä, joilla tavoitellaan muun muassa mielenterveyskuntoutujien työllistymisen edistämistä. Joissakin tutkimuksissa projektin tuloksellisuutta on arvioitu eri tahojen näkökulmasta. Tästä sain ajatuksen, että kohdistan kyselyn kuntoutujien lisäksi myös yksiköiden työntekijöille. Tarkoituksena ei ollut kuitenkaan tehdä vertailevaa tutkimusta, vaan kerätä tietoa molempien kohderyhmien arvioista ja tehdä suuntaa-antavia havaintoja niiden yhteneväisyyksistä / eroavaisuuksista.

Tutkimuksen kohderyhmien valinta lähti suurimmalta osin edellä mainitun työllistymishankkeen suunnitelmasta. Yksiköiden toimintamalleissa on hieman eroavaisuuksia ja siten ne antavat monipuolisen kuvan alueen mielenterveyskuntoutujista. Jopissa käy eri-ikäisiä kuntoutujia ja toiminnassa painottuu yksikössä toteutettava työtoiminta. Torin yksikön kuntouttavat toimenpiteet on kohdistettu nuorille kuntoutujille. Sarastuksen toiminta perustuu vapaaehtoiseen osallistumiseen sekä yhteisöllisyyteen ja sielläkin käy hyvin eri-ikäisiä kuntoutujia. Vastaajien määrät jakautuivat yksiköihin tasaisesti, mutta määrällisesti niitä oli niin vähän, että tuloksia ei voinut koota ja esittää yksiköittäin.

9.1 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelu

Tutkimuksen kokonaisluotettavuutta kuvataan reliiabelius- ja validius- käsitteillä. Reliabeliudella tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta eli arvioidaan tulosten pysyvyyttä mittauksesta toiseen. Tutkimusta voidaan pitää luotettavana, jos toistettu tutkimus tuottaa samanlaisia tuloksia riippumatta tutkijasta. Tutkimuksen tarkkuutta voidaan arvioida seuraavilla kysymyksillä: Miten onnistuneesti otos edustaa perusjoukkoa? Mikä on vastausprosentti? Miten huolellisesti vastaustiedot on syötetty? Millaisia mittausvirheitä tutkimukseen sisältyy = mittarin kyky mitata tutkittavia asioita kattavasti? (Vilka 2007, 149-150.)

Tutkimuksen validius määritellään kysymyksellä mitattiinko sitä mitä oli tarkoituskin mitata. Validiudella arvioidaan miten hyvin tutkimuksen teoria ja käsitteet on saatu siirrettyä tutkimuksen aineiston keruuseen. Validiteettia arvioidaan kysymyksillä: Miten tutkija on onnistunut muuttamaan teoreettiset käsitteet arkikielelle ja mitattavaan muotoon? Miten mittarin kysymysten ja vastausvaihtoehtojen sisältö ja muotoilu on onnistunut? Miten hyvin valittu asteikko on toiminut? Millaisia epätarkkuuksia mittariin sisältyy? (Vilka 2007, 150.)

Tutkimuksen kohderyhminä oli kolme erilaista mielenterveyskuntoutujien kuntoutumisyksikköä. Yksiköiden toimintaan osallistuvat kuntoutujat ovat aikuisia ja yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta työikäisiä. Kuntoutujien osalta vastausprosentti jäi matalaksi (32,8 %). Tämä on otettava huomioon arvioitaessa tutkimustulosten luotettavuutta. Samoin on huomioitava, että on mahdotonta tietää miten kyselyyn vastanneet kuntoutujat valikoituivat, edustavatko he kuntoutujia kattavasti. Tuloksista on nähtävissä, että vastaukset jakautuvat laidasta laitaan useiden osa-alueiden osalta. Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että tähän tutkimukseen osallistuneet mielenterveyskuntoutujat muodostavat melko heterogeenisen ryhmän, mikä pitäänee paikkaansa yleisestikin. Vastauksissa ikäjakaumaksi tuli 19 - 55 vuotta, joten tulokset edustavat kattavasti työikäisiä mielenterveyskuntoutujia ja siten puoltavat tutkimuksen luotettavuutta.

Työntekijöiden osalta vastausprosentti oli hyvä, mutta heidän arvioidensa tekemistä vaikeutti juuri edellä mainittu heterogeenisyys. Kyselylomakkeissa heidän tuli arvioida

oman yksikkönsä kuntoutujia keskimäärin. Useassa vastauksessa tämä koettiin hankalaksi, koska kuntoutujien terveydentila, toimintakyky, ikä ynnä muut tekijät vaihtelevat laidasta laitaan. Tulosten analysoinnissa on huomioitu vain ne kysymykset, joita vastaajat ovat pystyneet arvioimaan. Tästä johtuen vastaajien määrä eri kysymysten kohdalla vaihteli. Määrällisesti pienen vastaajaryhmän ollessa kyseessä siinä tapahtuva yhden tai kahden vastaajan vaihtelu tekevät prosentuaalisesti kuvattuihin tuloksiin suuremmalta näyttävältä erot etenkin kun ne jakautuvat laajalle asteikolle (0-10). Tästä voi jäädä harhaanjohtava mielikuva suurista eroista. Tutkimuksen tuloksia tuleekin arvioida kriittisesti. Toisaalta ne ovat pääsääntöisesti samansuuntaisia kuntoutujien vastausten kanssa. Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että kuntoutujat ja työntekijät näkevät kuntoutujien työllistymiseen liittyvät tekijät samoin.

Survey-tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla, selittää tai arvioida asioita. Sitä voidaan pitää tuloksiltaan pinnallisena. Tämän tutkimuksen kohteena olivat yksiköt, joiden toimintaan osallistui yli sata kuntoutujaa ja heillä kaikilla oli mahdollisuus osallistua tutkimukseen. Survey-tutkimus strukturoidulla kyselylomakkeella toteutettuna sopii hyvin tämän kokoisen joukon tutkimiseen. Kyselyllä oli siten tarkoitus kartoittaa eri asioita, eikä hakea syvällistä analysoitavaa tietoa.

Teoriaosuudessa toin esiin aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä ja pyrin käsittelemään niitä mielenterveyskuntoutujan näkökulmasta. Tässä hyödynsin aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia. Kyselylomakkeen kysymykset perustuivat näihin teoria- ja tutkimustietoihin.

Havaintomatriisia tehdessä numeroin kyselylomakkeet ja käsittelin niitä yksitellen. Täten varmistin, että vastaukset asettuivat oikeisiin kohtiin. Lopuksi varmistin oikean kirjaamisen tarkistamalla havaintomatriisin lomakkeittain, jolloin virheellisten merkintöjen mahdollisuus minimoitui. Vastauksissa oli jonkin verran epätarkkuutta. Niistä suurin osa kohdistui kuntoutujien lomakkeessa kysymykseen numero 5, jossa tuli arvioida eri työllistämistoimenpiteiden merkitystä työllistymiseen. Kysymys oli ymmärretty useissa vastauksissa väärin eli oli arvioitu kaikkia vaihtoehtoja, vaikka piti arvioida vain niitä joihin on osallistunut tai osa oli valinnut oikeat vaihtoehdot, mutta unohtanut arvioida sen merkitystä. Tästä syystä tämän kysymyksen vastaukset jäivät kokonaan pois ana-

lysoinnista. Muissa epäselvissä kohdissa osallistujan vastaus jätettiin sen kysymyksen osalta huomiotta. Tästä johtuen vastaajien määrä vaihteli eri kysymysten kohdalla ja tuloksissa on ilmoitettu kokonaisluvusta poikkeava vastaajien määrä.

Anonymiteettisuojaan toteutuminen on oleellinen tekijä tutkimuksen aineiston käsittelyssä sekä tuloksien luomisessa. Kyselyyn vastattiin nimettömänä. Taustakysymyksinä kuntoutujien lomakkeessa oli yksikkö, ikä ja sukupuoli ja työntekijöiden lomakkeessa vain yksikkö. Täyttämisen jälkeen vastaajat sulkiivat kyselylomakkeen kirjekuoreen ja niitä säilytettiin yksiköissä tutkimuksen ajan niille varatussa laatikossa. Huolehdin itse kyselylomakkeiden yksiköihin viemisestä ja pois noutamisesta. Ulkopuoliset henkilöt eivät ole käsitelleet tutkimusaineistoa ja ne on hävitetty koulun kautta tietosuojajätteenä. Tuloksista ei ole löydettävissä kenenkään yksittäisen vastaajan tietoja.

9.2 Tutkimustulosten tarkastelu

Ollikaisen sanoja lainatakseni tämän päivän työmarkkinoita leimaa epävarmuuden, pirstaleisuuden ja jatkuvan itsensä kehittämisen vaatimukset. Työssä pärjäävien ja heikommassa työmarkkina-asemassa olevien, työmarkkinoille pyrkivien välinen kuilu uhkaa syventyä tehokkuuden ja joustavuuden vaatimusten alla. Työmarkkinat vaativat työntekijöiltä koulutuksen ja työkokemuksen lisäksi vahvaa kielitaitoa, verkostoitumisen mahdollistavia sosiaalisia taitoja sekä ajantasaisen tietotekniikan hallintaa. (Ollikainen 2007, 33.)

Ammatillinen osaaminen

Tämän tutkimuksen mukaan kuntoutujien ammatillisen osaamisen taso vaihtelee. Se, että suurella osalla ei ole ammatillista koulutusta johtuu osittain siitä, että Torin yksikön kuntoutajat ovat nuoria aikuisia, jotka eivät ole ehtineet vielä kouluttautua. Vaikka kaikki eivät olleet vastanneet kysymykseen opiskelumotivaatiosta, vastanneiden joukosta juuri nuoret ovat halukkaita aloittamaan opiskelun. Työelämään sijoittumisen kannalta tämä on positiivista, koska koulutus avaa paremmat työllistymismahdollisuudet.

Erityisosaamisen kartoittamisessa nousivat selkeästi esiin ATK- ja kielitaidot. Kuten yllä mainitusta Ollikaisen tekstistä käy ilmi, näillä taidoilla on suuri merkitys tämän päivän työmarkkinoilla ja oli mukava huomata, että näitä taitoja löytyy monelta kuntoutujalta. Lehto (2003, 12) mainitsee artikkelissaan, että ATK-taitojen hallinnasta on hyötyä etenkin sellaisille mielenterveyskuntoutujille, joiden sosiaaliset taidot ovat heikot. Tietokoneella tapahtuva työskentely luo mahdollisuuden tehdä työtä ja samalla tutustua pikkuhiljaa työyhteisöön. Työelämässä arvostetaan monipuolista osaamista ja sen takia kaikenlainen erityisosaaminen tulee kartoittaa ja hyödyntää työelämään sijoittumisessa tai urasuunnitelmia tehtäessä. Työntekijöiden vastauksissa oli lisähavainto, että kaikki erityisosaaminen ei välttämättä tule edes esiin kuntoutumisyksiköissä ja siksi sen erikseen huomioiminen on tärkeää.

Osaamistason voi katsoa olevan yksi lähtökohta onnistuneelle työllistymiselle. Alakauhaluoma (2007, 8) on tehnyt tutkimuksessaan havainnon, että todennäköisyys työttömyyden pitkittymiseen lisääntyy, jos osaamistaso on heikko tai työmarkkinoiden kysyntään sopimaton. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan niin kuntoutujat kuin myös työntekijät näkevät, että koulutuksen ja työkokemuksen puute vaikeuttavat työllistymistä. Erilaisilla työllistämistoimenpiteillä pyritään lisäämään työllistymisvalmiuksia. Työntekijöiden arvioiden mukaan kuntouttava työtoiminta ja työ siirtymätyöohjelman avulla edistävät työllistymistä avoimille työmarkkinoille.

Terveydentila ja työkyky

Heponiemen ym. (2008) julkaisu tuo esiin useita kansainvälisiäkin tutkimuksia, joiden perusteella on näyttöä siitä, että työttömät – myös vajaakuntoiset – voivat huonommin ja ovat sairaampia kuin työssä olevat. Tässä tutkimuksessa kuntoutujat arvioivat yleisen terveydentilansa olevan kohtalainen. Hajontaa vastauksissa aiheuttaa osittain hyvin vaihtelevat sairaushistoriat. Pitkään jatkuneesta mielenterveysongelmasta ei silti pidä tehdä suoraan johtopäätöstä, että se vaikeuttaa työllistymistä. Useampiakin vuosia sairastaneiden terveydentila voi olla kohentunut kuntoutustoimenpiteiden ansiosta ja tämä positiivinen muutos tulisi huomioida työllistymissuunnitelmissa. Muutamat vastaajat mainitsivatkin, että kuntoutuksen tavoitteena on opiskelu- ja työkuntoisuuden saavuttaminen. Tässä kohdin hoidolliset keinot tukevat kuntoutumisprosessia, koska mielenterveysongelman vaikutus terveydentilaan ja työllistymiseen arvioitiin merkittäväksi.

Työllistymistä ajatellen terveydentilaan liittyvänä positiivisena tuloksena oli kuntoutuji-en arvio, että heillä ei ole päihdeongelmaa joka vaikeuttaisi työllistymistä. Työntekijöiden vastausten perusteella päihdeongelma saattaa joidenkin kohdalla vaikuttaa työllistymiseen.

Kyselyn tulosten perusteella suurimmalle osalle kuntoutujista sopisi osa-aikatyö. Suho-nen (2008, 19) käsittelee artikkelissaan työelämän muutosta ja työrajoitteisten asemaa siinä. Hänen näkemyksensä mukaan on lähes mahdotonta tehdä yksiselitteisiä ratkaisuja työaikajärjestelyihin. Sen sijaan hän näkee, että osa-aikatyön, työaikajousten, työaiko-
jen porrastuksen ja työn jakamisen mahdollisuudet tulevaisuudessa luovat rajattomia vaihtoehtoja työrajoitteisten henkilöiden työmarkkinoille sijoittumiseksi, jos niin vaan halutaan.

Elämänhallinta ja sosiaaliset taidot

Koskisuun (2003, 13) tekemän tutkimuksen mukaan mielenterveyshäiriö vaikuttaa yksi-lön elämään monella tasolla ja näkyy muun muassa sosiaalisissa suhteissa ja elämänhal-linnassa. Tämän tutkimuksen perusteella kuntoutujat arvioivat näitä asioita vaihtelevasti ja osittain myös ristiriitaisesti. Päivittäisistä toimista selviytyminen, tulevaisuuden suunnitelmien tekeminen, ponnistelu tavoitteiden saavuttamiseksi, mielipiteen ilmaise-minen ja keskustelutaito ovat asioita, jotka kuntoutujat arvioivat pääsääntöisesti onnis-tuvan. Toisaalta he jännittävät uusia tilanteita kohtalaisen paljon ja vaihtelevat mielialat vaikuttavat jokapäiväiseen elämään usean kohdalla merkittävästi. Itseluottamuksen puutteen ja sosiaalisten tilanteiden pelon vaikutus työllistymisessä arvioitiin vaihtele-vaksi. Mielestäni tuloksissa on positiivista kuntoutujien omat arviot elämänhallinnasta.

Työntekijöiden näkemys kuntoutujien elämänhallinnasta ja sosiaalista taidoista oli sa-mansuuntainen kuin kuntoutujien itsensä arvioima. Työntekijät arvioivat kuntoutujien olleen huomattavasti oma-aloitteisempia itsenäisessä työnhaussa. Tässä kohdin tulokset poikkesivat toisistaan eniten. Tämän voi katsoa olevan asian, joka ei välttämättä tule esiin jos sitä ei erikseen kysytä.

Kuntoutujista 23 % ilmoitti, ettei ole tai ei tiedä onko hänelle tehty kuntoutussuunnitel-ma. Määrällisesti luku on pieni, mutta kuntoutusta ajatellen jokaisen kuntoutujan tulisi

tietää kuntoutussuunnitelman olemassaolo ja sen sisältö. Kuntoutujanhan pitäisi osallistua itse sen tekemiseen ja sitoutua siihen. Tuloksista ei voi vetää suoraan johtopäätöstä, että kuntoutussuunnitelmien tekeminen on puutteellista. Voi olla, että kaikki eivät ole sisäistäneet yhdessä sovittuja asioita kuntoutussuunnitelmaksi. Sanallisissa vastauksissa kuvattiin hyvin erilaisia toimenpiteitä työelämäsuunnitelmiksi. Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että yksiköissä huomioidaan kuntoutujien tilanteet yksilöllisesti ja mietitään eri vaihtoehtojen mahdollisuuksia.

Motivaatio

Valkosen ja Harjun (2005) tutkimuksessa kerättiin avoimilla kysymyksillä tietoa mikä motivoi kuntoutujia hakeutumaan työelämään. Tässä tutkimuksessa hyödynsin näitä valmiiksi kartoitettuja tietoja ja pyysin vastaajia arvioimaan miten paljon ne innostavat työpaikan saamisessa. Taloudellisen toimeentulon paraneminen koettiin merkityksellisimpänä työhön motivoijana niin kuntoutujien kuin myös työntekijöiden mielestä. Myös muut vaihtoehdot koettiin merkittävästi innostaviksi tekijöiksi. Yllättävää on, että kuntoutujien vastauksissa motivaatio yleensäkin työllistymiseen vaihteli runsaasti. Osittain tämä johtuu siitä, että osalla työelämään siirtyminen ei ole kuntoutumisen tavoitteena.

Työnantajat arvostavat motivoitunutta työntekijää. Tutka-projektiin osallistuneiden työnantajien palautteista kävi ilmi, että erityisosaamista arvostettiin eikä työntekijältä vaadittu valmiin ammattilaisen osaamista. Motivaatiota, oma-aloitteisuutta ja oppimiskykyä pidettiin riittävinä tekijöinä työsuhteen onnistumiselle. (Valkonen & Harju 2005, 85.)

Asenteet

Paanetojan ja Ruposen (2005, 60) tutkimukseen liittyi yhteydenpitoa muun muassa työmarkkinajärjestöjen edustajien, työvalmentajien ja työnantajien kanssa. Taloudellisiin syihin vedoten yritykset ovat haluttomia työllistämään vajaakuntoisia tai vammaisia. Tähän liittyy myös näkemys, että vajaakuntoiset eivät pysty selviytymään täysipainoisesti työehtosopimuksessa määritellyistä toimenkuvista eivätkä ole tarpeeksi tuottavia työntekijöitä. Työpaikkojen asenneilmapiiri tulee esiin kohdasta, jossa mainitaan, että muut työntekijät saattavat olla haluttomia opastamaan ja auttamaan vajaakuntoista työtehtävissä.

Näitä samoja asioita on tullut esiin useissa muissakin tutkimuksissa (esimerkiksi Valkonen & Harju). Samalla niistä monissa on ollut tuloksia, joiden mukaan työnantajat ovat olleet tyytyväisiä vajaakuntoisen työllistämiseen, mutta kaipaisivat enemmän tietoa ja yhteistyön tekemistä. Vuorela (2002, 118) on sitä mieltä, että työelämän ja työyhteisöjen kehittämällä parannettaisiin mielenterveyshäiriöiden sietokykyä. Erilaisuuden kohtaaminen, joustavat työsuhderatkaisut ja työyhteisön antama luonnollinen tuki ovat tekijöitä, joita kehittämällä parannettaisiin kaikkien työntekijöiden työskentelyolosuhteita.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella on hiukan yllättävää, että kuntoutujien kokemukset ympäristön kielteisistä asenteista eivät ole niin merkittäviä kuin saattaisi olettaa. Vastaukset jakautuivat koko asteikolle ja suurimman pylvään (18 %) on saanut vaihtoehto nolla, joka tarkoittaa etteivät kielteiset asenteet vaikeuta työllistymistä yhtään. Tuloshan on tulkittava tältä osin positiiviseksi. Kuntoutujan on helpompi suunnitella työelämään siirtymistä, jos hänellä itsellä ei ole ennako-oletusta negatiivisesta suhtautumisesta häneen.

Mielenterveyskuntoutujan työllistymismahdollisuudet

Minkälaiset mahdollisuudet mielenterveyskuntoutujilla on sijoittua avoimille työmarkkinoille? 1990-luvun laman jälkeisinä aikoina työpaikat alkoivat lisääntyä, mutta kehitys ei näkynyt samoin vaikeimmin työllistyvien kohdalla ja esimerkiksi mielenterveyshäiriöiden takia vajaakuntoisten työnhakijoiden osalta työttömyys jopa lisääntyi hiukan (Ala-Kauhaluoma 2007, 8-9). Tutkimustulos antaa negatiivisen kuvan mielenterveyskuntoutujien työllistymismahdollisuuksista etenkin kun ollaan taas jonkinlaisessa talouskriisissä.

Suhonen (2008, 18-21) näkee artikkelissaan ”Työn tulevaisuus haaste työrajoitteisille” tilanteen valoisampana. Työrajoitteisten työllistymismahdollisuuksiin luo toivoa monet tekijät. Väestökehitys uhkaa aiheuttaa työvoimapulaa. Tämä luo työrajoitteisille uusia mahdollisuuksia, etenkin kun asia on otettu esiin työ- ja elinkeinoministeriössäkin. Väli-työmarkkinoiden toimivuuden kehittäminen on vaihtoehto, joka tuo osalle työrajoitteisia työllistymismahdollisuuksia. Koulutuksen kehittäminen yhdessä välityömarkkinoiden kanssa lisää työllistymisvalmiuksia ja siten sijoittumista avoimille työmarkkinoille. Artikkelissaan Suhonen viittaa myös työmarkkinoiden toiminnalliseen ja asenteelliseen

muutokseen tulevaisuudessa. Tämä edellyttää kuitenkin myönteisyyden kulttuurin vahvistumista. Jo aikaisemmin mainitsemani työaikajousten järjestäminen, asenneilmapiiriin vaikuttaminen tiedon jakamisella, yritysten tukeminen taloudellisesti toimintarajoitteisen työllistämässä ja yleiseen arvomaailman vaikuttaminen ovat hänen mielestään tekijöitä joilla saadaan aikaan muutoksia. Yleiseen arvomaailmaan vaikuttaminen tulee esiin esimerkiksi siten, että yritykset ymmärtävät imagoedun, jonka he saavat työllistessään työrajoitteisen.

Equal- hankkeen yhtenä tuloksena palvelujärjestelmän toiminnan kannalta oli, että etenkin heikoimmassa työmarkkina- asemassa oleville pitäisi saada uusia työllistymis- ja kuntoutumispalveluja. Mielensterveyskuntoutujan työllistyminen avoimille työmarkkinoille edellyttää onnistunutta yhteistyötä työnantajatahoihin. On tärkeää, että ymmärretään myös työnantajan näkökulma ja löydetään oikea henkilö hänelle sopivaan työhön. (Ala-Kauhaluoma ym. 2005, 102 ja 105.)

Tutkimuksen aikana tuli selkeästi esiin, että mielensterveyskuntoutujan työllistyminen luo haasteita kuntoutujalle itselleen, kuntoutusyksiköille sekä organisaatioille. Mielensterveyskuntoutujat ovat heterogeeninen kuntoutujaryhmä ja hyvin erilaiset lähtökohdat vaativat yksilöllistä suunnittelua ja räätälöityjä ratkaisuja työllistymisen toteutumiseksi. Työelämään kuntoutuminen on prosessi ja tutkimuksissa on käynyt ilmi, että mielensterveyskuntoutujilla työhön sijoittumista edeltävä vaihe on tavanomaista pidempi (Ala-Kauhaluoma 2007, 72). Tästä johtuen työelämään sijoittuminen tulee ottaa huomioon jo kuntoutumisprosessin alkuvaiheessa ja kuntoutussuunnitelmaa laadittaessa. Kuntoutumisprosessissa kuntoutujalla itsellään on merkittävin rooli. Oleellista on pyrkiä tukemaan kuntoutujaa arvioimaan itse tilanteita, tavoitteita ja omia kykyjä muutoksen aikaansaamiseksi.

Tutkimustulosten hyödyntäminen

Mielensterveyskuntoutujiakin koskeviin työllistymistä estäviin tekijöihin kuten työkyvyttömyyseläkejärjestelmään ja työnantajille suunnattuihin tukiin on suunnitteilla muutoksia työ- ja elinkeinoministeriön toimesta, mutta niiden vaikutus käytännön tasolla ei näy heti. Tästä syystä tarvitaan paikallista kehitystyötä, jota meneillään oleva mielensterveyskuntoutujien työllistymishanke toteuttaa. Tämän tutkimuksen tulokset antavat tie-

toa juuri Porin seudun mielenterveyskuntoutujien osalta. Vaikka vastausprosentti jäi melko alhaiseksi, tulokset ovat samansuuntaisia kuin tällä vuosikymmenellä toteutetut laajemmat tutkimukset. Tulokset kuvaavat sitä, että tällä seudulla mielenterveyskuntoutujien työllistymisessä painitaan samanlaisten ongelmien kanssa. Tarkoitukseni on, että toimitan opinnäytetyön tutkimusyksiköihin ja käyn kertomassa heille tuloksista. Näin he voivat itse miettiä yksikkökohtaisesti tulosten merkittävyyttä sekä niiden käytömahdollisuuksia.

LÄHTEET

Ala-Kauhaluoma, M. 2007. Toimeenpanon ratkaisuja ja arvioinnin haasteita. Tutkimus uusista työllistymisen tukemisen tavoista. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 76/2007. Helsinki. Yliopistopaino.

Ala-Kauhaluoma, M., Lempola, H-M. & Härkäpää, K. 2005. Kokonaisvaltaista tukea yksilölle. Equal- ohjelman kansallisessa teematyössä kerättyjä käytäntöjä, kokemuksia ja tuloksia. Kuntoutussäätiön työselosteita 30/2005. Helsinki. Yliopistopaino.

Aspvik, U. 2003. Psykkisesti vajaakuntoisten avotyötoiminta – toiminnan kehittämisprosessi ja merkitys osallistujien elämänlaadulle. Oulun yliopisto. Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos. Väitöskirja. Oulu. Oulu University Press.

Heponiemi, T., Wahlström, M., Elovainio, M., Sinervo, T., Aalto, A-M. & Keskimäki, I. 2008. Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 14/2008. [Viitattu 10.9.2008.] Saatavissa: http://www.tem.fi/files/19508/temjul_14_2008_tyo_ja_yrittajyys.pdf.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Holm, P. & Hopponen, A. 2007. Vammaisten työkyky vuonna 2007. Vertailua työttömiin. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT. [Viitattu 8.8.2008.] Saatavissa: http://www.ptt.fi/site/?lan=1&mode=tiedotteet&tiedote_id=918.

Järvikoski, A., Härkäpää, K. 2006. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki. WSOY.

Kalakoski, V., Larni, J., Paavilainen, P., Anttila, R., Halonen, S. & Kreivi, M. 2007. Persoona 4. Motivaatio, tunteet ja taitava toiminta. Helsinki. Edita Prima Oy.

Kallinen-Kräkin, S. & Kärki, J. 2004. Sosiaalityön luokitus – luonnos 2003. Välikirjoitus sosiaalityön luokitus-projektista. [Viitattu 4.9.2008.] Saatavissa: http://sty.stakes.fi/NR/rdonlyres/77E38817-8CF8-4F76-A1E8-F3DOBC690126/6166/Aiheita4_2004.pdf.

Klubitalo Sarastus. 2008. Klubitalo Sarastuksen verkkosivut. [Viitattu 18.8.2008.] Saatavissa: <http://www.tukiranka.fi/sarastus.htm>.

Koskisuu, J. 2004. Eri teitä perille. Mitä mielenterveyskuntoutus on? Helsinki. Edita Prima Oy.

Koskisuu, J. 2003. Oman elämänsä puolesta. Mielenterveyskuntoutujan työkirja. Helsinki. Edita Prima Oy.

Laki julkisesta työvoimapaivalvelusta. 30.12.2002/1295. [Viitattu 28.8.2008.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021295>.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. 2.3.2001/189. [Viitattu 23.1.2009.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>.

Lehto, P. 2003. Mahdollisuuksien työpajassa jokainen kykenee tekemään jotakin. Teoksessa Suni, A., Heikkilä, T., Lehto, P., Korpi, S., Rantamäki, N. & Rautakorpi, E. (toim.). Työn tekeminen kuntouttaa – kun on töitä jaksaa paremmin. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy. 10 – 16.

Lähteenlahti, Y. 2003. Vaikeat mielenterveyshäiriöt. Teoksessa Kallanranta, T., Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy. 173 – 185.

Ollikainen, A-M. 2007. Työhönvalmennuksen haasteet ja mahdollisuudet. Kerava. Savion Kirjapaino Oy.

Paanetoja, J. & Ruponen, I. 2005. Vajaakuntoisten ja vammaisten asema työehtosopimusmääräysten näkökulmasta. Helsinki. Yliopistopaino.

Parpo, A. 2007. Työllistymisen esteet. Stakesin raportteja 11/2007. Helsinki. Valopaino Oy.

Pirkola, S. & Sohlman, B. (toim.). 2005. Mielenterveysatlas. Tunnuslukuja suomesta. Vaajakoski. Gummerus Kirjapaino Oy.

Puumalainen, J. 2004. Työllistymisvalmiuksien ja työnantajayhteyksien kehittäminen. Uutta työvoimaa räätälöidysti –projektin arviointi. Kuntoutussäätiön työselosteita 27/2004. Helsinki. Yliopistopaino.

Rantamäki, N. 2003. Kuntoutuksellinen avotyö tarjoaa mahdollisuuksia ja haasteita. Teoksessa Suni, A., Heikkilä, T., Lehto, P., Korpi, S., Rantamäki, N. & Rautakorpi, E. (toim.). Työn tekeminen kuntouttaa – kun on töitä jaksaa paremmin. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy. 34 – 49.

Rautakorpi, E. 2002. Ihminen paikallaan. Pitkäaikaistyöttömien mielenterveyskuntoutujien työhön kuntoutuminen. Vantaa. Printway Oy.

Rautakorpi, E., Rinta-Jouppi, J. & Vuorela, M. 2006. Mielekäs yritys. Sosiaalisen yrityksen selvityshanke pääkaupunkiseudulla 2006. [Viitattu 25.9.2008.] Saatavissa: http://mtkl-fi-bin.directo.fi/@Bin/d0e5200e634a31ce9fd9e197656838a9/1234987932/application/pdf/10947/Raportti_Mielekas_yritys.pdf.

Riikonen, E. & Järvikoski, A. 2003. Mielenterveysongelmat. Teoksessa Kallanranta, T., Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy. 162 – 172.

Satakunnan sairaanhoitopiiri. 2008 a. Jopin esite. [Viitattu 18.8.2008.] Saatavissa: http://www.satshp.fi/portal/page?_pageid=118,75098,118_75113&_dad=wportal&_schema=WPORTAL&p_calledfrom=1.

- Satakunnan sairaanhoitopiiri. 2008 b. Torin kuntoutumisyksikön toiminnan kuvaus. [Viitattu 18.8.2008.] Saatavissa: http://www.satshp.fi/portal/page?_pageid=118,75098,118_75113&_dad=wportal&_schema=WPORTAL&p_calledfrom=1.
- Sauri, P. 2007. Mielenterveysbarometri 2007. Mielenterveyden keskusliitto. [Viitattu 10.9.2008.] Saatavissa: http://www.mtkl.fi/@Bin/15878/Mielenterveysbarometri_2007.pdf.
- Sosiaalihuoltolaki. 17.9.1982/710. [Viitattu 23.1.2009.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>.
- Suhonen, H. 2008. Työn tulevaisuus haaste työrajoitteisille. Teoksessa Helminen, J., Kukkonen, Paula., Kukkonen, Päivi. & Saarela, E. (toim.). Ammatillisen kuntoutuksen cocktail – tulevaisuus työelämässä? Vammala. Vammalan kirjapaino. 8 – 21.
- Suni, A. 2003. Työhön kuntoutusta tarvitsee niin moni. Teoksessa Suni, A., Heikkilä, T., Lehto, P., Korpi, S., Rantamäki, N. & Rautakorpi, E. (toim.). Työn tekeminen kuntouttaa – kun on töitä jaksaa paremmin. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy. 6 – 9.
- Suomen perustuslaki. 11.6.1999/731. [Viitattu 23.1.2009.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.
- Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2007. Helsinki. Eläketurvakeskus, 2008. [Viitattu 28.1.2009.] Saatavissa: <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=41194&Item=63446>.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2009. Välityömarkkinat. [Viitattu 16.1.2009.] Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2317>.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2008. Poliittikkaohjelma hallituksen strategia-asiakirjassa. [Viitattu 3.8.2008.] Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?printer=1&s=2487>.
- Valkonen, J. & Harju, S. 2005. Ihmisen arvoinen diili. Tuetun työllistymisen hankkeen toimeenpano ja tulokset. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 73/2005. Helsinki. Yliopistopaino.
- Valkonen, J., Peltola, U. & Härkäpää, K. 2006. Työtä, tukea ja mielenterveyttä. Kokeimuksia mielenterveyskuntoutujien työllistymismalleista. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 75/2006. Helsinki. Yliopistopaino.
- Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vulli, P. 2002. Nuorten työttömien yleiset työelämävalmiudet ja ammatillinen minäkuva. Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos. Pro-gradu tutkielma. [Viitattu 4.9.2008.] Saatavissa: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00160.pdf>.
- Vuorela, M. 2008. Työtä haluaville uusia mahdollisuuksia työhön. [Viitattu 25.9.2008.] Saatavissa: <http://www.vates.fi/service.cntum?pageId=128755>.

Vuorela, M. 2007. Työtä haluaville työvoimapalveluja. Väliraportti 26.10.2007. Työministeriö. [Viitattu 9.8.2008.] Saatavissa:
http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/index.jsp.

Vuorela, M. 2003. Kun on töitä jaksaa paremmin. Teoksessa Suni, A., Heikkilä, T., Lehto, P., Korpi, S., Rantamäki, N. & Rautakorpi, E. (toim.). Työn tekeminen kuntouttaa – kun on töitä jaksaa paremmin. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy. 91 – 93.

Vuorela, M. 2002. Mielensterveyskuntoutujien työllisyyden ja työllisyystoimenpiteiden kehitys viime vuosina. Teoksessa Rautakorpi, E. Ihminen paikallaan. Pitkäaikaistyöttömien mielensterveyskuntoutujien työhön kuntoutuminen. Vantaa. Printway Oy.

MIELENTERVEYSKUNTOUTUJAN KYSELYKAAVAKE

Minkä yksikön toimintaan osallistut?

- Kuntoutumiskeskus Jopi
- Torin kuntoutumisyksikkö
- Klubitalo Sarastus

Minkä ikäinen olet? _____

Oletko

- nainen
- mies

1. Peruskoulutus

- Kansakoulu
- Peruskoulu / keskikoulu
- Lukio

2. Ammatillinen koulutus ja valmistumisvuosi (Jos sinulla on useampia tutkintoja, voit valita useamman vaihtoehdon.)

	valmistumisvuosi
☐ Ammattikoulu tai ammattiopisto	_____
☐ Vanha opistotason tutkinto	_____
☐ Ammattikorkeakoulu	_____
☐ Korkeakoulu	_____
☐ Yliopisto	_____
☐ Oppisopimuskoulutus	_____
☐ Jokin kurssi, mikä _____	_____
☐ Ei ole ammatillista koulutusta tai opinnot ovat jääneet kesken	

3. Jos opintosi ovat keskeytyneet, olisitko halukas jatkamaan niitä tai aloittamaan uudet opinnot?

- Kyllä
- En, miksi? _____

4. Onko sinulla jotain erityisosaamista (esimerkiksi kielitaitoa, käsityötaitoja, musikaalisuutta, ohjaustaitoja tai atk-taitoja)?

- Ei ole
- On, minkälaista / minkälaisia

---

10. Kuinka kauan olet ollut hoidossa / kuntoutuksessa mielenterveyshäiriöiden takia?

- 0 – 3 vuotta
- 4 – 6 vuotta
- 7 – 9 vuotta
- 10 – 12 vuotta
- 13 – 15 vuotta
- yli 15 vuotta

11. Onko sinulla todettu jokin fyysinen sairaus?

- Ei
- Kyllä

12. Mikä on sinun oma arviosi tämänhetkisestä yleisestä terveydentilastasi?

Ympyröi janalta mielestäsi kuvaavin vaihtoehto siten, että 0 = huonoin mahdollinen terveydentila ja 10 = paras mahdollinen terveydentila

huonoin mahdollinen terveydentila												paras mahdollinen terveydentila
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

13. Mikä on sinun oma arviosi tämänhetkisestä fyysisestä työkyvystäsi? Ympyröi janalta mielestäsi kuvaavin vaihtoehto siten, että 0 = huonoin mahdollinen työkyky ja 10 = paras mahdollinen työkyky

huonoin mahdollinen työkyky												paras mahdollinen työkyky
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

14. Mikä on sinun oma arviosi tämänhetkisestä psyykkisestä työkyvystäsi?

Ympyröi janalta mielestäsi kuvaavin vaihtoehto siten, että 0 = huonoin mahdollinen työkyky ja 10 = paras mahdollinen työkyky

huonoin mahdollinen työkyky												paras mahdollinen työkyky
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

15. Oletko hakenut itse työpaikkaa avoimilta työmarkkinoilta?

- Olen
- En ole

16. Jos sinulle tarjoutuisi mahdollisuus päästä työhön, miten motivoitunut olisit ottamaan työn vastaan? Ympyröi janalta motivaatiosi taso siten, että 0 = heikoin mahdollinen motivaatio ja 10 = paras mahdollinen motivaatio.

heikoin mahdollinen motivaatio												paras mahdollinen motivaatio
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

17. Jos sinulla olisi mahdollisuus päästä töihin, monenako päivänä viikossa olisit valmis käymään töissä?

- 1 pv   2 pv   3 pv   4 pv   5 pv

18. Jos sinulla olisi mahdollisuus päästä töihin, miten pitkää työpäivää olisit valmis tekemään?

- 1 – 2 tuntia   3 – 4 tuntia   5 – 6 tuntia   7 – 8 tuntia

19. Kuinka paljon seuraavat asiat innostavat sinua työpaikan hankkimisessa? Ympyröi valitsemasi vastausvaihtoehto siten, että 0 = ei innosta yhtään ja 10 = innostaa erittäin paljon.

Työn tekemisen myötä	ei innosta yhtään										innostaa erittäin paljon											
☐ Taloudellinen toimeentuloni paranee	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Päivärytmini muuttuu säännölliseksi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Saan mielekästä tekemistä	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Tunnen itseni hyödylliseksi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Tapaan uusia ihmisiä	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Opin uusia asioita	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Minua arvostetaan omana itsenäni	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Tunnen kuuluvani johonkin ryhmään	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Pystyn toteuttamaan itseäni	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Vointini on parempi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Jokin muu, mikä / mitkä?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

---

20. Kuinka paljon seuraavat asiat mielestäsi estävät / vaikeuttavat työllistymistä sinun kohdallasi? Ympyröi valitsemasi vastausvaihtoehto siten, että 0 = ei estä / vaikeuta ja 10 = estää / vaikeuttaa paljon.

	ei estä / vaikeuta										estää / vaikeuttaa paljon											
☐ Ikä	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Koulutuksen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Fyysinen sairaus	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Itseluottamuksen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Työkokemuksen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Mielenterveysongelma	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Työkyvyttömyyseläke / kuntoutustuki tai muu vastaava estää työssä käymisen	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Sosiaalisten tilanteiden pelko	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Ihmisten kielteiset asenteet tai pelko mielenterveyskuntoutujaa kohtaan	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Päihdeongelma	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Yleinen työttömyystilanne	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Sopivien työpaikkojen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ En saa tarpeeksi tietoa työllistymispalveluista	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Jokin muu, mikä / mitkä?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

HYVÄ VASTAAJA

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa kuntoutuksenohjaajaksi ja siihen liittyen teen opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on kartoittaa mielenterveyskuntoutujien avoimille työmarkkinoille työllistymiseen liittyviä tekijöitä.

Työllistymiseen vaikuttavat mielenterveyskuntoutujan valmiudet ja esteet, jotka voivat riippua hänestä tai ulkopuolisista tekijöistä. Valmiuksia ovat esim. koulutus, työkokemus, terveydentila, työkyky ja motivaatio. Samat asiat voivat olla myös työllistymisen esteinä, jos ne ovat heikkoja ja vaikeuttavat sijoittumista työelämään. Esteenä voi olla myös esim. ihmisten asenteet tai pelot mielenterveyskuntoutujia kohtaan.

Tällä kyselylomakkeella on tarkoitus selvittää sinun omia näkemyksiä, tunteita ja arvioita näistä asioista. Tutkimustuloksia on tarkoitus hyödyntää ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymishankkeessa”, joka suunnittelee uusia toimintatapoja mielenterveyskuntoutujien - esimerkiksi sinun - työllistämiseksi avoimille työmarkkinoille.

Käsittelen kyselylomakkeita luottamuksellisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että kyselylomakkeeseen ei tule näkyviin nimeäsi, enkä muutenkaan pysty tunnistamaan kenenkään vastaajan henkilöllisyyttä. Kyselylomakkeita ei käsittele kukaan muu kuin minä ja hävitän ne heti kun olen saanut opinnäytetyöni valmiiksi. Tutkimustuloksista ei ole tunnistettavissa ketään yksittäistä henkilöä.

Toivon, että sinulta löytyy pieni hetki aikaa ja vastaisit tähän kyselylomakkeeseen. Mitä enemmän saan vastauksia sitä kattavampia ja monipuolisempia tuloksia niiden pohjalta saa ja siten niitä voidaan hyödyntää suunniteltaessa mielenterveyskuntoutujien työelämään pääsyä parantavia toimintamalleja.

Jos jokin kysymys tuntuu hankalalta, etkä osaa vastata siihen, älä kuitenkaan sen takia jätä täyttämättä kyselyä muilta osin. Toivon, että palautat kyselylomakkeen, vaikka joku kohta olisi täyttämättä. Vastattuasi sulje kyselylomake oheiseen kirjekuoreen ja jätä niille varattuun laatikkoon.

Kiitos vastauksestasi!

Tarja Vehkaoja
Kuntoutuksen ohjaaja-opiskelija, SAMK

HENKILÖKUNNAN KYSELYKAAVAKE

Työpaikkasi

- Kuntoutumiskeskus Jopi
- Torin kuntoutumisyksikkö
- Klubitalo Sarastus

1. Onko kuntoutujilla ammatillista koulutusta, jota voi hyödyntää työllistymisessä tässä vaiheessa?

- Kyllä
- Ei

2. Ovatko kuntoutujat halukkaita opiskelemaan?

- Kyllä
- Ei

3. Minkälaista erityisosaamista kuntoutujilla on sinun mielestäsi (esimerkiksi kielitaitoa, käsityötaitoja, musikaalisuutta, ohjaustaitoja tai atk-taitoja)?

---

4. Mihin työllistämistoimenpiteisiin / työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin kuntoutujat ovat osallistuneet ja kuinka paljon arvioit niillä olevan vaikutusta uuden työsuhteen syntymisessä? Arvioi merkitystä vain niistä vaihtoehdoista, joihin kuntoutujat ovat osallistuneet. Ympyröi vastausvaihtoehto siten, että 0 = ei yhtään merkitystä ja 10 = erittäin paljon merkitystä.

	ei yhtään merkitystä											erittäin paljon merkitystä
☐ Työkokeilu / työharjoittelu	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
☐ Palkkatuettu työ (työllistämistukityö)	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
☐ Työ kuntoutus- /työkeskuksessa	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
☐ Työ työvalmentajan tuella	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
☐ Työ siirtymätyöohjelman kautta	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
☐ Kuntouttava työtoiminta	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
☐ Työvoimapoliittinen aikuiskoulutus	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
☐ Eivät ole osallistuneet edellä mainittuihin toimenpiteisiin tai en osaa sanoa												

5. Onko kuntoutujilla työkokemusta, joka on muista kuin yllä mainituista toimenpiteistä?

- Ei ole
- On

6. Miten seuraavat väittämät pitävät paikkaansa kuntoutujien kohdalla? Ympyröi vastausvaihtoehto siten, että 0 = ei pidä ollenkaan paikkaansa ja 10 = pitää hyvin paikkaansa.

	ei pidä ollenkaan paikkaansa							pitää hyvin paikkaansa					
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Selviytyy itsenäisesti päivittäisistä elämään liittyvistä toiminnoista	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Pystyy ilmaisemaan mielipiteensä	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Pystyy tekemään tulevaisuuden suunnitelmia	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Jaksaa ponnistella tavoitteiden saavuttamiseksi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Pystyy keskustelemaan erilaisten ihmisten kanssa	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Jännittää uusia tilanteita	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Mielialat vaihtelevat	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Perhe / ystävät tukevat kuntoutujia työelämäsuunnitelmissa	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
☐ Henkilökunta tukee kuntoutujia työelämäsuunnitelmissa	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

7. Tehdäänkö yksikössänne kuntoutujille kuntoutussuunnitelma?

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

8. Minkälaisia työllistymiseen liittyviä asioita kuntoutussuunnitelma sisältää?

---

9. Kuinka pitkä sairaushistoria kuntoutujilla on mielenterveysongelmista joutuena?

☐ 0 – 3 vuotta	☐ 4 – 6 vuotta
☐ 7 – 9 vuotta	☐ 10 – 12 vuotta
☐ 13 – 15 vuotta	☐ yli 15 vuotta

10. Onko kuntoutujilla todettu fyysisiä sairauksia?

- Ei
- Kyllä

11. Mikä on sinun oma arviiosi kuntoutujien tämänhetkisestä yleisestä terveydentilasta? Ympyröi janalta mielestäsi kuvaavin vaihtoehto siten, että 0 = huonoin mahdollinen terveydentila ja 10 = paras mahdollinen terveydentila

huonoin mahdollinen terveydentila										paras mahdollinen terveydentila
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

12. Mikä on sinun oma arviiosi kuntoutujien tämänhetkisestä fyysisestä työkyvystä? Ympyröi janalta mielestäsi kuvaavin vaihtoehto siten, että 0 = huonoin mahdollinen työkyky ja 10 = paras mahdollinen työkyky

huonoin mahdollinen työkyky										paras mahdollinen työkyky
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

13. Mikä on sinun oma arviiosi kuntoutujien tämänhetkisestä psyykkisestä työkyvystä? Ympyröi janalta mielestäsi kuvaavin vaihtoehto siten, että 0 = huonoin mahdollinen työkyky ja 10 = paras mahdollinen työkyky

huonoin mahdollinen työkyky										paras mahdollinen työkyky
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

14. Ovatko kuntoutujat hakeneet itse työpaikkaa avoimilta työmarkkinoilta?

- Ovat
- Eivät ole

15. Miten motivoituneina pidät kuntoutujia ottamaan vastaan työtä? Ympyröi janalta motivaatiosi taso siten, että 0 = heikoin mahdollinen motivaatio ja 10 = paras mahdollinen motivaatio.

heikoin mahdollinen motivaatio										paras mahdollinen motivaatio
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

16. Arvioi kuinka monena päivänä viikossa kuntoutujat ovat valmiita käymään töissä?

- 1 pv
- 2 pv
- 3 pv
- 4 pv
- 5 pv

17. Arvioi kuinka pitkää työpäivää kuntoutujat ovat valmiita tekemään?

- 1 – 2 tuntia
- 3 – 4 tuntia
- 5 – 6 tuntia
- 7 – 8 tuntia

18. Kuinka paljon arvioit seuraavien asioiden innostavan kuntoutujia työpaikan hankkimisessa? Ympyröi valitsemasi vastausvaihtoehto siten, että 0 = ei innosta yhtään ja 10 = innostaa erittäin paljon.

Työn tekemisen myötä	ei innosta yhtään					innostaa erittäin paljon					
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hänen taloudellinen toimeentulonsa paranee	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hänen päivärytmiensä muuttuu säännölliseksi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hän saa mielekästä tekemistä	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hän tuntee itsensä hyödylliseksi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hän tapaa uusia ihmisiä	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hän oppii uusia asioita	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Häntä arvostetaan omana itsenään	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hän tuntee kuuluvansa johonkin ryhmään	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hän pystyy toteuttamaan itseään	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Hän voi paremmin	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Jokin muu, mikä / mitkä?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

19. Kuinka paljon seuraavat asiat mielestäsi estävät / vaikeuttavat kuntoutujien työllistymistä? Ympyröi valitsemasi vastausvaihtoehto siten, että 0 = ei estä / vaikeuta ja 10 = estää / vaikeuttaa paljon.

	ei estä / vaikeuta					estää / vaikeuttaa paljon					
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Ikä	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Koulutuksen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Fyysinen sairaus	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Itseluottamuksen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Työkokemuksen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Mielenterveysongelma	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Työkyvyttömyyseläke / kuntoutustuki tai muu vastaava estää työssä käymisen	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Sosiaalisten tilanteiden pelko	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Ihmisten kielteiset asenteet tai pelko mielenterveyskuntoutujaa kohtaan	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Päihdeongelma	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Yleinen työllisyystilanne	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Sopivien työpaikkojen puute	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Yhteistyö esim. työvoimatoimiston kanssa ei ole riittävää	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐ Jokin muu, mikä / mitkä?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

HYVÄ VASTAAJA

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa kuntoutuksenohjaajaksi ja siihen liittyen teen opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on kartoittaa mielenterveyskuntoutujien avoimille työmarkkinoille työllistymiseen liittyviä tekijöitä.

Työllistymiseen vaikuttavat mielenterveyskuntoutujan valmiudet ja esteet, jotka voivat riippua hänestä tai ulkopuolisista tekijöistä. Valmiuksia ovat esim. koulutus, työkokemus, terveydentila, työkyky ja motivaatio. Samat asiat voivat olla myös työllistymisen esteinä, jos ne ovat heikkoja ja vaikeuttavat sijoittumista työelämään. Esteenä voi olla myös esim. ihmisten asenteet tai pelot mielenterveyskuntoutujia kohtaan.

Tällä kyselylomakkeella on tarkoitus selvittää sinun näkemyksiä, tunteita ja arvioita näistä asioista. Tutkimustuloksia on tarkoitus hyödyntää ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymishankkeessa”, joka suunnittelee uusia toimintatapoja mielenterveyskuntoutujien työllistämiseksi avoimille työmarkkinoille.

Käsittelen kyselylomakkeita luottamuksellisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että kyselylomakkeeseen ei tule näkyviin nimeäsi, enkä muutenkaan pysty tunnistamaan kenenkään vastaajan henkilöllisyyttä. Kyselylomakkeita ei käsittele kukaan muu kuin minä ja hävitän ne heti kun olen saanut opinnäytetyöni valmiiksi. Tutkimustuloksista ei ole tunnistettavissa ketään yksittäistä henkilöä.

Toivon, että sinulta löytyy pieni hetki aikaa ja vastaisit tähän kyselylomakkeeseen. Mitä enemmän saan vastauksia sitä kattavampia ja monipuolisempia tuloksia niiden pohjalta saa ja siten niitä voidaan hyödyntää suunniteltaessa mielenterveyskuntoutujien työelämään pääsyä parantavia toimintamalleja.

Kysymyksissä kuntoutuja tarkoittaa yksikkösi mielenterveyskuntoutujaa. Vastausta miettiessäsi, arvioi yksikkösi kuntoutujien tilannetta keskimääräisesti. Jos jokin kysymys tuntuu hankalalta, etkä osaa vastata siihen, älä kuitenkaan sen takia jätä täyttämättä kyselyä muilta osin. Toivon, että palautat kyselylomakkeen, vaikka joku kohta olisi täyttämättä. Vastattuasi sulje kyselylomake oheiseen kirjekuoreen ja jätä niille varattuun laatikkoon.

Kiitos vastauksestasi!

Tarja Vehkaoja
Kuntoutuksen ohjaaja-opiskelija, SAMK

Tarja Vehkaoja
XXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX

ANOMUS

10.10.2008

Eettinen toimikunta
Satakunnan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä
Sairaalantie 3
28500 Pori

TUTKIMUSLUPA

Olen kuntoutuksenohjaajaopiskelija Satakunnan ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan Porin yksiköstä. Valmistun kuntoutuksenohjaajaksi tammikuussa 2009.

Opiskeluihin kuuluva opinnäytetyöni ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymisvalmiudet ja työllistymistä estävät tekijät” liittyy Satakunnan ammattikorkeakoulun projektiin ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymishanke.” Opinnäytetyön tarkoituksena on kar-
toittaa valmiuksia ja esteitä, jotka vaikuttavat mielenterveyskuntoutujien avoimille työ-
markkinoille työllistymiseen.

Tutkimukseni kohderyhminä ovat Satakunnan sairaanhoitopiirin psykiatrian tulosalueen
kaksi kuntoutusta antavaa yksikköä: Kuntoutumiskeskus Jopi ja Torin kuntoutumisyk-
sikkö. Kolmantena kohteena on mielenterveyskuntoutujien Klubitalo Sarastus.

Pyydän lupaa saada suorittaa kyselytutkimuksen Kuntoutumiskeskus Jopin ja Torin
kuntoutumisyksikön mielenterveyskuntoutujille ja heitä läheisesti ohjaaville työnteki-
jöille.

Opinnäytetyöni ohjaavina opettajina toimivat:
Sirpa Saaristo SHO (xxxxxxx) ja
Merja Sallinen TtM (xxxxxxx)

Tarja Vehkaoja

Liitteet:
Eettisen toimikunnan lomake
Tutkimussuunnitelma
Tutkimuksen kyselylomakkeet saatekirjeineen

SATAKUNNAN SAIRAANHOITOPIIRI
Eettinen toimikunta 29.10.2008

PÖYTÄKIRJAN OIKEEN GIIRAKSI TOISTAA!

Maanina Seelule

Kaarina Hakula

SATAKUNNAN SAIRAANHOITOPIIRIN EETTISEN TOIMIKUNNAN SIHTTERI

11 §

KUNTOUTUKSEN OHJAAJAOPISKELIJA TARJA VEHKAOJAN
LAUSUNTOPYYNTÖ / MIELENTERVEYSKUNTOUTUJIEN
TYÖLLISTYMISVALMIUDET JA TYÖLLISTYMISTÄ ESTÄVÄT TEKIJÄT

Kuntoutuksen ohjaajaopiskelija Tarja Vehkaoja on lähettänyt eettiselle toimikunnalle lausuntopyynnön koskien opinnäytetyötä, jonka hän tekee mielenterveyskuntoutujien työllistymisvalmiuksista ja työllistymistä estävistä tekijöistä. Työ liittyy Satakunnan ammattikorkeakoulun projektiin "Mielenterveyskuntoutujien työllistymishanke". Kyselyn kohderyminä ovat Satakunnan sairaanhoitopiirin psykiatrian tulosalueen kaksi kuntoutusta antavaa yksikköä: Kuntoutumiskeskus Jopi ja Torin kuntoutumisyksikkö. Kolmas kohde on mielenterveyskuntoutujien Klubitalo Sarastus.

Tarja Vehkaoja on liittänyt lausuntopyyntöön tutkimussuunnitelman, kyselylomakkeet ja Satakunnan sairaanhoitopiirin eettisen toimikunnan kyselylomakkeen.

LIITE 10

Päätös:

Eettinen toimikunta antaa puoltavan lausunnon tutkimuksesta.

Tarja Vehkaoja
XXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXX

ANOMUS

6.10.2008

Klubitalo Sarastus
Johtaja Erja Koivula
Vapaudenkatu 3
28100 Pori

TUTKIMUSLUPA

Olen kuntoutuksenohjaajaopiskelija Satakunnan ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan Porin yksiköstä. Valmistun kuntoutuksenohjaajaksi tammikuussa 2009.

Opiskeluihin kuuluva opinnäytetyöni ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymisvalmiudet ja työllistymistä estävät tekijät” liittyy Satakunnan ammattikorkeakoulun projektiin ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymishanke”. Opinnäytetyön tarkoituksena on karvoittaa valmiuksia ja esteitä, jotka vaikuttavat mielenterveyskuntoutujien avoimille työmarkkinoille työllistymiseen.

Tutkimukseni kohderyhminä ovat Satakunnan sairaanhoitopiirin psykiatrian tulosalueen kaksi kuntoutusta antavaa yksikköä: Kuntoutumiskeskus Jopi ja Torin kuntoutumisyksikkö. Kolmantena kohteena on mielenterveyskuntoutujien Klubitalo Sarastus.

Pyydän lupaa saada suorittaa kyselytutkimuksen yllä olevien kohderyhmien mielenterveyskuntoutujille ja heitä läheisesti ohjaaville työntekijöille. Kyselyn suorittaminen ja kyselylomakkeiden käsittelytapa ovat esitettyinä liitteenä olevassa tutkimussuunnitelmassa.

Opinnäytetyöni ohjaavina opettajina toimivat:
Sirpa Saaristo SHO (xxxx) ja
Merja Sallinen TtM (xxxx)

Tarja Vehkaoja

Liitteet:
Tutkimussuunnitelma
Tutkimuksen kyselylomakkeet

Tukiranka ry
Porin Klubitalo Sarastus
Vapaudenkatu 3
28100 PORI
02-6341650

LUPATODISTUS
13.11.2008

Opiskelija
Tarja Vehkaoja
Pori

TUTKIMUSLUPA

Me Porin Klubitalo Sarastuksessa olemme perehtyneet opiskelija Vehkaojan tutkimuslupa-anomukseen sekä opinnäytetyö ”Mielenterveyskuntoutujien työllistymisvalmiudet ja työllistymistä estävät tekijät” tutkimussuunnitelmaan ja kyselytutkimus materiaaliin. Opiskelija Vehkaoja on käynyt Porin Klubitalo Sarastuksen klubikokouksessa esittelemässä opinnäytetyönsä aihetta ja esitellyt siihen liittyvää haastattelututkimusta koko klubitalon väelle (jäsenet + henkilökunta).

11.11.2008 Porin Klubitalo Sarastuksessa pidetty klubikokous on yksimielisesti päättänyt myöntää Tarja Vehkaojalle tutkimusluvan opinnäytetyöhönsä liittyvän kyselytutkimuksen tekemiseen klubitalon mielenterveyskuntoutujille ja henkilökunnalle.

Porissa 13.11.2008

Kari Koski
klubitalon jäsen

Kari Koski

**PORIN KLUBITALO
SARASTUS
VAPAUDEKATU 3
28100 PORI**

Mirva Heino-Laike
Mirva Heino-Laike
klubitalon varajohtaja